

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Konsekvenser, samtaler og ærlighet

Sosialarbeideres bedømmelser og holdninger til etiske dilemmaer i boligvirksomheter for personer som nytter rusmidler

SW2227 Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp
Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits
Masternivå
Vårterminen 2017
Forfatter: Kristine Marie Eliasson
Handledere: Frida Petersson & Russell Turner

Abstract

Tittel: Konsekvenser, samtaler og ærlighet. Sosialarbeideres bedømmelser og holdninger til etiske dilemmaer i boligvirksomheter for personer som nytter rusmidler

Forfatter: Kristine Marie Eliasson

Nøkkelord: Etikk, rusmisbruk, boligvirksomheter, vinjettmetoden, bedømmelser

Studiens mening var å undersøke hvordan sosialarbeidere på rus- og boligvirksomhetsfeltet i offentlige, private og idéburene organisasjoner i Göteborgsområdet resonerer og forholder seg til etikk, etiske retningslinjer på arbeidsplassen og etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet. Hvordan avvikelser fra etisk handling (som i denne kontekst oversattes til å avslutte boendeplasseringen i fortid) legitimeres inngikk også i studiens mening. Eksempel på forskningsspørsmål som veiledet analysen var: I hvilken utstrekkelser finnes skriftlige etiske retningslinjer innom boligvirksomhetene og hvordan stiller respondentene seg til virksomhetens etiske retningslinjer? Hvilke egenskaper hos respondenter respektive klienter kan ha betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser? En webbasert spørreundersøkelse (enkät) bestående av bl.a. Likert-skalaer og vinjetter (fallbeskrivelser) utgjorde det metodiske verktøyet for å besvare oppgavens problemstillinger. Studiens hovedsakelige resultat var at respondentene, fremst fra idéburene organisasjoner, anså det som viktig med et etisk forholdningssett og tid for etisk refleksjon. Respondentene anså at de selv jobbet i enighet med arbeidsplassens etiske retningslinjene, at retningslinjene var viktige, men utfordrende å implementere i arbeidet. I vinjettene framgikk problematiske situasjoner der en hendelse gjeldene en klient ledet til et etisk dilemma i henhold til om klienten fikk forbli boende eller flytte. Det kan tolkes som at positiv innstilling til etisk forholdningssett og etiske retningslinjer indikerer på et samband med å la klienter forbli boende ettersom majoriteten gjorde et slik valg. Men samtidig uttryktes vilkår for den fortsatte boliginnsatsen som å utdele konsekvenser, premiere ærlighet, føre samtaler med klientene samt bedrive motivasjons- og forandringsarbeid. Legitimerte avgjørelser for å avslutte boendet identifiseres i form av accounts om at "hensyn behøver tages til andre" og "klienten behøver mer støtte og mer intensiv omsorg og kontroll". Studiens resultater kan forstås i lyset av doxiske antagelser og kategoriseringsprosesser av klienter i menneskebehandlende organisasjoner.

Abstract

Title: Consequences, conversation and honesty. Social workers judgments and attitudes towards ethical dilemmas in supported housing units for people with substance abuse

Author: Kristine Marie Eliasson

Keywords: Ethics, substance abuse, supported housing, vignettes, accounts

The aim of the study was to examine how social workers in the field of substance abuse and supported housing in public, private and non-profits organizations in the area of Gothenburg, reasons and relates to ethics, ethical codes of conduct in the workplace and ethical dilemmas that emerges during work. How deviation from ethical action (which in this context was translated to terminate ongoing housing support) can be justified is also included in the aim of the study. Examples on research questions which formed the analysis were: To what extend are there written ethical codes of conduct in the organizations, and how do respondents relate to the organization's code of conduct? What characteristics of respondents and clients may have significant matters regarding decision making when ethical dilemmas appears in fictitious case descriptions? A web based survey including Likert-scales and vignettes (case descriptions) constituted the methodological tool to bring answers to the essay's research questions. The study's principal finding was that respondents, primarily from non-profit organizations, considered it important to have an ethical approach as well as time for ethical reflection. The respondents considered that they worked in agreement with the ethical codes of conducts in the workplace, the codes of conduct were important, but challenging to implement in daily work. The vignettes contained problematic situations where an incident resulted in an ethical dilemma according to whether the client was allowed to remain resident or move. An interpretation is that a positive attitude regarding ethical approach and ethical codes of conduct represent a willingness in allowing clients to remain living in the supported housing unit as the majority made such a choice. But at the same time, conditions for remain living were expressed as a variety of consequences, rewarding clients honesty, making conversations with clients as well as engage in motivation work and changing clients life style. Justified decisions to terminate ongoing housing support was identified as accounts such as "consideration must be taken of others" and "the client need more support and more intensive care and control". The results of the study can be considered in light of several doxian assumptions and categorization processes of clients in human service organizations.

Innholdsfortegnelse

1. INTRODUKSJON	6
MIN FORFORSTÅELSE OG ERFARING.....	8
MENING OG PROBLEMSTILING	9
BEGREPSDEFINISJONER.....	10
DISPOSISJON	11
2. TIDLIGERE FORSKNING	12
DET SEKUNDÆRE BOLIGMARKEDET	12
<i>Boligtrappen</i>	13
<i>Hjemløshet og rusmisbruk</i>	14
ETISKE RAMMEVERK	15
ETISKE DILEMMAER - MELLOM ASKEN OG ILDEN	17
ETISKE RETNINGSLINJER, VERDIER ELLER SUNT FORNUFT?.....	18
<i>Etiske retningslinjer som guidende verktøy eller perifere dokument?</i>	18
<i>Naturlig etisk evne og allmennmoral</i>	19
<i>Sunn fornuft og reflection-in-action</i>	19
<i>Etiske handlinger basert på verdier</i>	19
BRIST PÅ KONSENSUS VED ETISKE BEDØMMELSER.....	20
MITT BIDRAG	21
3. TEORETISKE PERSPEKTIV	22
VITENSKAPSTEORETISK POSISJONERING	22
KONSTRUKSJON AV ANSVARLIGHET FOR RUSPROBLEMER	23
MENNESKEBEHANDLENDE ORGANISASJONER	24
<i>Kategoriseringsprosesser</i>	25
ACCOUNTS.....	27
SAMMENFATTELSE OG TEORIDISKUSJON.....	28
4. METODE	29
VALG AV METODE	29
DESIGN	30
<i>Webbaserte spørreundersøkelser</i>	30
<i>Vinjettemetoden</i>	30
<i>Spørreundersøkelsens utforming</i>	31
<i>Test av spørreundersøkelse</i>	33
UTVALG.....	33
<i>Aksess</i>	34
<i>Bortfall og svarsfrekvenser</i>	35
<i>Redegjørelse og analyse av studiens bortfall</i>	35
<i>Strategier for å minimere bortfall og øke svarsfrekvenser</i>	36
STUDIENS RELIABILITET OG VALIDITET.....	37
GENERALISERBARHET	38
ANALYTISK TILNÆRMING	39
<i>Kvantitativ analyse</i>	39

<i>Analyse av vinjettkommentarer</i>	39
METODEDISKUSJON	40
ETISKE OVERVEIELSER	41
5. RESULTAT OG ANALYSE	43
ET SPONTANT ETISK FORHOLDNINGSETT?	44
ET BRUKBART VERKTØY?	48
RESPONDENTSPESIFIKKE EGENSKAPER	51
<i>Kjønnsstilhørighet</i>	54
<i>Alder</i>	55
<i>Religiøsitet</i>	56
<i>Utdannelsesnivå</i>	56
<i>Antall år i yrket</i>	57
<i>Formell befattelse</i>	58
<i>Organisasjon</i>	59
KLIENTSPESIFIKKE EGENSKAPER	60
<i>Kjønn som utslagsfaktor?</i>	61
<i>Psykisk helse som utslagsfaktor?</i>	62
<i>Men hva spiller rolle?</i>	62
<i>John og Sara – Konsekvenser og ærlighet</i>	64
<i>Jim og Tanya – Samtaler og forandring</i>	64
<i>David og Monica – Samtaler og konsekvenser</i>	65
<i>Men hva med motivasjonen?</i>	66
SAMMENFATTELSE AV RESULTAT	66
6. AVSLUTNING OG DISKUSJON	68
REFERANSER.....	72
<i>Vedlegg 1: Informasjonsbrev</i>	79
<i>Vedlegg 2: Spørreundersøkelse</i>	80

Forord

Å gjennomføre denne studien hadde ikke vært mulig uten hjelp. Jeg vil rette en stor takk til alle som på en eller annen måte har vært delaktige i prosessen med å gå fra ideer til handling til å ferdigstille produktet som er denne masteroppgave i *missbruks- og beroendevetenskap*.

Først vil jeg takke alle som har deltatt i studien, for tiden og engasjementet dere har bidratt med til å besvare spørreundersøkelsen. Pilottesterne av spørreundersøkelsen, takk for kloke refleksjoner og tilbakemeldinger. Mine handledere, Frida og Russell, en stor takk skal dere ha for iherdige gjennomlesninger og synspunkter på mitt material. Ditt skarpe blikk for både helhet og detaljer Frida har hjulpet meg fokuserer på det som er viktig. Russell, for en uerfaren kvantforsker som meg har din hjelp med metodearbeidet vært gull verdt. Jeg vil særlig rette en stor takk til min arbeidsplass, Göteborgs kyrkliga stadsmission, for å tro på meg, å gi meg forutsettelser for å skrive denne oppgaven. Ann-Helen, for å være den mest stabile personen jeg kjenner. Når kaoset har vært et faktum har du fått meg samlet igjen. Du er som en mentor for meg og kommer alltid til å ligge steget føre. Familie, venner og kollegaer som har peppet meg, spesielt under ferdigstillingen av oppgaven under de siste ukene, det har betydd mye for meg. Sist men ikke minst vil jeg takke Mats og Sid for å være best i verden, for å holde ut og støtte meg når jeg ikke har trodd dette har vært mulig å gjennomføre.

Takk!

Kristine

1. INTRODUKSJON

Etiske dilemmaer er hverdagsmat i sosialt arbeid (Clark 2011). Stendig står sosialarbeidere innenfor avgjørelser som skal fattes der utfallet ofte er lite asken eller ilden – resultatet av en avgjørelse har ofte utilfredsstillende løsninger og utganger (Banks 2012). Denne oppgaven plasserer seg i en kontekst i sosialt arbeid som omfatter boligvirksomheter for personer med rusmisbruk, og jeg vil forsøke å male et bilde av hvordan et etisk dilemma kan oppstå i en slik boligvirksomhet for å belyse oppgavens problemområde. Følgende avsnitt baseres på mine yrkeserfaringer og er helt og holdent mine ord og mine påstander:

I boligvirksomheter bor ofte personer som både har et problem med bruk av rusmidler og er uten egen fast bolig. Et vanlig konsept for en boligvirksomhet er at personer bor der i egne avgrensede rom eller små leiligheter, med kollektive rom som oppholdsrom, kjøkken/matsal, stue samt diverse personalspesifikke rom som resepsjoner, kontorer og samtalsrom. Å bo på dette viset, dele sin plass og hverdag med andre mennesker som ikke er selvvalgt kan være en tilrekkelig stor utfordring for de fleste. Å bo i en slik setting og samtidig kjempe med et rusmisbruk, eventuell hjemløshet og psykisk uhelse kan for mange være en daglig kamp mot abstinenssymptom, sug etter å ruse seg og tålmodigheten som kan kreves i å bo med andre. For enkelte går det som smurt å bo og leve i en slik virksomhet, men for de som ikke opplever tilværelsen i en boligvirksomhet uproblematisk kan utfallet for individet lede til et etisk dilemma av alvorlig karakter. Når suget etter å ruse seg blir for stort, en dårlig helse er påtagelig – kanskje angst, kanskje dårlig lever, urolighet over når og hvor neste flytt går, det slitsomme med å hele tiden ha andre mennesker rundt seg som ikke engang er selvvalgt, tider å passe, får kanskje ikke sove borte en eneste natt – ja da er muligens grensen nådd for hva et menneske klarer å handtere av motgang. Dette låter kanskje som overdrivene beskrivelser av en boligvirksomhet med overdrivene beskrivelser av klienter som bor i slike virksomheter, men jeg vil hevde at det tvert om er helt innom rammen for det normale. Når det brister, for eksempel en person med rusmisbruk tar rusmidler, en person som synes det er slitsomt å hele tiden forholde seg til andre blir forbanna eller en person med angst over sin situasjon tar til medisiner (som ofte ikke er tillatt i virksomheten), leder dette ofte til et etisk dilemma; kan personen forbli boende i virksomheten eller skal den skrives ut?

Det problematiske aspektet, det etiske dilemmaet, som jeg vil hevde er det mest forekommende i boligvirksomheter for personer med rusmisbruk er når regelbrudd eller problematiske insidenter leder til at en avgjørelse skal fattes om hvorvidt en klient får fortsette å bo i virksomheten eller om klienten skal flyttes ut. Jeg tror dette er en vanlig situasjon, samt at ansatte i boligvirksomheter ikke alltid reflekterer kring de etiske aspektene koblet til slike situasjoner. Dels kan det handle om å bevisst gjøre etiske bedømmelser i samband med utskrivning¹ av en klient, men det handler også om å ha et etisk forholdningssett generelt i arbeidet (Sandman & Fahlke 2012). Det generelle forholdningssettet kan bestå av blant annet innstillinger til klienter som for eksempel respektfull bemøtelse og respekt for klientens integritet og autonomi (Akademikerförbundet 2015). Et etisk dilemma, som nevnt over, leder dog nok oftere til at klienter får forbli boende i virksomheten, det er tross alt et ganske

¹ Med utskrivning menes at personen må flytte ut av en boligvirksomhet, enten bestemt av plasserende oppdragsgiver eller av boligvirksomheten. En utskrivning antyder at flytten fra virksomheten ikke er planlagt.

drastisk steg å skrive ut en klient (som også ofte er hjemløs). Men regelbrudd, særlig de av mer alvorlig karakter, innebærer et apparat som dras i gang av vilkår, innsatser og konsekvenser for klienten (Sahlin 2005). Eksempler på dette kan være verbale tilretteviselser, utøkede drogkontroller og ulike former av samtal. Når en situasjon faktisk leder til at en klient blir utskreven fra en boligvirksomhet behøver avgjørelsen grunne seg i holdbare argument. Å avvike fra det etiske i å bistå mennesker med deres hjelpebehov, som å skrive ut en klient fra en pågående innsats i en boligvirksomhet, unnskyldes og rettferdiggjøres (Juhila & Raitakari 2010). Slike avgjørelser blir gjennom unnskyldningene og rettferdiggjørelsene legitime og kan forstås gjennom det teoretiske begrepet *accounts* (Scott & Lyman 1968). I lyset av vilkårsapparatet, bestående av innsatser og konsekvenser, samt hvordan avbrudd av pågående hjelpeinnsats legitimeres, utspringer funderinger om dette er resultater av bevisste etiske bedømmelser eller om det grunnes i hva hver virksomhet, hver enkelt sosialarbeider som fatter avgjørelser, tror er rett ut i fra sunt fornuft, magefølelse, erfaringer og doxaer i sosialt arbeid gjeldene rusomsorg.

Boligvirksomheter og menneskebehandling organisasjoner

Etiske bedømmelser som pågår i boligvirksomheter kan også preges av hvilken organisasjon et etisk dilemma oppstår i (Sandman & Fahlke 2012). Sosialt arbeid i boligvirksomheter som denne oppgaven undersøker bedrives i regi av offentlig, idéburen og privat sektor (Banks 2012). I den offentlige sektoren inngår boligvirksomheter som bedrives i statlig eller kommunal regi av skattemidler for allmennheten (Hammare 2013). Riksorganisasjonen for idéburen vård og omsorg, Famna (2017), beskriver idéburen pleie og sosial omsorg som noe en utførerenhet selvstendig og av fri vilje organiserer seg ut i fra en virksomhetsidé og verdiplattform. I dette inngår det å gjeninvestere økonomiske overskudd i utvikling, tilvekst og merverdi med et mål om å nå samfunnsmessige og sosiale mål. Virksomheter som drives i den private sektoren består av privateide selskap som ofte har økonomiske gevinster som et mål (Hammare 2013). Både den idéburene og den private sektoren er utførere i den offentlige sektoren da de tar oppdrag fra den offentlige sektoren. Boligvirksomheter av dette slag kan med et samlebegrep forstås som menneskebehandling organisasjoner (Hasenfeldt 1983) og er sentralt for oppgavens fokus på virksomheter som bedriver sosialtjeneste gjennom å husere mennesker med rusmiddelsproblematikk.

Hva menes med etikk?

Det finnes mange former for etikk og teori om etikk, og jeg vil innledningsvis redegjøre for hva jeg definerer som etikk i denne oppgaven. Etikk kan generelt forklares som forholdsregler, som plikter og forpliktelser, individer i sosiale sammenheng anpasser seg til (Kjørstad 2005), som atferdsnormer mennesker følger med hensyn til hva som er godt, dårlig eller galt (Clark 2011). I denne oppgaven skiller jeg på personlig etikk og yrkesetikk. Personlig etikk handler om valg av verdier i en privat sammenheng (Clark 2011). I en sosialarbeiderkontekst kan profesjonell etikk i følge Banks (2012) deles inn i tre typer; 1) *meta-etikk* (handler om hvordan visse aspekter kan tolkes, som hva som regnes som godt eller ondt), 2) *normativ-etikk* (en normformende etikktype som bidrar med svar på spørsmål om hva som er en moralsk rett handling i en spesifikk situasjon, og 3) *deskriptiv etikk* (beskriver individers moralske utgangspunkter og hvordan de agerer ut ifra dette). Etikk i sammenheng med sosialt arbeid består av ulike nyanser, eller dimensjoner. Banks (2012) skiller på etiske situasjoner, etiske problem og etiske dilemmaer. *Etiske situasjoner* kan handle om å bedømme søknader gjeldene ærender som kan forstås som vanskelige for en hjelpesøkende klient, men som med hjemmel i loven kan avslås og dermed behøver ikke sosialarbeideren dvele over situasjonen. *Etiske problemer* kan forklares som når en situasjon oppleves behøve en avgjørelse av moralsk dimensjon, men at avgjørelsen oppleves som selvklar. Å stå innenfor en

situasjon med valgmuligheter eller løsninger som ikke er velkomme kan beskrives som et *etisk dilemma* (Clark 2011; Banks 2012). I en slik situasjon kan ulike verdier være i konflikt med hverandre, og det er uklart hvilket valg som er rett (Banks 2012).

Verdier

Moralske problemer er ofte koblet til verdier i sosialt arbeid, og det er ansett at etikk i praksis har sine røtter i verdier (Clark 2011). Men hva som kan defineres som verdier i sosialt arbeid mener Clark (2011) ikke er tilrekkelig fastslått gjennom forskning. Verdier i sosialt arbeid kan ledes tilbake til diskurser om tro, moral og politisk filosofi, vitenskap, klinisk praksis osv. (ibid). Hva som menes med verdier er viktig å klargjøre for å forstå hvordan det kan spille en avgjørende rolle i etiske handlinger, da verdier representerer en underliggende tro og bidrar med motivasjon til å agere på et visst sett. I følge Banks (2012) er verdier en term som er problematisk å definere, det blir lett vagt og med et bredt meningsinnhold. *Personlige verdier* kan defineres som det mennesker anser eller tror på som verdifullt. Etiske prinsipper som handler om hvordan mennesker skal behandles, hvilke ideer og handlinger som anses som verdige eller uverdige, godt eller ondt, rett eller galt assosieres ofte med *profesjonelle verdier* (Banks 2012:7). Diskrepansen mellom personlige og profesjonelle verdier er den at egne verdier ikke nødvendigvis samsvarer med verdier på en arbeidsplass eller blant kollegaer (Gough & Spencer 2014).

Min forforståelse og erfaring

Under min yrkestid har jeg vært interessert av hvordan makt og etikk innom ulike typer av boligvirksomheter for personer med misbruk utøves av personal. Hvilke verdier og kulturer innom boligvirksomheter som kan påvirke de avgjørelser som skal fattes når etiske dilemmaer oppstår inngår i min interesse. Jeg har jobbet i en boligvirksomhet, i en idéburen organisasjon med kristent grunnsyn i cirka ti år. Virksomhetens målgruppe er voksne personer med rusproblematikk. Et velformulert verdigrunnsdokument, skriftlige etiske retningslinjer, formålsparagraf og visjon finns tilgjengelig for alle ansatte, og det ligger i organisasjonens ånd å utøve gode sosiale gjerninger for de som behøver det mest. I organisasjonens etiske retningslinjer står det også at retningslinjene skal *holdes levende* på hver enkelt enhet. Det kan synes som at det finnes alle forutsetninger for å bedrive virksomheter der det eksisterer en etisk bevissthet i forhold til det arbeidet som utføres. Basert på mine egne erfaringer fra ”min” virksomhet og andre virksomheter jeg har kommet i kontakt med under karrieren utføres sosialt arbeid av dyktig og kompetent personal med de godeste intensjoner, men ikke alltid med en bevissthet om maktforhold eller en aktiv etisk refleksjon i yrkesutøvelsen. Å inneha en etisk bevissthet er av ytterste viktighet i yrker som kan ha dyptgående effekt på menneskers liv og deres vilkår og der makt utøves i en eller annen form (Akademikerforbundet 2015). Jeg er også selvkritisk da jeg i min yrkespraksis ikke alltid har handlet etter et makt- eller etikkideal, eller vært bevisst på etiske aspekter i min yrkesutøvelse.

Jeg forstår det sosiale arbeidet som utføres i boligvirksomheter for personer med rusmisbruk i lyset av hvordan ansvarlighet for rusmisbruksproblemer konstrueres, hvordan klienter kategoriseres og hvordan accounts framstilles. Min forståelse av etiske bedømmelser er at de utføres i en viss kontekst samt at det kan finnes bakomliggende årsaksforklaringer til de etiske bedømmelsene.

Mening og problemstilling

Meningen med studien er å undersøke hvordan sosialarbeidere² på boligvirksomheter i Göteborgsområdet, som møter individer med rusmisbruk, resonerer og forholder seg til etikk, etiske retningslinjer på arbeidsplassen og etiske dilemmaer som oppstår i det daglige arbeidet. Hvordan det å avvike fra det etiske i å bistå mennesker med deres hjelpebehov, som å skrive ut en klient fra en pågående innsats i en boligvirksomhet, motiveres eller legitimeres gjennom accounts, inngår også i studiens mening.

For å besvare oppgavens mening har jeg formulert følgende forskningsspørsmål:

1. *Finnes det forskjeller i selvrangering om etisk forholdningssett basert på hvilken type organisasjon respondentene er ansatt ved?*
2. *I hvilken utstrekkelser finnes skriftlige etiske retningslinjer innom boligvirksomhetene og hvordan stiller respondentene seg til virksomhetens etiske retningslinjer?*
3. *Har respondentenes holdninger til virksomhetens etiske retningslinjer og etiske forholdningssett generelt noen betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser?*
4. *Hvilke egenskaper hos respondentene kan ha betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser?*
5. *Hvilke egenskaper hos klienter kan ha betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser, og hvordan motiveres avgjørelsene?*

Oppgavens spørsmålsstillinger har jeg forsøkt besvare gjennom en webbasert spørreundersøkelse³ med en kombinasjon av åpne og lukkede spørsmål for å undersøke forholdningssett til etikk og etiske retningslinjer samt vinjetter for å undersøke avgjørelser av etiske dilemmaer. Vinjettene består av seks fiktive fallbeskrivelser som utspilles innom boligvirksomheter der en problematisk situasjon oppstår i relasjon til en klient (se vedlegg 2 for den fullstendige spørreundersøkelsen der vinjettene inngår, vinjettene presenteres også i kapittel 5). Den problematiske situasjonen leder til et spørsmål av etisk karakter; *kan klienten bo kvar?* Dette kan forstås som et etisk dilemma da det å avgjøre om en pågående hjelpeinnsats skal avbrytes kan innebære utilfredsstillende utganger uansett hvordan valget ender. Dårlig for klienten som blir av med sitt boende eller dårlig for andre parter som påvirkes negativt av den inntreffede problematiske insidenten, f.eks. personal eller andre klienter. Min inngang er å tolke etiske bedømmelser ut ifra et klientperspektiv da jeg ser det problematiske i å avslutte hjelpeinnsatser i fortid, men jeg er bevisst på at andre kanskje ikke deler mine oppfattelser om hva som er problematisk eller hva som er et etisk dilemma.

² De sosialarbeidere som jeg henviser til i forhold til min studie kommer jeg benevne som respondenter.

³ Spørreundersøkelse er det norske ordet for *enkät*

Hypoteser gjeldende samband

- Jeg tror sosialarbeidere stiller seg positive til etiske retningslinjer og anser seg selv ha et etisk forholdningssett. Dog er min hypotese at en selvrangering om positivitet til etiske retningslinjer og etisk forholdningssett ikke nødvendigvis speiler av seg i avgjørelser som fattes i samband med etiske dilemmaer ettersom en diskrepans mellom verdier og handlinger i sosialt arbeid er forekommende (Uggerhøj 2003).
- De egenskaper hos sosialarbeidere jeg tror og som tidligere forskning har vist kan ha betydelse når det skal fattes avgjørelse av etisk art er alder, utdanning og befatning, religiøsitet, kjønn og antall år i yrket (f.eks. Sosialstyrelsen 2004). Sosialarbeidere beskrives ofte være sitt eget instrument i yrkesutøvelsen, noe som på godt og ondt farger av seg på de avgjørelser som fattes (Skau 2007; Clark 2011).
- Egenskaper hos klienter som jeg tror kan spille rolle i forhold til hvordan sosialarbeidere gjennomfører bedømmelser ved etiske dilemmaer i boligvirksomheter er kjønn, psykisk uhelse, en bakgrunn av kriminalitet, og sammentaget hvorvidt klientens situasjon eller problematikk oppleves som mild eller vanskelig (jf. Sosialstyrelsen 2004; Fitzpatrick & Stephens 2014).
- Hvilken organisasjonsform personal arbeider innom tror jeg spiller en viss rolle, men eventuelt bare på et retorisk nivå. Med det mener jeg at idéburene organisasjoner profilerer seg på visse verdier og holder fanen høyt for sitt verdigrunnlag (Famna 2017). Men en fundering jeg har er om dette omsettes i praksis, som bevisste etiske handlinger, på et sett som skiller seg fra private eller offentlige organisasjoner. Det finnes også et konkurranseaspekt mellom idéburene og private organisasjoner mot offentlige organisasjoner. Når det gjelder boligvirksomheter skal kommunen (Göteborgs stad) plassere klienter i sine egne boligvirksomheter i første hånd, mens plassering i ikke-kommunale boligvirksomheter skjer i neste hånd til virksomheter med rammeavtale⁴ med kommunen og i siste hånd til virksomheter som ikke har rammeavtale⁵ (Göteborgs Stad 2016b). Dette innebærer et større økonomisk press på ikke-offentlige boligvirksomheter, og muligvis blir et etisk grunnfast arbeid ekstra viktig for ikke-offentlige virksomheters eksistens da slike virksomheter må “levere” noe mer for å få plasseringer.

Begrepsdefinisjoner

Videre kommer jeg redegjøre for hva jeg mener når jeg anvender begrepene rusmisbruk, klient og boligvirksomheter under oppgavens gang.

Rusmisbruk

I oppgaven kommer jeg å benytte meg av begrepet rusmisbruk når jeg beskriver en tilstand der personer nytter rusmidler. Jeg utgår ikke fra et diagnosesystem eller en bestemt definisjon, men anvender begrepet ettersom det er det uttrykket som går igjen i litteraturen og som

⁴ En rammeavtale innebærer at det finnes en opphandlet avtale mellom Göteborgs stad (kommunen) og respektive boligvirksomhet basert på kommunens behov. En rammeavtale med kommunen innebærer et langsiktig samarbeid som bruker vare mellom to og fire år (Göteborgs Stad 2016b).

⁵ Om det finnes behov som ikke kan tilgodegjøres gjennom kommunens egne virksomheter eller opphandlede virksomheter kan en egenopphandling gjøres direkte med en virksomhet (Göteborgs Stad 2016b).

kjennes igjen fra praksis. Det er også problematiske sider ved begrepet, blant annet kan det være slik at personer som tar rusmidler ikke nødvendigvis anser seg *misbruke* rusmidler (om man bortser fra det juridiske aspektet om at ikke-foreskriven narkotika er ulovlig) eller at begrepet misbruk har et moraliserende aspekt knyttet til seg da rusmisbruk bryter mot samfunnets normer i vårt samfunn og dermed leder til at personer som nytter rusmidler stigmatiseres⁶ (Blomqvist & Wallander 2004; Sandman & Fahlke 2012; Petersson 2013).

Klient

Uttrykket klient anvendes i denne oppgaven som et begrep for en person som har innsatser bevilget fra sosialtjenesten, som for eksempel en plass i en boligvirksomhet. Dog er det ikke nødvendigvis slik at alle som bor i boligvirksomheter gjør det som en følge av en sosialtjenesteinnsats. Et alternativ kunne vært å anvende begrepet *beboere*. Men for å holde en linje, velger jeg å anvende ordet klient. Forøvrig kommer jeg å omtale mennesker som personer og individer så mye som mulig. Når jeg beskriver de personer jeg har konstruert som klienter i vinjettene kommer jeg å benevne dem som *vinjettpersonene*.

Boligvirksomheter

Med boligvirksomheter mener jeg i denne oppgaven en fellesbetegnelse for virksomheter i offentlig, idéburen og private sektor som tilbyr logi (boende) til personer med rusmisbruk, psykisk uhelse eller som mangler forankring på det ordinære boligmarkedet (jf. Sosialstyrelsen 2015). Det kan være boligvirksomheter som tilbyr plass (i rom eller leilighet) akutt, kortsiktig eller langsiktig.

Disposisjon

I dette kapitlet har jeg innledet med studiens problemområde, gjort en beskrivelse av min forforståelse og erfaringer samt forklart og diskutert visse essensielle begrep for studien. Jeg har presentert studiens mening og forskningsspørsmål, og videre mine hypoteser om samband mellom ulike faktorer som eventuelt kan påvirke utfallet av studiens resultat. I kapittel 2 presenterer jeg tidligere forskning som belyser mitt forskningsområde og i kapittel 3 de teoretiske perspektiv som studiens resultat analyseres ut i fra. Kapittel 4 er et metodekapittel der jeg redegjør for studiens metodevalg, utvalg, analytiske tilnærminger og etiske overveielser. Resultat og analyse av min studie presenteres i kapittel 5 innen jeg fører en sammenfattende diskusjon i kapittel 6.

⁶ Med stigma menes egenskaper hos et individ som leder til at hen ikke oppnår sosial akseptanse. Et stigma bidrar til at en persons atferd og særtrekk er det som blir talende for hele identiteten og dermed påvirker hens sosiale status (Goffman, 1963/2000).

2. TIDLIGERE FORSKNING

Denne studien undersøker holdninger og bedømmelser om etikk blant sosialarbeidere som arbeider på boligvirksomheter for personer med rusmisbruk. I dette kapittelet kommer jeg å beskrive forskning om etiske retningslinjer, dilemmaer og bedømmelser i sosialt arbeid med fokus på områder som rusmisbruk og hjemløshet. Jeg kommer presentere forskning som er relevant i forhold til mitt emne.

Litteratursøkning har jeg gjort i databaser som Social Services Abstracts, Swepub, Google Scholar, LIBRIS og Supersøk. De søkeord jeg har anvendt er blant annet “ethical judgments”, “ethics and decision making”, “ethics and housing studies” og “ethics and substance abuse”. Jeg har også gått gjennom arkivsidene for artikler fra Socialvetenskaplig tidskrift som utgis av Förbundet för forskning i sosialt arbete (FORSA) der jeg for eksempel fant artikkelen *Frikoppling, sammankoppling och besvärliga maktrelationer i socialt arbete* av Laanemets et al. (2013). Utvalgsprosessen har generelt gått til slik at jeg har valgt ut artikler med fokus på titler som framstod som relevante og videre leste de valgte artiklenes abstracts. En stor del av den litteratur jeg har anvendt meg av hadde jeg kjennedom til fra blant annet kurser som har inngått i masterprogrammet for missbruks- og beroendevetenskap som “*Narkomanvård på lika villkor? En studie av förhållanden som kan ha betydelse vid val av insatser inom narkomanvård*” (Socialstyrelsen 2004) og *Ethics in Professional Interaction: Justifying the Limits of Helping in a Supported Housing Unit* av de finske forskerne Juhila og Raitakari (2010) – begge publikasjoner har vært en inspirasjonskilde for meg innenfor arbeidet med denne masteroppgave. Jeg har også fått en del interessante litteraturtips fra mine handledere. I den litteraturen som jeg har funnet relevant har jeg også tittet i respektive referanselister for videre litteraturtips.

De studier jeg har funnet som spesifikt undersøker boligvirksomheter fokuserer til stor del på hjemløshet eller rusmisbruk eller etiske bedømmelser i sosialt arbeid generelt, ikke mange studier har jeg funnet som berører mitt område om etiske bedømmelser i boligvirksomheter for personer med rusmisbruk. Dog beskriver ofte artikler og rapporter gjeldene hjemløshet også rusmisbruk til viss del da personer med rusmisbruk ofte befinner seg utenfor det ordinære boligmarkedet og dermed er henvist til andre boligløsninger (Se Socialstyrelsen 2015).

Det sekundære boligmarkedet

I sluttrapporten fra den nasjonale hjemløshetssamordneren beskrives en bekymring med et økende antall personer som lever i hjemløshet og som er utestengt fra det ordinære boligmarkedet. For disse personene, som av en eller annen anledning er utestengt fra det ordinære boligmarkedet, er ofte det sekundære boligmarkedet (SBM) den eneste mulige løsningen til bolig (Regeringskansliet 2014). Boligvirksomheter som inngår i oppgavens fokusområde er i stor utstrekning aktører innom SBM. Sahlin beskrev og definerte SBM i 1993 som boligformer der personer bor uten besittelsesrettigheter og med tilleggsvilkår som kan sies havne på utsiden av det vanlige boligmarkedet. Sosiale kontrakt utformet av sosialtjenesten, som også fungerer som utleier, er typiske for boligvirksomheter som inngår i SBM. Særskilte regler som blant annet bestemmelser om rusfrihet, forbud mot overnattingsgjester og husdyr samt tilsyn og kontroll utført av sosialarbeidere er vanlige i slike boligvirksomheter. Brytes reglene inntreffer diverse sanksjoner som avhysning eller utskrivning - en forventet konsekvens for den inneboende (Sahlin 2005; Regeringskansliet 2014). De irske hjemløshetsforskerne Fitzpatrick og Stephens (2014) påpeker at en slik

overvåkning og kontroll av mennesker faktisk kan stride mot sosialdemokratiske verdier som likeverdighet og solidaritet som har vært rådene i Sverige under lang tid.

Socialstyrelsen (2015) har utgått fra Sahlins definisjon av SBM, men har modifisert definisjonen til å gjelde kommunale boligløsninger for individer som ikke selv, av ulike årsaker, kan ordne en bolig på det ordinære boligmarkedet. Det handler også om boliger med spesielle former av leieavtaler (så kallede “andrahands-kontrakt”), tilsyn, regler og vilkår. Boligformer som det er tenkt at leieboeren skal ta over med ordinære leiekontrakt (noe som også i Göteborg inkluderer Housing first⁷-virksomheter) inngår også i SBM til sammen med *boligtrappen* (boligtrappen kommer redegjøres for i neste avsnitt) (ibid). Boligformer som ikke inkluderes i SBM ifølge Socialstyrelsens (2015) definisjon er blant annet akuttboliger, herberger og HVB-hjem⁸ – disse boligformene inngår ifølge definisjonen verken i det ordinære eller sekundære markedet, men tilskrives den så kallede *institusjonssfæren* og *logisfæren*. Men det skal påpekes at boligformene rent praktisk inngår i boligtrappens trappeteg i og med at individer flytter til og fra slike virksomheter på veien mot egen bolig (ibid).

Boligtrappen

Personer med rusmisbruk blir i stor grad henvist til en hjelpeinnsats som egentlig er rettet mot hjemløshetsproblematikk gjennom modellen som kalles for *boligtrappen* (Sahlin 2007; Hansen-Löfstrand & Nordfeldt 2007). I boligtrappen skal klientene klatre, steg for steg, i diverse boligvirksomheter for å nå det øverste trappetrinnet som innebærer egen bolig med eget leiekontrakt. En tanke med boligtrappen er at klientens problem, med for eksempel rusmisbruk, må håndteres innen egen bolig er aktuelt.

Housing first-virksomheter er etablert i Göteborg, men i relativt liten skala⁹, for hjemløse personer med rusmisbruk er det ulike boligvirksomheter som inngår i boligtrappen som fortsatt er den mest vanlige boliginnsatsen (Socialstyrelsen 2015). På den andre side, en Housing first-leilighet er i praksis ofte det øverste trinnet i boligtrappen og ettersom personer uten bolig behøver tak over hodet mens de venter på en slik leilighet (køtiden er ofte lang) er det vanlig at de under ventetiden bor i en boligvirksomhet som inngår i boligtrappen. Men vesentlig er at en plan med å flytte til en Housing-first leilighet ikke endres eller fjernes selv om individet på veien mot en slik boligform skulle bli utskrevet eller utstraffet fra andre boligvirksomheter, noe som er forekommende i boligtrappens kjede (Sahlin 2005). Tanken med boligtrappen var opprinnelig at den skulle løse problemet med hjemløshet gjennom ideen om at personer skal kvalifisere seg stegvis til eget leiekontrakt (Sahlin 2005). Dog er det fastslått at boligtrappen ikke løser hjemløshetsproblem, men heller låser fast individer i

⁷ Housing first springer ut i fra den ikke-vinningsdrivende organisasjonen *Pathways to housing* som etablertes i New York i 1992. Tanken med Housing first er at individer som behøver hjelpeinnsatser for eksempelvis for rusmisbruk eller psykisk uhelse skal få det – uten krav om rusfrihet, men at de behøver en stabil boligsituasjon innen diverse behandlingsinnsatser kan verkstilles. Bolig ses som en menneskelig rettighet og går ut ifra individets behov, ønskemål og selvbestemmelsesrett (Tsemberis 1999; Knutagård 2009; Tsemberis 2010; Knutagård & Kristiansen 2013;)

⁸ HVB står for hem för vård eller boende og er ifølge Inspektionen för vård och omsorg (IVO) (2016) virksomheter som bedriver behandling eller pleie, med støtte eller fostring. IVO er en tilsynsmyndighet som blant annet har ansvar for personal inom virksomheter som bedriver sosialtjeneste.

⁹ I følge informasjon fra Socialstyrelsen (2015) var det ved det tidspunktet 15 kommuner i Sverige som jobbet etter Housing first-modellen. På Göteborgs stads hjemmeside oppgavs det under høsten 2016 at det fantes cirka 40 plasser for Housing first, men at planen er å utøke virksomheten. Housing first-arbeid pågår også i idéburene organisasjoner i samarbeid med Göteborgs stad (Göteborgs stad 2016a).

hjemløshet gjennom at personene ikke kommer ut av boligtrappens system og oppnår målet om egen bolig. Personer som befinner seg i boligtrappens system veksler ofte mellom å klatre opp og falle ned trappetrinnene (Sahlin 2005). Et annet allment kjent problem er at det eksisterer en brist på boliger, noe som også bidrar til at personer får bo lengre i diverse boligvirksomheter, blant annet innom boligtrappen system (Regeringskansliet 2014). At personer ikke kommer ut av dette boligsystemet kan beskrives som innlåsnings effekter, og er et problematisk aspekt ved boligtrappen (Sahlin 2005) og SBM generelt (Regeringskansliet 2014). Veien til egen bolig med eget kontrakt er ofte lang og snirklete i boligtrappen, en prosess som faktisk kan ta flere år. Eget kontrakt på bolig er ofte målet, men veien dit er som sagt lang og noen ganger uendelig – det er ikke uvanlig at eget leiekontrakt aldri oppnås av personer som befinner seg i boligtrappen (Regeringskansliet 2014). Dette kan merkelig nok ses som et argument for at boligtrappen fungerer; ramler en person av trappens steg kan dette tolkes som en indikasjon på at boligtrappen behøves for personen er ikke klar for egen bolig. Like så anses boligtrappen som en suksess om personen klatrer alle trinnene til egen kontrakt på bolig, en bekreftelse på at modellen fungerer (Sahlin 2005).

I Knutagårds avhandling (2009), “Skälens fångar”, studerer han menneskebeholdende organisasjoner ut i fra hvordan arbeidet mot hjemløshet organiseres (med fokus på Malmö), hvordan hjemløse personer kategoriseres og betydelsen av dette, samt på hvilket sett dette legitimeres ut i fra forklaringer som sosialtjenesten har om organisering av hjemløshetsarbeid. Men de forklaringer som gis av sosialarbeiderne er ikke nødvendigvis deres egne, men kan ligge forankret i organisasjonen de arbeider ved (Se også Gough & Spencer 2014). Dette leder til at sosialarbeidere også begrenses i sitt arbeid og i sine muligheter til å tenke bort rådende kategorier. En følge kan bli at slike organisatoriske forankrede forklaringer blir normgivende og integreres videre i nye virksomheter. Boligtrappen er ett eksempel på dette (Sahlin 2005; Knutagård 2009). Om sosialarbeidere har reelle muligheter til å tenke bort boligtrappmodellen er noe Knutagårds (2009) avhandling ikke utforsker, derimot har Hansen Löfstrand (2010) i en artikkel beskrevet utsagn fra to intervjuede sosialarbeidere som trodde på boligtrappen som modell ettersom de mente det var naturlig for klienter å jobbe steg for steg mot en egen bolig og samtidig legge rusmisbruk og kriminell atferd bakom seg. Sahlin (2005) beskriver boligtrappen som en institusjon som er vanskelig for sosialarbeidere å tenke bort (se også Socialstyrelsen 2015). At boligtrappen fortsetter å eksistere og reproduseres til tross for kjente begrensinger har Knutagård og Kristiansen (2013) sett på årsakene til. En mulig anledning de tror kan være en årsak, er at det finnes sterke bånd mellom organisasjoner som bedriver boligvirksomheter og SBM som hjemløse personer er henvist til, og som videre leder til ekskludering fra det ordinære boligmarkedet. Offentlige organisasjoner, private aktører og idéburene organisasjoner bedriver boligvirksomheter innom SBM, og det kan finnes en potensiell økonomisk trussel om nye metoder tar over (ibid). Boligtrappen kan også til tross for forskning som har påvist dets ineffektivitet forstås i lyset av stivhengighet som er et forekomende fenomen i sosialt arbeid. Med stivhengighet menes hvordan utvikling og forandring begrenses og går sakte på grunnlag av blant annet historiske, betingede, strukturelle, kulturelle og institusjonelle restriksjoner (Bengtsson 2013).

Hjemløshet og rusmisbruk

Å være hjemløs og samtidig ha et misbruk fører med seg et stigma, et stigma som mennesker er fullstendig bevisst om at de forknippes med. Å bo i en boligvirksomhet er også befestet med stigmatisering, det bekrefter det normbrytende i å behøve hjelp fra samfunnet og ikke ha en egen “vanlig” bolig (Sahlin 2000). Dette samsvarer med resultatene fra en vinjettstudie gjort av Fitzpatrick og Stephens (2014) som har observert at det finnes en intoleranse i Sverige mot de som faller på utsiden av de sosiale normene. Det eksisterer et stort fokus på

menneskers skyldigheter til å ta ansvar i det svenske samfunnet, og individer som har et rusmisbruk havner ofte i en marginalisert posisjon (Lee & Petersen 2009). Det finnes høye krav på motivasjon og initiativsevne for personer som ikke passer inn i standardnormen (ibid) (se også SOU 2011:35). For å nærme seg normene finnes krav, krav som handler om *forandring*; personer med rusmisbruk forventes å jobbe (motiveres) mot en rusfri tilværelse og bli en del av det som samfunnet har definert som et akseptabel sammenheng (helst arbeid), alt for å bli en del av normen (Carstens 2003). Peckover og Chidlaw (2007) har beskrevet stereotypiske diskurser om mennesker som misbruker rusmidler som kranglete og farlige, noe som kan bekrefte den marginaliserte posisjonen, i utkanten av samfunnet, som individer med rusmisbruk befinner seg i.

Etiske rammeverk

Som bakgrunn for å forstå etiske handlinger og dilemmaer i menneskebehandlernde organisasjoner er en vei å gå og studere etiske koder og retningslinjer sosialarbeidere har å forholde seg til. Etiske koder og retningslinjer er i allmennhet varierende innholdsmessig, og Banks (2012) beskriver hvordan etiske retningslinjer i ulike land varierer i forhold til innhold, omfang, detaljenivå, hvorvidt retningslinjene inneholder praktiske råd og om retningslinjene posisjoneres i en nasjonal eller kulturell kontekst. Til tross for mange forskjeller finnes det også likheter i etiske retningslinjer på tvers av nasjoner. Fremst handler det om at de etiske retningslinjene inneholder etiske prinsipper som er inspirert av The International Federation of Social Workers (IFSW) *Statement of Ethical Principles* (2012). IFSW er en global organisasjon som strever etter sosial rettferdighet, ivaretagelse av menneskelige rettigheter og sosial utvikling gjennom å fremme sosialt arbeid, den beste praksis samt tilrettelegge for internasjonalt samarbeid (IFSW 2017). Et mål for IFSW er å støtte sine nåværende 116 medlemsland fra hele verden gjennom å være et verdensomspennende språkrør for sosialt arbeid. Alle de nordiske landene er medlemmer i IFSW, og respektive lands etiske koder og etiske retningslinjer er utarbeidet i enighet med *Statement of Ethical Principles*. I *Statement of Ethical Principles* tydeliggjøres det at det er medlemsorganisasjonene som selv ansvarer for å utvikle og oppdatere etiske koder og retningslinjer som skal samsvare med de koder som er utarbeidede av IFSW/IASSW¹⁰ (2012). Et fenomen som Banks (2012) peker på er om et lands etiske retningslinjer anerkjennes leder det gjerne til at andre land endrer aspekter i sine egne retningslinjer i samme retning (ibid). Endringer av dette slag kan virke lite paradoksal i sosialt arbeid der stivhengighet er et forekommende fenomen (Bengtsson 2013).

Alle lands medlemsorganisasjoner i IFSW ansvarer for å informere sosialarbeidere og institusjoner for utdanning av sosialarbeidere om etiske koder og retningslinjer, og sosialarbeidere selv skal ta ansvar for å handle i enighet med gjeldende etiske koder og retningslinjer i sitt land (IFSW 2012). *Statement of Ethical Principles* fungerer nesten som en slags sjablong for utarbeidelse av etiske koder og retningslinjer. I medlemslandenes egne etiske koder og retningslinjer behøver følgende punkter anerkjennes og finnes med: 1) en definisjon av sosialt arbeid, 2) hvilke internasjonale konvensjoner¹¹ som anerkjennes, 3) prinsipper om individers rettigheter og menneskeverd, 4) hvordan sosial rettferdighet skal fremmes og 5) hvilke etiske retningslinjer sosialarbeidere forventes følge (ibid).

¹⁰ The International Association of Schools of Social Work

¹¹ Som for eksempel FN's erklæring om menneskelige rettigheter (1948).

Den medlemsorganisasjon som representerer Sverige i IFSW er fagforeningen Akademikerförbundet SSR, og i 2015 utkom fagforeningen med en nyarbeidet etisk kode og retningslinjer for sosialarbeidere. I dokumentet forklares det hvorfor etiske koder er nødvendige; de bidrar med å øke oppmerksomheten på profesjonens vanlige etiske problem, de kan fungere som et verktøy og guide sosialarbeidere i etisk handling, og de oppfordrer til diskusjon og klargjør utvalgte etiske normer. En ytterligere mening med etiske koder er at de peker på og tydeliggjør etiske aspekter som ikke er hjemlet i loven (Akademikerförbundet 2015). I den svenske portalparagrafen i sosialtjenesteloven (Socialtjänstlagen 2001:453) nevnes de etiske verdier og normer som ligger til grunn for denne loven:

I § Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor, aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

Sammenlignet med Sverige og øvrige nordiske land er sosialarbeiderprofesjonen blitt et legitimert yrke i Finland etter at “Lagen om yrkesutbildade personer inom socialvården” iverkstiltes 1.mars 2016 (Valvira 2016). Meningen med lovendringen var å sikkerstille klientsikkerheten og klienters rettigheter til kvalitetsmessig god sosial omsorg og god bemøtelse. I den nye loven inngår også hvilke rettigheter og skyldigheter yrkesvirksomme sosialarbeidere¹² har å forholde seg til. I og med yrkeslegitimeringen innehar den sosialarbeider med legitimasjon rettigheter til å utøve sitt yrke, men dette innebærer også at rettighetene kan begrenses eller fjernes (Talentia rf 2017). En annen ulikhet som skiller ut Finland er deres yrkesetiske dokument, der *etiske regler* er benevnningen i stedet for etiske retningslinjer (Talentia rf 2014). Ransome (2013) beskriver hvordan etikk kan forme atferd da det finnes visse rammer som mennesker forventes å agere innom, og ved avsteg på utsiden av rammene framtreder sanksjoner. Sanksjonene kan komme fra institusjoner eller organisasjoner, hvor for eksempel tap av yrkeslisens kan være et eksempel på en sanksjon. Andre sanksjonsformer viser seg i form av moralsk samvittighet, som skyldfølelser eller ubehag i følge Ransome (2013). Dette kan eventuelt ses som en implikasjon eller en bakside ved yrkeslegitimering, om sosialarbeidere som følge av redsel for tap av lisens begrenser seg i yrkesutøvelsen og inntar en mer byråkratisk holdning i arbeidet.

Etiske retningslinjer som gjelder i både en internasjonal og en nasjonal kontekst er en måte å sette standard for praksis i sosialt arbeid ut ifra for eksempel FNs konvensjon om menneskelige rettigheter (1948), men det kan også handle om andre generelle prinsipper (IFSW 2012). Allmenngyldige prinsipper for sosialt arbeid kan være en fastslåelse av at sosialarbeider ofte havner i interessekonflikter, at sosialarbeidere innehar en dobbeltsidig rolle som både hjelper og kontrollant, at det kan oppstå konflikter mellom plikten å hjelpe individet satt mot krav om effektivitet og det faktum at samfunnets resurser er begrenset (ibid). I

¹² Det finnes særskilte bestemmelser for hvilke eksamensformer som kan søke om yrkeslegitimasjon. Yrkestitler og utdannelse skiller seg i navn fra svenske sosialarbeideryrker- og utdannelse så jeg velger å ikke gå nærmere inn på dette. Dog er sosionom og sosialarbeider yrkesbenevninger som nevnes og som inkluderes i legitimasjonskravet (Talentia 2017).

menneskebehandlerne organisasjoner i nasjonal og lokal kontekst, som virksomheter som agerer på bolig-, og rusmisbruksfeltet, kan det også finnes internt utarbeidede etiske retningslinjer som skal gjelde for de ansatte i organisasjonen. Det kan tenkes være mer spesifikt utarbeide retningslinjer som utspringer i fra den enkelte virksomhets perspektiv på hva som regnes som god etisk praksis og som skal guide personal i boligvirksomheter i etisk handling.

Etiske dilemmaer - mellom asken og ilden

Etikk kan framstå som teoretisk, for filosofisk og vanskelig å begripe seg på og beherske, noe som kan føre til at etikken plasseres i et skyggerom i følge Sandström (2008). Dette kan lede til at sosialarbeidere mister en etisk bevissthet som kan være viktig å inneha når etiske dilemmaer oppstår i yrket. Yrkesutøvende sosialarbeidere befinner seg ofte i situasjoner som kan beskrives som etiske dilemmaer eller etisk delikate situasjoner og som må bemøtes og håndteres (Clark 2011; Banks 2012). Til viss del ligger dette i yrkets natur ettersom sosialarbeidere innehar en profesjonsmakt i forhold til klienter og maktubalansen kan være en bidragene faktor til at et etisk dilemma oppstår (Järvinen & Mortensen 2003), og til viss del handler det om å gjøre avveininger av etisk (og lovmessig) karakter (Sandman & Fahlke 2012), for eksempel ved bestemmelser om tvang eller når taushetsplikten brytes (Talentia rf 2014).

Spørsmål av ideologisk art kan kobles til etiske dilemmaer i sosialt arbeid, som hvilke ansvarsforhold et samfunn har og hvilket ansvar som individet selv skal bære - samfunnets normer og verdier betyr noe når ansvarsforhold skal bedømmes og hvilke *konsekvenser* som skal fordeles (Akademikerförbundet 2015). Den etiske dimensjonen oppstår når ulike interesser eller lojaliteter står mot hverandre eller når motstående etiske normer blir satt mot hverandre (Kjørstad 2005). Å agere etisk i yrket, som å plassere klientens interesser i fokus, kan innebære et dilemma om rollen som sosialarbeider og med det som følger med av moralske normer kommer i konflikt med egne private oppsett av verdier og moral (ibid). Sosialarbeidere havner ofte i utfordringer og i etiske dilemmaer i følge Banks (2012), og slike dilemmaer kan oppstå når klientens åpenbare behov står mot lojaliteten til organisasjonen der den enkelte sosialarbeideren jobber eller mot administrative eller politiske policys (se også Kjørstad 2005). Det kan handle om individuelle rettigheter, som klientens selvbestemmelsesrett over sitt eget liv satt imot det ansvar sosialarbeideren har for å se til klientens beste (Banks 2012). En annen utfordring kan være sosialarbeideres forpliktelser og lojalitet til arbeidsgiveren versus klientene, samfunnsmessige forpliktelser og å agere i enighet med lover og regler (Kjørstad 2005; Banks 2012). Det kan være utfordrende å følge et prinsipp om likhet for alle og samtidig respektere personer som har andre meninger om dette. Å balansere roller, grenser og relasjoner er andre emner som kan utgjøre grunnlag for etiske dilemmaer i sosialt arbeid (Banks 2012; Talentia rf 2014; Akademikerförbundet 2015). Dette er utfordringer som kan lede til etiske dilemmaer for sosialarbeideren, der ambivalens råder og mulige alternativ oppleves som utilfredsstillende – valget havner mellom asken og ilden (Clark 2011). I studier som undersøker i hvilken retning sosialarbeidere orienterer seg når de skal ta avgjørelser av etisk art er det vanlig med en kombinasjon av en orientering mot systemet (byråkratisk orientering) og klientene (klientorientering) (Landau 1999; Blomqvist & Wallander 2004; Wilks 2004). Dette kan tyde på at sosialarbeidere deler sin lojalitet med organisasjon og klient når de skal ta stilling til et etisk dilemma.

Etiske retningslinjer, verdier eller sunt fornuft?

Virksomheter som bedriver sosialt arbeid har en etisk agenda som påvirker den daglige praksisen som prinsipper om god bemøtelse, respekt, klientintegritet og autonomi (IFSW 2012; Sandman & Fahlke 2012; Talentia rf 2014; Fellesorganisasjonen 2015; Akademikerforbundet 2015). Det kan handle om styrende dokument (som etiske retningslinjer eller verdi-grunnsdokumenter) som guider personal i etisk handling, men det kan også handle om hvilken kultur som dominerer i en virksomhet. Kulturer på ulike arbeidsplasser kan skille seg fra hverandre, og kan for eksempel innebære i hvilken grad personal er enige med hverandre, hvilket fokus det finnes på klienter og hvorvidt klienter individualiseres eller kollektiviseres (Blomqvist & Wallander 2004; Sandman & Fahlke 2012).

Etiske retningslinjer som guidende verktøy eller perifere dokument?

Relasjonen mellom sosialarbeider og klient er preget av en maktubalanse (Järvinen & Mortensen 2003), og dette er en bidragende anledning til at etiske retningslinjer eksisterer; for å beskytte klientene mot utnyttelse eller upassende behandling (Banks 2012). Etiske retningslinjer kan også belyse temaer som ikke omfattes av lovverk, som bemøtelse av mennesker og egenskaper som anses ønskelige hos yrkeskåren ettersom de representerer en profesjon (Akademikerforbundet 2015). Sosialarbeidere forventes kjenne til eksisterende etiske retningslinjer men også følge gjeldene etiske retningslinjer (Juhila & Raitakari 2010¹³). At etiske retningslinjer er kjent for sosialarbeidere, men at de ikke nødvendigvis følges kan også anes i en studie av Gough og Spencer (2014) som gjennomførte en webbasert spørreundersøkelse¹⁴ blant sosialarbeidere, sosialarbeiderstudenter, lærere i sosialt arbeid og administratorer innom sosialt arbeid om etikk og verdier i Canada. Et spørsmål de undersøkte var hvorvidt respondentene i deres studie var bekjent med gjeldene etiske retningslinjer¹⁵, og sammenlagt var 99 % bekjent eller noe bekjent med de etiske retningslinjene. Dog var det basert på respondentenes svar i undersøkelsen bare 17 % som rapporterte at de brukte teori om etikk, gikk ut ifra en modell om beslutningsprosesser eller tok hjelp av de etiske retningslinjene ved etiske bedømmelser (ibid). En begrensning som er vanlig for etiske retningslinjer overlag er at de blir for generelle i tonen til å implementere i det daglige arbeidet (Banks 2012). Spesielt er dette et problem for etiske retningslinjer som er kortfattede for det gjør leseren i stor grad til tolker av innholdet. Om etiske retningslinjer skal beskytte klienter og guide sosialarbeidere behøver de utformes mer detaljert, nyansert og med tydelige regler og råd for handling i følge Banks (2012). Men i følge de finske etiske reglene (Talentia rf 2014) påpekes det tvert om at etiske regler ikke kan være utformet detaljert ettersom spørsmålsstillinger om hva som er rett og galt har en tendens til å oppstå plutselig og uforutsett. Ytterligere en begrensning med etiske retningslinjer kan være at de er utformet av profesjonelle, innrammet i et profesjonelt språk med et innhold som profesjonelle anser være viktig (Banks 2012).

¹³ Som tidligere nevnt er den finske sosialarbeiderprofesjonen blitt et legitimert yrke fra og med 1.mars 2016 og sosialarbeidere forventes følge de etiske reglene (Talentia rf 2014). Sanksjoner i form av inndratt legitimasjon eller begrensninger i yrkesutøvelsen kan inntreffe om yrkesutøveren ikke følger de etiske reglene. Denne artikkelen av Juhila og Raitakari (2010) omhandler et finsk sammenheng, men skrevs innen legitimasjonskravet innførtes, og jeg tror derfor konteksten og innholdet også kan gjelde et svensk sammenheng.

¹⁴ Intensjonen med studien var å la sosialarbeidere selv fortelle sine historier om etiske dilemmaer, inkonsekvenser og betydellesfulle faktorer som bidrar til etiske problem i forhold til yrkesutøvelsens etiske ansvar. Undersøkelsen genererte 300 fullstendige svar av de 800 som åpnet undersøkelsen.

¹⁵ Det var etiske retningslinjer fra the Canadian Association of Social Workers (CASW). CASW er også en medlemsorganisasjon i IFSW.

Naturlig etisk evne og allmennmoral

Kjørstad (2005) påviste i en studie¹⁶ at en viss *naturlig etisk evne* aktivertes blant sosialarbeidere når de stod ovenfor etiske dilemmaer. Ideen om at det finnes en slik naturlig etikk kan refereres til Tranøy (1998) og den så kallede allmennmoralen. Allmennmoralen består av to komponenter; *normer* og *verdier*. Normene består av lover, regler, rettigheter, plikter og etiske koder mens verdier består av *følelsen* av hva som er godt eller ondt og konsekvenser av å handle eller ikke handle. Tranøy (1998) mener at en fordel med allmennmoralen er at det faktisk *ikke* finnes presise formuleringer, men at den åpner en normativ frisone mellom loven og moralen. Sett til allmennmoralen i en kontekst av sosialt arbeid agerer sosialarbeidere i et åpent normativt rom når loven tillater det (Kjørstad 2005).

Sunn fornuft og reflection-in-action

I Kjørstads (2005) studie (se fotnote 16) framtrede observasjoner som viste på at sosialarbeiderne mobiliserte en slags moral basert på *sunn fornuft* når de møtte klienter. Et sett å tolke dette på kan være at sosialarbeidere kan anpasse sin atferd ut i fra en sorts intuisjon eller magefølelse i stunden. Denne form av handling kan kjennes igjen fra uttrykket “reflection-in-action” som ble myntet av Schön (1983) og som sier noe om muligheten sosialarbeidere har til å mobilisere etisk bevissthet *i stunden*, ansikt til ansikt med klienten. Evnen til å mobilisere etisk bevissthet i stunden øker i takt med yrkeserfaringen, noe som implisitt innebærer at uerfarne sosialarbeidere ikke har fått muligheten til å utvikle strategier og responser, noe som Schön (1983) omkaller for “theories in use” (se også Banks 2012). I følge Henriksen og Vetlesen (2013) er yrkeserfaringen, i tid, helt avgjørende for evnen til å utføre vettige bedømmelser i etiske situasjoner utifra at det muliggjør en mer selvkritisk holdning til egen yrkespraksis.

Etiske handlinger basert på verdier

Mennesker agerer etisk ettersom det i seg er rett og derfor oppleves motiverende i følge Ransome (2013). Motivasjonen bakom atferd stammer ofte direkte fra et ønske om å uttrykke visse verdier i følge Max Webers teori om sosial atferd. Etisk atferd speiler dog kanskje ikke bare bevisste valgte verdier, men underbygges av en allmenngyldig moral som er typisk for et samfunn, en gruppe eller kultur (ibid). Hvordan sosialarbeidere gjør etiske bedømmelser, basert på personlige verdier og normer, virker å være det som utgjør grunnlaget for etiske handlinger i sosialt arbeid i stedet for etiske retningslinjer, og i Gough og Spencers (2014) studie antydet denne påstanden. Respondentene i studien fikk rangere faktorer de mente var det aller viktigste for å kunne fatte etiske avgjørelser, og det flest rangert som det viktigste var *loven*, fulgt av *personlige verdier og etikk* og deretter *etiske retningslinjer*. På siste plass i rangeringen kom *arbeidsledelsen og kollegaer*. Livssyn, som religion, består også av et oppsett verdier og etiske normer, og Banks (2012) hevder at religion bør tas med i betraktningen for å forstå verdier og handlinger hos religiøst troende personer, men også for å forstå eventuelle verdikonflikter mellom ikke-troende og troende individer. Et visst filosofisk synsett leder til visse moralske prinsipper, og disse prinsippene ligger til grunn for å klargjøre handlingsregler hos sosialarbeidere og er innebygd i sosialarbeiderens interne trossystem gjeldene rett og galt i følge Wilks (2004) (se også Henriksen & Vetlesen 2013). En sterk tradisjon i sosialt arbeid er at det unike ved klienten vektlegges men også unikheten ved sosialarbeideren selv og på den måten sosialarbeidere anvender seg selv som verktøy i arbeidet - formet av sine egne erfaringer (Skau 2007; Clark 2011). For å gjøre et godt etisk arbeid er det derfor viktig å være bevisst på sine egne styrker og svakheter (Clark 2011).

¹⁶ Det var en kvalitativ studie som utspilte seg på fem ulike sosialkontorer i Oslo for å studere sosialarbeiders situasjon i en byråkratisk kontekst der klienter blir oppmuntret til arbeidslinjen framfor bidrag fra sosialtjenesten. Tanken med arbeidslinjen er å stimulere mennesker til arbeid framfor trygd (Renland 2014).

Brist på konsensus ved etiske bedømmelser

Fitzpatrick og Stephens (2014), gjennomførte en vinjettstudie der sosialarbeidere fra seks europeiske land, deriblant Sverige, fikk bedømme fiktive men vanlige fall i sosialt arbeid. En av vinjettene beskrev en middelaldrende mann med en historie av rusmisbruk og hjemløshet som nylig var kommet ut av fengsel uten bolig, jobb eller familie i vente. Det som tydeliggjordes i studien var at terskelen for denne mannens muligheter til hjelp i Sverige var høy, men om mannen kunne forlate rusproblemene var mulighetene til hjelp større. Dette trodde Fitzpatrick og Stephens (2014) kunne ha et samband med den svenske narkotikapolitikkens mål om et narkotikafritt samfunn (se også Johnson et al. 2017). Personer med rusmisbruk skal vise opp motivasjon for å forandre seg samt evne til å ta *ansvar* for sin situasjon (ibid). Mannen i vinjetten ansås også behøve få en meningsfull hverdag og ikke bli avhengig av samfunnets hjelp (Se også Juhila & Raitakari 2010). Kunne ikke disse kriterier tilfredsstilles mente studiens deltagere at det var bortkastede penger av samfunnet å yte innsatser til denne mannen (ibid).

At klienter behøver motivasjon til å forandre på sin rusatferd og ta ansvar for å søke hjelp for rusmisbruk har også blitt påvist i studien *Narkomanvård på like villkor?* av Socialstyrelsen (2004). I studien anvendes seks vinjetter der to og to vinjetter beskrev fall med personer med lignende problematikk, og med en økende vanskelighetsgrad. Vinjettene utgjorde et utgangspunkt for å bedømme situasjoner i sosialtjenestebasert rusomsorg der personal fra Landstinget og sosialtjenesten innom rusomsorgen fikk ta stiling til de fiktive klienthistoriene i forhold til at respondentene skulle velge de hjelpeinnsatsene de mente var rett for hver person i vinjettene. Studien viste ikke uventet på at jo mer problematisk en situasjon framstilles jo mer inngripende er innsatsene som velges (ibid). Men hjelpeinnsatsene som valgte varierte i form, noe som kan tyde på en rusomsorg som preges av tilfeldigheter da det ikke går å forutsi hvilke innsatser som bevilges. I tillegg til vinjettene fikk respondentene ta stilling til holdningsspørsmål om rusmisbruk og om personer som misbruker rusmidler. Resultatene i studien påviste stor variasjon i hvordan sosialarbeidere bedømmer ærender, både når det gjelder valg av innsats og hvordan innsatsene motiveres. Å bedømme samme ærende på forskjellig vis er ikke nødvendigvis negativt ettersom det *kan* innebære mer nyanserte bedømmelsesprosesser så lenge klienten fokuseres (ibid). Den mest vanlige innsatsen respondentene ville bevilge, gjeldene alle personene i vinjettene, var ulike former av samtal, råd og støtte for å gi klienter innsikt i deres situasjon eller problem. Variasjoner i innsatsvalg kan forstås ut i fra en brist på profesjonell konsensus i følge Blomqvist og Wallander (2004). Det framkom i en FOU-rapport (2004:8) de forfattet at det ikke finnes en profesjonell konsensus gjeldene hvilken informasjon om klienter som utgjør grunnlaget for bedømmelser og avgjørelser eller hvilke øvrige faktorer som påvirker sosialarbeideres resonnement (ibid). I følge Mattison (2000) er det vanlig at sosialarbeider utvikler individuelle metoder å ta etiske avgjørelser på. Et problematisk aspekt er at avgjørelser som fattes om etiske dilemmaer i sosialt arbeid ofte følger samme linje som når det skal fattes avgjørelser overlag i sosialt arbeid; praktiserende sosialarbeidere guides mer fra erfaringer enn teori (Clark 2011).

Forskjeller gjeldene bedømmelser av innsats på grunnlag av (fiktive) klienters kjønn rapporteres i overnevnte studie av Socialstyrelsen (2004). Kvinnene fikk innsatser som åpen dagbehandling og nærståendevirksomhet, mens mennene i stedet skulle få ulike boligvirksomheter som innsats og dagbehandling med fokus på arbeidstrening. En større andel av respondentene mente at mennene behøvde mer motivasjonsarbeid mens kvinnene i større grad skulle behøve rådgiving. Også medisinsk behandling ble tilbydd kvinnene i større utstrekking enn mennene (ibid). Klientenes situasjon var ikke i seg avgjørende for valg av innsats alene, men ble også påvirket av faktorer hos respondentene som skulle velge innsats.

De respondentegenskaper som ble testet var kjønn, alder, befattelse, utdanning og yrkeserfaring. De resultatene som stakk ut var at de respondenter med kortest tids yrkeserfaring gjorde andre valg enn de med mer erfaring, og at sjefer gjorde andre valg enn personal med øvrige befattelser (Socialstyrelsen 2004).

I en studie av Landau (1999) ble også vinjetter anvendt for å undersøke faktorer hos studiens deltagere som var av betydelse ved bedømmelser av etisk art gjennom Defining Issue Test¹⁷ (DIT). Den eneste bakgrunnsvariabel som gav et signifikant utslag var religion (andre variabler hun testet var alder, kjønn, familiesituasjon og sosioøkonomisk status). Utvalget bestod av studenter i sosialt arbeid og sosialarbeidere i Israel (96 % av respondentene var jødiske). Resultatet indikerer at personer som identifiserer seg som religiøse eller veldig religiøse vektlegger moralske hensyn ved etiske dilemmaer mer enn de som ikke er religiøse. Data fra studien viser også at den erfaring sosialarbeidere får gjennom yrkespraksis eller utdanningsnivå ikke gir et utslag når det gjelder å øke evnen til å fatte etiske bedømmelser (ibid). Dog kan det virke som at sosialarbeidere selv anser at yrkeserfaringen virker spille en rolle i forhold til at evnen til å fatte etiske avgjørelser blir bedre med tiden (Gough & Spencer 2014).

I følge Mattison (2000) er organisasjonen sosialarbeidere jobber ved en faktor som kan spille rolle i forhold til hvordan etiske bedømmelser utføres. Om det finnes forskjeller i hvorvidt bedømmelser skjer *innom* en virksomhet eller *mellom* ulike virksomheter er også av betydelse i følge Blomqvist og Wallander (2004). Eksisterer det en enighet innom en virksomhet men det finnes store forskjeller mellom virksomhetene kan dette eventuelt ledes tilbake til lokale “kulturer” innom organisasjoner som kan bære preg av ulike ideologiske oppfattelser, administrative regler og normer samt ulike økonomiske forutsetninger som må tas hensyn til. Klienter blir dermed avhengige av hvilken virksomhet de blir bevilget innsats i ut i fra hvor sterkt klientfokus i virksomheten er (ibid). Språkbruk, egne verdier og moral er også kulturelle innslag på arbeidsplasser som sier noe om hvilke grunnleggende innstillinger det finnes rettet mot klienter. Å diskutere etikk på arbeidsplassen som en del av en kultur og be hverandre om etiske råd er viktig i følge Sandström (2008), men han påpeker at det er arbeidsledelsen som har det ytterste ansvaret for å opprette et slikt forum (se også Sandman & Fahlke 2012). Er etiske diskusjoner levende og nærværende på arbeidsplassen oppstår det heller ingen spenninger når emnet vel kommer opp på agendaen (Sandström 2008; Juhila, Hall & Raitakari 2010).

Mitt bidrag

Det min studie bidrar med er et tillegg til forskning om etisk forholdningssett, etiske retningslinjer og etiske bedømmelser i sosialt arbeid, men i en spesifikk kontekst bestående av boligvirksomheter som møter personer med rusmisbruk i sitt arbeid. I boligvirksomheter for personer som anvender rusmidler inntreffer etiske dilemmaer som på øvrige felt i sosialt arbeid, og de etiske dilemmaene behøver sosialarbeidere å ta stilling til. Hvilke faktorer som har en betydelse i forhold til de etiske bedømmelsene er noe min studie bidrar med å utforske.

¹⁷ Defining Issues Test (DIT) kan ses som teoretisk modell og forskningsmetode for å studere utvikling av hvordan avgjørelser fattes ved moralske bedømmelser. Ved DIT skal deltagerne rangere 12 korte historier med visse fremtredende drag av moralske dilemmaer og som deltagerne videre skal ta stilling til (Thoma & Dong 2014).

3. TEORETISKE PERSPEKTIV

I dette kapitlet kommer jeg å redegjøre for hvordan jeg posisjonerer meg i et vitenskapsteoretisk sammenheng. Videre kommer jeg beskrive hvordan jeg forstår plassering av ansvarlighet for rusproblematikk som konstruksjoner innen jeg går inn på konseptet om menneskebehandlernde organisasjoner og hva som pågår innom slike virksomheter gjeldene kategoriseringsprosesser. Til sist forklarer jeg det teoretiske begrepet *accounts* som kan brukes som et analyseverktøy for å identifisere konstruksjoner av hvordan for eksempel avsteg fra hjelpetøvelse kan legitimeres innen jeg fører en kort teoridiskusjon.

Vitenskapsteoretisk posisjonering

Et sett å forstå verden er gjennom sosialkonstruktivisme som hviler på en kritisk holdning til det som oppfattes som selvklart om for eksempel kunnskap og ideer (Berger & Luckman 1967). Innom det sosialkonstruktivistiske paradigmet anses *språket* å være den faktor som former kunnskap og ideer, men også *konteksten* vi befinner oss i spiller en rolle i hvordan vi forstår omverden. Vår bakgrunn og kultur bidrar også til vår forståelsesramme av verden (Burr 1995). Sahlin (2015) påpeker at for å kunne reflektere og granske sosialt arbeid (på alle nivåer) er det viktig å ha kunnskap om det konstruktivistiske perspektivet.

Når det gjelder synssettet på sosiale problem så ser konstruktivismen sosiale problem som noe kollektivet egenmektig har konstruert som nettopp et problem - med negative virkninger og som kan løses. I teorien behøver ikke konstruksjoner av sosiale problem ha noen virkelighetsforankring (Sahlin 2015). Fopp (2008) beskriver hvordan hjemløshet kan forstås som sosiale konstruksjoner som f.eks en antagelse om når en klient er klar for egen bolig, eller konstruksjonen av hjemløse personer (og med rusmisbruk vil jeg tillegge) som en særskilt sårbar gruppe med spesielle behov. Boligpolitikk og praksis kan sees som konstruksjoner, og autoriteter med behørighet til å fatte avgjørelser, som politikere, preges også av konstruerte oppfattelser om for eksempel hva som fungerer i arbeidet mot hjemløshet. Dette kan få følger for de avgjørelser som fattes på makro-nivå om boligpolitikk ned til et mikro-nivå (ibid). Det motsatte perspektivet er det objektivistiske synssettet som anser at problemer eksisterer uavhengig om noen merker problemene eller faststiller et fenomen som problematisk - anses et fenomen som dårlig for samfunnet defineres det som et problem ut i fra gjeldene normer. Således kan problemer innom det objektivistiske synssettet også forstås som relative ettersom problemene defineres ut i fra aktuelle normer, om for eksempel bruk av cannabis (ibid). Eller som motsettelsen til Fopps (2008) beskrivelse av hjemløshet som konstruksjoner, kan det i det objektivistiske perspektivet forstås som at hjemløshet krever særlige innsatser og at det finnes en prosess en klient må vandre for å bli klar for å bo i en egen bolig.

Hvordan jeg posisjonerer meg vitenskapsteoretisk er i en slags *midt i mellom*-posisjon. Jeg anser at rusmisbruk, som sosialt problem, kan forstås både ut i fra en konstruktivistisk og objektivistisk vinkel. Med en objektivistisk vinkling mener jeg at jeg kan se negative effekter av rusmisbruk (dog ikke som et problem som truer frihet eller andre viktige verdier i samfunnet) som en følge av min yrkeserfaring og studier i faget. Den problematiske siden ved rusmisbruk anser jeg dog har visse forståelsesrammer eller årsaksforklaringer bakom den objektivistiske virkeligheten. Den konstruktivistiske vinklingen handler om at jeg forstår visse koblinger til rusmisbruk som konstruksjoner. For eksempel om hva som anses som bra eller dårlig behandling, eller hvordan ulike klientkategorier konstrueres. Best (1995) beskriver en slik middelvei mellom objektivisme og konstruktivisme som en moderat versjon av sosialkonstruktivisme, eller *kontekstuell konstruktivisme* (se også Fopp 2008; Sahlin 2015).

Det innebærer at jeg holder med ideen om at mennesker gjennom språket og handlinger, ut i fra en viss kontekst, konstruerer sin virkelighet – som leder til konsekvenser (Sahlin 2015). Sahlin (2015) forklarer at det går med en bevissthet og med kloke argument å anta virkeligheten så lenge det gjøres med kunnskap om sosiale forhold. Å se på sosiale konstruksjoner i boligforskning ut i fra en moderat form av sosialkonstruktivisme kan forstås som at det er ideer og konsepter om for eksempel hjemløshet som er sosialt konstruerte mens det er det romslige aspektet, som hvorvidt det finnes tilgang til boliger, som har en objektivistisk materiell eksistens (Fopp 2008).

Konstruksjon av ansvarlighet for rusproblemer

I misbruksutredningen (SOU 2011:35, s.163) beskrives det hvordan personer som er klienter i rusomsorgen har en svak posisjon sammenlignet med andre pasient-/og klientgrupper når det gjelder tilgjengelig hjelp og bemøtelse, og med mindre mulighet til å påvirke behandlingsplanering og gjennomføring av behandlingsinnsatser. Et moraliserende forholdningssett eksisterer til rusmisbruk og rusavhengighet. Problemet ses som selvsåsket og løsningen på problemet handler til stor del om å fostre og styrke karakteren hos individet (ibid). Personer som anvender ulovlige rusmidler er stigmatiserte ettersom de bryter mot gjeldene normer i vårt samfunn, og denne form av normbrytelse leder til diverse former for bestraffelse, utstøtelse, oppdragelse, forsøk til frelsning, medisiner og terapi (Blomqvist & Wallander 2004). Forskere og yrkesutøvere på feltet har ikke alltid vært enige i hva som hjelper personer til å slutte anvende rusmidler, eller om personer er rammet av eller skyldig til sin rusproblematikk (Blomqvist & Wallander 2004; SOU 2011:16). Hvordan klienter konstrueres som rammet eller ansvarlig for sine problem er av betydelse for hvilke følger klientene kan forventes få (Petersson 2013; Sahlin 2015).

Järvinen og Mik-Meyer (2003) beskriver det fokus som blant annet ligger på ansvarlighet, motivasjon og vilje til forandring (se også Carstens 2003). Jeg ser disse komponentene som avhengige av hverandre i denne konteksten (og som bidragene faktorer til hvordan etiske bedømmelser utføres); forandring forventes (individet skal bli rusfri), for å forandres behøver individet motivasjon, og for å klare dette behøver individet ta ansvar for sin situasjon. Forandring, motivasjon og ansvar innebærer en endring mot samfunnets normer og mål som settes opp i sosialt arbeid, og kan ut i fra dette forstås som doxaer i sosialt arbeid. Doxa er det som oppleves som så selvklart at det ikke behøver stilles spørsmål til, det er en sannhet som bare eksisterer i følge Bourdieu (Järvinen & Mortensen 2003). Det er holdninger, verdier og normer som gjennom tid har etablert seg som så naturlige at sosialarbeidere ikke innser at holdningene, verdiene og normene faktisk kunne ha utviklet seg i en annen retning. Eksempler på doxaer i sosialt arbeid kan være oppfattelse om hva som inngår i yrkesutøvelsen, forklaringsmodeller til sosiale problem, hva som inngår i klientskapet, hvilke som er samarbeidspartner og lignende. Dette er doxaer ettersom dette ikke diskuteres, og videre konserveres av sterke krafter (ibid). Järvinen (2015) påpeker at sosialarbeideres utdanning og sosialisering inn i yrket er med på å bevare feltets ulike doxaer.

Ulike perspektiv på rusmisbruk og dets problematikk samt hvem som bærer ansvaret for problematikken og videre hvem som er ansvarlig for å løse problematikken kan analyseres ut i fra Brickmans et al. (1982) modell om håndtering. Modellen består av fire perspektiv:

1. *Det moralske perspektivet* innebærer at det er individet selv som er ansvarlig for å løse sin situasjon gjennom viljestyrke ettersom det er individet som bærer ansvaret for sitt problem.

2. At individet innehar rettigheter til hjelp fra samfunnet inngår i *behandlingsperspektivet*. Rettighetene har dog selskap av et krav om å følge anvisninger fra profesjonelle.
3. Et ytterligere perspektiv er *omvendelseperspektivet*, der det anses at individet er ansvarlig for sin situasjon men ikke har kapasitet til å løse sitt problem. En person som misbruker rusmidler anses ikke begripe konsekvensene av sitt misbruk, og må dermed bli konfrontert og overbevist om følgene. Å underkastes moralske autoriteter sees som nødvendig for å bli opplyst om hvordan destruktive impulser skal håndteres.
4. Et synsett som innebærer at individer ansvarer for å løse sine problem, men ikke nødvendigvis ansvarer for årsakene bak problemet kalles for det *kompensatoriske perspektivet*. Innom det perspektivet anses individer egentlig å være kapable til å håndtere sine liv, men sees et individ som sosialt eller biologisk svak skal samfunnet gå inn og kompensere for svakheten. Dog må personen i sentrum delta i hjelpen med målet om at personen skal ta ansvar på samme nivå som alle andre.

Blomqvist og Wallander (2004) anvende seg av Brickmans et al. (1982) modell for å studere sosialarbeideres syn på rusmisbruk og personer som misbruker og de kunne observere hvordan det kompensatoriske perspektivet var det rådende synssettet, etterfulgt av det moralske perspektivet i forhold til alkoholproblem. I forbindelse med narkotikaproblem var det mer vanlig med behandlingsperspektivet. Omvendelseperspektivet hadde ikke spesielt mange forespråkere verken ved alkohol- eller narkotikaproblem i nevnte studie.

Menneskebehandlende organisasjoner

Sentralt for min studie er forståelsen av menneskebehandlende organisasjoners påvirkningskraft. Virksomheter som bedriver sosialtjeneste, som boligvirksomheter, er hva Hasenfeld (1983) kaller for menneskebehandlende organisasjoner (MBO). Det er virksomheter som har visse felles trekk gjennom at de skal beskytte eller hjelpe individer til forandring gjennom interaksjon mellom personal og virksomhetens brukere (Johansson et al. 2015). Slike organisasjoner skiller seg fra andre organisasjoner gjennom at de har mennesker som sin *råvare* og fordi organisasjonene legitimeres ettersom de finnes til for å yte hjelp og beskyttelse for de individer de møter (Hasenfeld 1983). Boligvirksomheter som retter seg inn mot personer med rusmisbruk kan også forklares som *people-changing*, menneskeendrende, organisasjoner da et stort fokus (og ofte et mål) er at klienten forventes jobbe mot en rusfri tilværelse og streve etter å bli et ansvarsfullt samfunnsmedlem (Johansson et al. 2015; Fitzpatrick & Stephens 2014). Møtet mellom klienter og personal i MBO skjer ikke på en nøytral plattform, men preges av holdninger og avgjørelsesprosesser som har moralske aspekter koblet til seg. Språket er en elementær dimensjon som bidrar til å bevare de moralske aspektene innom MBO gjennom tekniske og institusjonelle termer og sjargonger (Hasenfeld 1983; Johansson et al. 2015).

De overnevnte moralske aspekter innebærer at det stilles høye krav på representanten for den menneskebehandlende organisasjonen til å ta kloke skjønnbaserte avgjørelser etter gjeldene kulturelle og tradisjonelle normer og verdier (Johansson et al. 2015). Representanter for MBO koblet til min studie er personalen fra boligvirksomhetene noe som fører assosiasjoner til Lipskys (2010) teoretiske begrep om "street-level bureaucrats" som kan oversettes til

grasrotsbyråkrater¹⁸. Grasrotsbyråkrater har en direkte kontakt med klienter og besitter et handlingsrom som forandrer seg ut i fra hvilken posisjon hen har i organisasjonen, hvilken type ærende det gjelder, hvor viktig ærendet anses å være og når i tid arbeidet skjer. Jo mer legitimitet som er forknippet med posisjonen desto mer tiltro har samfunnet til grasrotsbyråkraten (Lipsky 2010). Vesentlig er at klientkontakten til stor del skjer uten tilsyn eller kontroll, noe som leder til at sosialarbeidere får en makt og autonomi som er større enn den posisjon de formelt sett besitter i en virksomhet. I følge Lipsky (2010) innebærer dette at grasrotsbyråkrater besitter makt til den grad at politikken formes ut i fra grasrotsbyråkratenes møte med mennesker i stedet for legislative instanser. Dette samstemmer med hvordan organisering av hjemløshetsarbeid og rusomsorg til stor del er formet av yrkeskårens tro på hva som fungerer i stedet for vitenskap (Burman 2000; O' Sullivan 2008). Tradisjonelt har ideologiske meninger og politiske vinder veid tyngre enn forskning og vitenskap om eksempelvis behandling for rusmisbruk (SOU 2016:11). Sosialarbeidere som opplever autonomi i yrket *kan* ta mer ansvar for den jobb de skal gjøre og de *kan* bli mer effektive og fleksible i følge Kjørstad (2005). Men autonomi i yrket kan også lede til at sosialarbeidere regulerer regler og rutiner som ikke er adekvate (ibid). Lipsky (2010) beskriver at grasrotsbyråkrater tenderer å arbeide med begrenset kommunikasjon til overordnede og politikere, og en bakside med dette er at klientfall som ligner hverandre kan bli behandlet forskjellig eller med tilfeldighet, noe som kan lede til rettsusikkerhet og trussel mot demokratiske verdier (se også Mattison 2000; Kjørstad 2005). Autonomi i et slikt sammenheng handler om å ha kompetanse til å anvende skjønn, "discretion" (Lipsky 2010), men det handler også om å ta et ansvar for utarbeidelse av rutiner og handling som står etisk (Kjørstad 2005). I følge Mattison (2000) kan bevisst etisk handling minimere risikoen for tilfeldighet i behandling av klienter.

Møtet mellom individer og MBO virker innom intime sfærer og berører menneskers private liv på ulike sett. Johansson et al. (2015) påpeker at menneskebehandlende organisasjoner må bedrives med en yrkesetikk som er annerkjent ettersom det eksisterer visse risikoer for individer som nytter slike virksomheter. Finnes det store hull i virksomhetens yrkesetiske kompetanse kan det lede til harme for individet, og derfor må slike virksomheter bedrives ut i fra vitenskapelighet, beprøvede erfaringer og av ansatte med adekvat utdannelse (ibid). Møtet mellom sosialarbeidere og klienter i menneskebehandlende organisasjoner bygger på ideal som inkluderer verdier om eksempelvis respektfull bemøtelse, advocacy og brukermidvirkning, men som Uggerhøj (2003) påpeker eksisterer det en diskrepans mellom verdiidealer og sosialt arbeid i praksis.

Kategoriseringsprosesser

En måte å ordne og strukturere tilværelsen på er gjennom å plassere og sortere inn mennesker og fenomen i ulike kategorier (Berger & Luckman 1967). Å søke forståelse av hvordan sosialt arbeid organiseres kan gjøres gjennom å studere kategoriseringsprosesser (Jenkins 2000; Knutagård 2009). Kategoriseringsprosesser kan forstås ut i fra menneskebehandlende organisasjoners utøvelse av sosial kontroll i form av at mennesker administreres, sorteres og kontrolleres (Jenkins 2000), men det kan også forstås ut i fra et maktperspektiv gjennom kategorier som kommer utefra og inn i organisasjoner (Laanemets et al. 2013). Det kan forklares som *ytre kategorier* som kjønn, seksualitet og etnisitet, og som utgjør elementære utgangspunkt for hvordan resurser og makt fordeles og for hvordan mennesker gjøres begripelige (ibid). Ytre kategorier er avgjørende for hvordan ulikhetene mellom sosialarbeidere og klienter opprettholdes. Disse kategorier kan ses som maktstrukturer da de

¹⁸ Grasrotsbyråkrat er et eksempel på oversettelse. Andre oversettelser anvendes, som for eksempel frontlinjebyråkrat (Knutagård 2009).

grupperer mennesker i over- og underposisjoner og er dermed viktige for sosialarbeidere å være bevisste på (Knutagård 2009; Laanemets et al. 2013). Kategorisering av grupper på grunnlag av kjønn, seksualitet, etnisitet og klasse kan bidra til både fortrykkelse og diskriminering. *Indre kategorier* er knyttet til det virksomhetsområde sosialarbeidere befinner seg i og bidrar til å strukturere arbeidet innom organisasjonen (Tilly 2000). Eksempel på indre kategorier er begrep som *rusmisbruker, klient og sosialarbeider*. Det er sosialarbeiderne selv, grasrotsbyråkratene, som skaper de indre kategoriene og som organisasjoner deretter jobber etter (Kjørstad 2005).

De danske sosiologene Järvinen og Mik-Meyer (2003) beskriver klientdannelse i sosialt arbeid som en kategoriseringsprosess som inntreffer i møtet mellom mennesker og velferdsinstitusjoner. Klargjørelse av problem og standardisering av problem skjer innom organisasjonens tolkningsrammer, og leder til en problemidentitet klienten får anpasse seg til (ibid). I menneskebehandlende organisasjoner gjøres individers problemer om til et ”systemspråk” der problemene oversettes til virksomhetens rammer for forståelse og klientene kategoriseres slik at de passer inn i virksomheten. Järvinen og Mik-Meyer (2003) refererer til portvaktsteorien som er utviklet av Prottas, og som har berøringspunkter med klientkategoriseringsprosessen. I enighet med portvaktsteorien forenkler og standardiserer organisasjoner mennesker slik at de blir til behandlingsbare klienter. Ulike virksomheter har sitt sett å se og forstå verden på, og klienter må forholde seg til dette. Det innebærer for eksempel forståelsen av hva som årsaker problemer eller hva som er god eller dårlig behandling. Klienter forventes også å se sine problem ut i fra bestemte forklaringsmodeller og hvordan problemene skal løses i følge Järvinen og Mik-Meyer (2003). Sahlin (2015) hevder at sosialarbeidere ofte inntar en skeptisk holdning til klienters egne problemforklaringer, og dette leder til at klienters egne fordringer plasseres i periferien, og med det retten til å definere sine egne behov (Löfstrand 2008). Problemkategorier som finnes i en virksomhet blir hele tiden jamført med informasjon klienter framfører som en del i en konstruksjonsprosess av klienten, og for å få hjelp kan klienter behøve få sin situasjon konstruert eller rekonstruert for å passe inn i en virksomhet (Sahlin 2015). Verktøy virksomheten kan anvende i slike konstruksjonsprosesser kan bestå av blant annet samtaler og motivasjonsarbeid (ibid). Järvinen (2015) påpeker at det dog er systemet som til syvende og sist avgjør hvilke klienter som det anses som mulig å behandle.

Forekommende klientkategorier omtaler Petersson (2013:37) i sin avhandling som *verdige og uverdige* klienter¹⁹. Det som er verdt å merke seg er hvordan verdige klienter ble bedømt basert på om de ville forandres men ikke kunne, eller uverdige om de kunne forandres men ikke ville. Kategorier som verdige og uverdige kan også ses henge sammen med kategorier som motiverte og umotiverte klienter ettersom det sammenknyttes med personers *vilje* til forandring – vilje til å ta ansvar (Se også Billquist 1999; Carstens 2003). For klienter blir det avgjørende å havne i ”rett” kategori for å få hjelp (ibid).

Systemet er skapt på en måte som er ment for å nå *visse* typer klienter med *visse* typer problemer basert på *visse* forestillinger om klientene og deres problem (Järvinen 2015). Klientene er de som får anpasse seg systemet og systemets normer, og skjer ingen anpasselse til feltets doxa blir det heller ingen hjelp. Ikke nok med at klienten behøver anpasse seg systemet, men i følge Järvinen (2015) eksisterer det også forventninger på at klienten skal vise takknemlighet og respekt til systemet - klienter skal gi et inntrykk av at de virkelig vil ha hjelp og endre på seg om nødvendig ettersom hjelpen ytes på grunn av omsorg. Löfstrand (2008) beskriver i en sammenfattelse av hennes avhandling ”Hemlöshetens politik – lokal

¹⁹ Konteksten var på kliniker for legemiddelsassistert behandling (substitusjonssprogrammet).

policy och praktik” hvordan hjelpesøkende personer behøvde anpasse seg og beskrive sine problem og behov på et sett at de passet inn i det systemet de søkte hjelp i. Klienter kan gå relativt langt for å omskrive sin situasjon, eller spille et spill, så de skal passe inn i systemet for å få hjelp (Löfstrand 2008; Lee & Petersen 2009; Järvinen 2015). Å framstå som ærlig og ha en hyggelig oppførsel framfor personal kan være en bevisst strategi klienter tyr til for å unngå sanksjoner og oppnå fordeler (Järvinen & Mortensen 2003). Ærlighet er noe jeg tror oppmuntres av sosialarbeidere gjennom argument som at ærlighet gjør samarbeidet mellom klient og personal enklere, og at personal har bedre muligheter til å hjelpe klientene om hen forteller for personal om eksempelvis bruk av rusmidler. Dette blir som en forestilling, der klienten spiller dyktig og den ansatte tar på seg rollen som regissør. Marvasti (2002) gjorde under tre år feltstudier på et akuttherberget for hjemløse personer i Pennsylvania der han intervjuet både klienter og personal. Det han blant annet observerte var hvordan verdige klienter konstruertes, og hvordan klientene kunne framstille sin situasjon så at de ble ansett som verdige for behov av hjelp. Personalen kunne også forme samtaler med klienter på en måte som gjorde at klienten kunne framstille sine hjelpebehov som relevante (se også Järvinen 2015), og dermed kunne personalen framføre klientens behov til kollegaer på ett sett som legitimerede klientens hjelpebehov (ibid). Dette er maktutøvelse av subtil art og innebærer konsekvenser for klienter (Järvinen 2015). Kategoriseringsprosesser påvirker individer til den grad at individer kan begynne å anpasse seg og utvikle en atferd som overensstemmer med systemets kategorier (Petersson 2013). Men det skal poengteres at slettes ikke alle klienter kan tenke seg å anpasse seg til en kategori uten å gjøre motstand gjennom eksempelvis argumentasjon eller å utebli fra avtalte tider (Löfstrand 2008) med hensikten om å utjevne maktforhold mellom seg selv og systemet og beskytte sin egen person (Billquist & Skårner 2009).

Accounts

Et teoretisk begrep som henger sammen med hva vi ser som årsaker bakom atferd og fenomen er accounts. Accounts er hvordan fenomen og hendelser konstrueres på en måte som skal gi et inntrykk av at det ligger gode resonnement og godt utført arbeid bakom en spesifikk situasjon (Scott & Lyman 1968). Accounts brukes når handlinger er uvanlige, merkelige eller dårlige, og når det finnes et gap mellom det som er forventet og det som gjøres. Accounts kan deles inn i to grupper; *unnskyldninger* og *rettferdiggjørelser*. Å *unnskyldes* er å erkjenne det uegnede i en handling men ikke ta på seg ansvaret for handlingen. Det motsatte, å ta på seg ansvaret for handlingen men ikke se at handlingen i seg er ulempelig, er å *rettferdige* handlingen (ibid). Raitakari et al. (2013) beskriver hvordan accounts kan konstrueres av profesjonelle for å oppnå akseptanse og støtte fra kollegaer og har en funksjon i hvordan sosialarbeidere legger fram argument i eksempelvis en arbeidsgruppe. Personal har gjennom organisasjonelle accounts mulighet å framstille sin yrkesutøvelse i et fordelaktig lys, både når klientarbeidet har vært vellykket og mislykket og uansett oppnå forståelse fra kollegaene. Den profesjonelle besitter tolkningsforrang og kan framstille en klients situasjon som noe klienten ikke engang kjenner igjen seg i. Klienten og den profesjonelles oppfattelse av en situasjon kan skille seg fra hverandre til den grad at klienten kan bli av med sin innsats (ibid). Organisasjonelle accounts aksepteres ofte umiddelbart og uten motstand og blir dermed ansett som legitime (Knutagård 2009).

Kategorier gjør det mulig for profesjonelle å framføre ulike årsaksforklaringer, å plassere ansvar og tillempe ulike innsatser. Ved å kombinere accounts og klientkategorisering reproduseres kunnskap om hva som årsaker hva og skaper eller bekrefter klientidentiteter i følge Raitakari et al. (2013). Dette kan videre utgjøre ett grunnlag for å rettferdiggjøre inngrep

i klienters liv. Dette anses å være vanlig blant sosialarbeidere og det bør derfor legges inn rom for etisk refleksjon i den hverdagslige kommunikasjonen i følge Juhila et al. (2010). Juhila og Raitakari (2010) gjorde en studie i boligvirksomheter for personer med rusmisbruk og psykisk uhelse i en idéburen organisasjon i Finland der de identifiserte accounts for hvordan sosialarbeidere etisk rettferdiggjør hvordan klienter nektes eller begrenses hjelp. Det finnes et etisk ansvar i å hjelpe personer som er i behov av hjelp og videre unngå å ekskludere og diskriminere. For at dette skal miste noe kraft behøver sosialarbeidere forsvare og legitimere de hjelpebegrensninger som gjøres, og dette kan gjøres via accounts som inneholder etiske argument. Men som Juhila og Raitakari (2010) påpeker tar ikke bruken av etiske argument bort det etisk problematiske i slike situasjoner.

Jeg anser at accounts kan fungere bra som et analytisk instrument i relasjon til den del av min studie som beskriver respondentenes motiveringer til å avbryte en pågående hjelpeinnsats for de fiktive klientene (vinjettpersonene). Klientkonstruksjoner og forklaringer til hvilke egenskaper som anses problematiske samt hvordan dette legitimeres kan synliggjøres gjennom identifisering av accounts.

Sammenfattelse og teoridiskusjon

I begynnelsen av dette kapittelet redegjorde jeg for min vitenskapsteoretiske posisjonering som kan beskrives som en midt i mellom-variant av objektivisme og konstruktivisme gjennom begrepet kontekstuell konstruktivisme. Dette hjelper meg til å behandle og ramme inn de prosesser som jeg anser som konstruksjoner, samtidig som den avgrensede delen av verden som jeg undersøker behandles temporært som virkelig. I min kontekst består dette av hvordan rusmisbruk og mennesker som misbruker rusmidler konstrueres, som for eksempel kategorier som rammede eller skyldige til sin situasjon, og videre satt inn i en sammenheng med boligvirksomhetsbransjen (som MBO) hvor det eksisterer formeninger om hvilke veier en person behøver vandre for å anses som klar for å bo i egen bolig og forforståelser om misbruksproblematikk. Jeg kan se aspekter som jeg forstår som problematiske med å anvende rusmidler og leve i hjemløshet, men jeg anser at det er konsekvenser av konstruksjoner av hva som for eksempel regnes som problematisk og løsninger på problem. Dette henger også sammen med doxiske antagelser i sosialt arbeid, der eksempelvis problemforklaringer og problemløsninger ikke alltid granskes eller diskuteres ettersom det usagt er sannheter som ingen setter spørsmålsteget ved.

Kritikk har blitt framført om at det finnes strukturelle forskjeller mellom accounts-begrepet i forhold til at virkelige unnskyldninger, ekte beklagelser, ikke betraktes eller rommes i begrepet. I slike tilfeller når personer erkjenner feilsteg og tar på seg ansvaret for feilsteget finnes heller ingenting å legitimere (Adsit 2002). Jeg ser denne distinksjonen mellom oppriktige unnskyldninger og accounts, men etter min mening er ikke dette noe som påvirker analysen av mitt materiale med henhold til at det er fiktive fallbeskrivelser som utgjør beslutningsunderlaget. Min bedømmelse er at det ikke er sannsynlig at respondentene anser at de “velger feil” og deretter beklager feilaktige valg.

Det kan så klart finnes innvendinger mot mine resonnement om vitenskapelig posisjonering som at jeg egentlig ikke posisjonerer meg og i stedet definerer utgangspunktet slik jeg anser det passer meg best. Dog kan kontekstuell konstruktivisme i seg forstås som et svar på kritikk rettet mot det sosialkonstruktivistiske perspektivet der kunnskapen kan forstås som relativ, og dermed vanskeliggjør fordring av kunnskap om kunnskap er relativt (Sahlin 2015). En ren objektivistisk ansats hadde heller ikke vært en aktuell posisjonering med det som følger med av fastslåelse av sosiale problem og låste objektive sannheter.

4. METODE

I dette kapittelet kommer jeg redegjøre for mitt valg av metode som er en kvantitativ ansats gjennom en webbasert spørreundersøkelse der jeg i en stor del av undersøkelsen anvender meg av vinjettmetoden. Studiens empiri ble innsamlet gjennom en webbasert spørreundersøkelse som ble utsendt til sosialarbeidere på boligvirksomheter i Göteborg med omegn (se vedlegg 2). En del av spørreundersøkelsen bestod av vinjetter, det vil si fallbeskrivelser av situasjoner, personer eller fenomen som er virkelighetslikt (Blomqvist & Wallander 2004). Jeg kommer beskrive de avveininger jeg har gjort i forhold til oppbyggelse og design av spørreundersøkelsen. Videre kommer jeg gå inn på utvalgsprosessen med fokus på hvordan jeg har gått frem for å oppnå aksess til forskningsfeltet, og hvilke valg jeg har gjort for å øke svarsfrekvenser samt minske bortfallet i en bortfallsanalyse. Hvorvidt studien oppfyller mål om reliabilitet og validitet samt om studiens resultat kan anses være generaliserbare presenterer jeg innen jeg tar meg an redegjørelsen av analyseprosessen gjeldene spørreundersøkelsens resultat. Hvordan jeg har analytisk tilnærmet meg mitt material presenteres i to deler, der en del fokuserer på det nesten rent kvantitative materialet samt en del som omhandler analyseprosessen av de kommentarer respondentene har formulert i forbindelse med vinjettene. Avslutningsvis diskuterer jeg mitt metodevalg innen jeg tar stilling til studiens etiske overveielser.

Valg av metode

Meningen med oppgaven er å undersøke forholdningssett og bedømmelser i forhold til etiske dilemmaer som oppstår i boligvirksomheter for mennesker med rusmiddelsproblematikk. For å besvare oppgavens mening og mine forskningsspørsmål har jeg anvendt meg av en kvantitativ ansats i form av en webbasert spørreundersøkelse som inkluderer vinjettmetoden og spørsmål med faste og åpne svarsalternativ (se vedlegg 2). Kvantitative metoder er spesielt bra for å besvare spørsmål om stabilitet eller generalitet ved fenomen, eller for å isolere, forutse samt kontrollere visse variabler (Yardley 2000). Med kvantitativ metode går det å søke etter det som repeteres regelmessig, ut ifra en viss årsak og uten at det er tilfeldig (Djurfeldt et al. 2010). Et poeng med å nytte kvantitativ metode i denne studien er å forsøke å utskille det tilfeldige fra det meningsfulle, studere hvorvidt utvalgte faktorer kan ha forklarende egenskaper til studiens forskningstema og studere et større utvalg enn ved for eksempel kvalitative metoder.

Det finnes andre forskningsmetoder for å studere bedømmelser i sosialt arbeid enn vinjettmetoden som eksempelvis Defining Issues Test (DIT) der studiedeltagere skal ta stilling til dilemmaer av etisk art (se fotnote 17 s.21) (Thoma & Dong 2014). Jeg valgte dog bort DIT da det er en metode jeg ikke skulle kunne beherske uten grundig opplæring. En annen metode jeg kunne anvendt, og fortsatt inkludert vinjetter, er faktorundersøkelse. Faktorundersøkelser kan anvendes for å studere hvilke faktorer, som for eksempel ulike policyer, som er betydelige ved avgjørelser i sosialt arbeid (og som påvirker klienter) (Taylor 2006). Dog er det vanligere å benytte faktorundersøkelser som metode i medisinsk forskning (ibid), og dette er heller ingen undersøkelsesform jeg skulle kunne beherske uten å være bedre innsatt i metoden. Om jeg skulle velge en kvalitativ forskningsansats kunne jeg for eksempel utført fokusgruppeintervjuer kombinert med vinjettmetoden da dette tidligere er gjort for å studere bedømmelsesprosesser i sosial arbeid (f.eks. Fitzpatrick & Stephens 2014), men i denne studien ville jeg nå ut bredere samt oppnå upåvirkede individuelle svar fra studiens deltagere (Esaiaasson et al. 2017).

Et komplement til min studie kunne vært å gjennomføre en dokumentanalyse av virksomhetenes etiske retningslinjer for å se om og hvordan slike dokument skiller seg fra hverandre på tvers av organisasjonsformer, og videre om eventuelle forskjeller har et samband med etisk forholdningssett og bedømmelser. Men tiden var en begrensende faktor, innom tidsrammen for oppgaven hadde jeg ikke rukket å gjøre en dokumentanalyse i tillegg til spørreundersøkelsen.

Design

Spørreundersøkelser er en forskningsstrategi som måler et visst aspekt av et fenomen eller trend som hva en gruppe gjør, hva de tenker og hvem de er (Denscombe 2010). Trost & Hultåker (2016) beskriver spørreundersøkelser som et verktøy for å måle menneskers atferd, meninger og emosjoner. Med hjelp av spørreundersøkelser kan data innsamles, teorier kan testes og mønster innom kategorier eller grupper kan søkes etter (ibid). I relasjon til fokuset i min studie om å forsøke fange inn etiske forholdningssett og bedømmelser koblet til sosialarbeidere på boligvirksomheter anser jeg at en spørreundersøkelse var vel egnet for dette formål.

Webbaserte spørreundersøkelser

Undersøkelsen er bygd i Qualtrics (2016), et internetbasert dataprogram for å skape webbaserte spørreundersøkelser²⁰. Spørreundersøkelser på weben har mange fordeler; svarene registreres umiddelbart, navigeringen kan underlettes for respondentene gjennom å logisk kontrollere hvordan svarsalternativene presenteres, det er et billig alternativ ettersom ingen reiser eller spesielt utstyr er nødvendig (foruten en datamaskin), og det er ingen risiko for transkripsjonsfeil (SCB 2007; Denscombe 2010; Fan & Yan 2010; Trost & Hultåker 2016). De ulemper som finnes med webundersøkelser handler fremst om at respondentene kan oppleve en usikkerhet i forhold til konfidensialitet og en uro om det er trygt å besvare spørreundersøkelser på internett, samt at det finnes en risiko for lav svarsfrekvens (Trost & Hultåker 2016). Jeg valgte å utforme spørreundersøkelsen slik at respondentene forble anonyme for meg, ingen personlig informasjon om respondentene ble lagret i dataprogrammet. Dette informerte jeg respondentene om i et informasjonsbrev om studien (se vedlegg 1) samt i starten av selve undersøkelsen (se vedlegg 2). En ytterligere ulempe ved webundersøkelser er bortfall da svarfrekvensen i gjennomsnitt er lavere enn sammenlignbare undersøkelser som sendes ut via post eller telefon (Fan & Yan 2010; Pahlmblad et al. 2017). I følge informasjon fra Surveymonkeys (2017) hjemmeside når det gjelder svarsfrekvenser på webundersøkelser regnes en svarsfrekvens på 20-30 % som meget bra om det ikke fra før finnes en relasjon til deltagerne, men om det er en første undersøkelse som sendes til et utvalg kan en svarsfrekvens på mellom 10 og 15 % forventes. Jeg valgte å la fordelene med webundersøkelse veie tyngre enn ulempene. Den fordelene jeg vektla mest var tidsfaktoren. Innom tidsrammen for oppgaven skulle jeg ikke rukket å gjennomføre samme spørreundersøkelse og videre reise ut til virksomhetene for å nærvære ved ifylling, eller sende ut undersøkelsen med posten og siden lese inn dataen manuelt.

Vinjettmetoden

Forholdet mellom verdier og handling er sentrale når etikk i sosialt arbeid skal studeres (Wilks 2004). Hvordan sosialarbeidere agerer har allment blitt sett som en speiling av

²⁰ Spørreundersøkelsen formulertes på svensk for at respondentene enklere skulle forstå meningen og innholdet og for å unngå unødvendige missforståelser.

sosialarbeidernes verdier (Wilks 2004), men å studere verdier og holdninger er utfordrende da dette er faktorer som er vanskelige å fange (Hughes & Huby 2004). Innom sosialt arbeid har vinjettmetoden blitt anvendt for å undersøke hvordan ulike sosialarbeidere bedømmer samme problematiske klientærende og hvorfor bedømmelser inneholder eventuelle variasjoner (Blomqvist & Wallander 2004). Vinjetter kan bestå av tekst, bilder eller annen stimuli som respondenter bes ta stilling til (Hughes & Huby 2004; Wilks 2004). Blomqvist og Wallander (2004) henviser til fire grunnleggende kriterier for å konstruere vinjetter i relasjon til spørreundersøkelser som jeg har forholdt meg til; 1) de skal være enkle å forstå, 2) de skal være logiske, 3) de skal være troverdige og 4) de skal ikke være så innviklede at respondentene mister fokus. Vinjettmetoden kan tydeliggjøre motiveringer bakom bedømmelser, som for eksempel hvilke egenskaper ved klienter eller sosialarbeidere som er av betydning og metoden fungerer bra i en spørreundersøkelse (ibid). I vinjetter kan det legges inn manipulerte variabler, som for eksempel at historiene i vinjettene er likartete men at en variabel som for eksempel kjønn er byttet ut for å forsøke synliggjøre om det er en egenskap som ligger til grunn for like eller ulike bedømmelser (Wilks 2004; Esaiasson et al. 2017).

En fordel med å anvende vinjetter i en spørreundersøkelse er at risikoen for at respondentens svar påvirkes av forskeren er liten ettersom forskeren ikke er nærværende som ved et intervju (Wilks 2004). En annen fordel med vinjetter er at sensitive temaer kan studeres for at det kan oppleves som upersonlig og mindre truende å kommentere hypotetiske etiske dilemmaer enn å svare basert på sin egen faktiske praksis (Wilks 2004; Taylor 2006). Blomqvist og Wallander (2004) påpeker at validiteten koblet til vinjettstudier kan utgjøre metodens svake lenke i forhold til at det datamateriale som samles inn ikke nødvendigvis er en refleksjon av virkeligheten. En vinjett er statisk og respondentene får bare den informasjonen som framkommer i vinjetten innen dem skal ta stilling. På dette grunnlag sier ikke resultatene mye om hvordan sosialarbeidere faktisk agerer og fatter avgjørelser, men det sier noe om deres personlige oppfatninger og verdier (ibid). Flere forskere, deriblant Taylor (2006), argumenterer for at validiteten koblet til vinjettstudier er større enn for eksempel ved case-studier der forskeren går dypere inn og studerer fall i dets faktiske virkelighet (Esaiasson et al. 2017). Ettersom en uttalt mening med foreliggende studie var å undersøke hvordan sosialarbeidere ved boligvirksomheter som møter mennesker med rusmisbruk gjør bedømmelser ved etiske dilemmaer, valgte jeg således å anvende meg av vinjetter i en del av spørreundersøkelsen for å studere responser av vinjettenes potensielle etiske dilemmaer. Som jeg nevnte i oppgavens innledning (se kapittel 1) tar jeg et forbehold om at studiens deltagere ikke nødvendigvis opplever at vinjettsituasjonene inneholder etiske dilemmaer.

Spørreundersøkelsens utforming

Spørreundersøkelsen er oppdelt i tre deler. Den første delen består av vinjettene, den andre delen består av to Likert-skalaer²¹ om etiske retningslinjer og etisk forholdningssett, og den tredje delen inneholder bakgrunnsspørsmål gjeldende respondentene. En logisk rekkefølge i undersøkelsen er av vekt i følge Trost og Hultåker (2016) og kan innvirke på hvordan respondenter svarer (Fan & Yan 2010). Min tanke var at vinjettene, som er hovedfokus og mer krevende plasseres først og at bakgrunnsspørsmål plasseres sist ettersom de kan oppleves som enkle å besvare. Jeg tror nemlig motivasjonen til å besvare spørreundersøkelser er størst i begynnelsen. Men i følge Trost og Hultåker (2016) kan dette argumentet også vendes på; bakgrunnsspørsmål bør plasseres først i en spørreundersøkelse *ettersom* de er enkle å besvare.

²¹ En Likert-skala er en graderingskala som måler holdninger (attityder) hos respondentene.

Vinjettene har jeg utformet slik at de skal være så virkelighetsnære som mulig, de skal være begripelige for alle deltagere, de skal være logiske og de skal ikke være så innviklede at respondentene mister fokus, i enighet med tidligere nevnte kriterier av Blomqvist og Wallander (2004). Blir vinjettene for utdragene kan det lede til at deltagerne mister interessen over tid og begynner å svare uten å bry seg om hva de svarer (Hughes & Huby 2004). Vinjettene har jeg forsøkt å holde så korte som mulig, men samtidig inkludere den informasjon jeg ansett som nødvendig for fallbeskrivelsen. Visuelle inntrykk er viktig for webundersøkelser så jeg har forsøkt å holde spørreundersøkelsen oversiktlig og "luftig" (Denscombe 2010).

Jeg har sammenlagt konstruert seks vinjetter i min studie (jeg vil påminne om at vinjettene kommer presenteres i sin helhet i kapittel 5). I vinjettene har klientene, eller vinjettpersonene, fått ulike egenskaper som eventuelt kan påvirke hvordan sosialarbeidere på boligvirksomheter fatter avgjørelser når det oppstår et etisk dilemma (jf Socialstyrelsen 2004) i forhold til å avgjøre om vinjettpersonene kan forbli i boligvirksomheten eller skrives ut som følger av en problematisk situasjon. Vinjettpersonene er konstruert slik at to og to vinjettpersoner har nesten samme alder, de har lignende egenskaper og situasjonen i vinjetten er likartet - altså er det tre lignende fortellinger i par. Jeg kommer referere til personene i vinjettene som *vinjettpar* når det passer seg, men det innebærer ikke at jeg har konstruert personene som kjærlighetspar. Den hovedsakelige forskjellen *internt* i vinjettparene er at en historie gjelder en mann, og en historie gjelder en kvinne. De klientegenskaper jeg undersøker om har et samband når det skal fattes avgjørelser om hvorvidt vinjettpersonene får fortsette å bo i virksomheten eller ikke er kjønn, en mild problematikk der det finnes en bakgrunn av en sosial stabil situasjon, en bakgrunn av kriminalitet der den sammenlagte sosiale situasjonen er mer bekymringsfullt og en situasjon der psykisk uhelse bidrar til en vanskelig sosial situasjon. Tanken er at visse egenskaper skal skille vinjettparene fra hverandre, og det er noe jeg skal teste om utgjør et grunnlag for hvordan respondentene bedømmer og motiverer sine avgjørelser (jf. Wallander & Blomqvist 2004). Under utforming av vinjettene har jeg lagt til variasjoner som jeg tror kan ha betydelse i samband med at avgjørelser skal fattes. De variasjonene jeg har valgt speiler så klart hva *jeg* tror er betydellesfulle, men det er fremst basert på tidligere forskning om etiske bedømmelser i sosialt arbeid. De valgene jeg har gjort innebærer også at jeg har fått velge bort dimensjoner som kunne vært interessant å studere. I vinjettene valgte jeg å anvende internasjonale vestlige navn på de fiktive fallpersonene for å unngå at navn skulle bli en faktor som forstyrret eller påvirket respondentenes svar. Denne avgrensingen gjeldene navn speiler kanskje ikke samfunnet som faktisk består av personer fra hele verden. Derimot tror jeg det hadde vært relevant og interessant å inkludere et perspektiv bestående av flere kulturer, men det var en avgrensing jeg valgte å gjøre.

I spørreundersøkelsen valgte jeg å inkludere kommentarsmuligheter. En kombinasjon av open end-struktur og closed end-struktur på spørsmål har vist seg å fungere bra i vinjettstudier (Blomqvist & Wallander 2004; Hughes & Huby 2004), og det bidrar til mer utfyllende svar, en større kompleksitet i svarene samt at respondenten får uttrykke seg med egne ord (Denscombe 2010). Men Trost & Hultåker (2016) mener at åpne spørsmål, følgespørsmål eller spørsmål med kommentarsmuligheter, i største utstrekkelser bør unngås, men at det i stedet kan være smartere å inkludere én kommentarsmulighet totalt i spørreundersøkelsen. Trost og Hultåker (2016) påpeker dog at det kan være hyggelig å få mulighet til å kommentere, og at det *kan* tilføre studien et ekstra dyp og dimensjon. En ulempe er at det blir mer jobb med å kode og analysere materialet (Japac et. al 1997; Denscombe 2010; Trost & Hultåker 2016). I følge Trost & Hultåker (2016) er det ikke vanlig at mer enn 10 % av respondentene skriver kommentarer, men i min studie har over 50 % av respondentene valgt å

kommentere. Å inkludere åpne spørsmål i undersøkelsen har jeg valgt for at jeg tror kommentarer kan kaste lys over og berike mitt forskningsemne, og jeg tror det er viktig som respondent å få muligheten til å tydeliggjøre et svar eller påpeke noe gjeldene spørsmålene. Respondentenes kommentarer er av et slikt omfang, antallsmessig og innholdsmessig, at jeg anser at de kaster et lys over mitt forskningsemne og tilfører en dybde til studien.

Test av spørreundersøkelse

Planleggingsfasen av min spørreundersøkelse har vært utført med omhu i forhold til hvordan jeg har organisert mitt arbeid, forberedt spørsmålene, lagt tidsplan og utført en pilottest av spørreundersøkelsen. En pilottest er viktig for når vel spørreundersøkelser er distribuert til deltagerne finnes det ingen vei tilbake eller mulighet til å korrigere eventuelle feil (Denscombe 2010). Poenget med pilottesting er å kontrollere vinjettens troverdighet, å teste formuleringer og ordning på spørsmålene (Japac et al. 1997). Pilotstudier er spesielt viktig i webundersøkelser ettersom det ikke finnes muligheter til å rette eller forklare spørsmål under svartiden, dermed bør alt være så tydelig som mulig innen respondenter begynner å svare (Pahlmblad et al. 2017). Å diskutere studien med personer som innehar adekvat kompetanse om studiens emne (praktikere, forskere etc.) kan også bidra med å øke studiens tilforlitenhet (Blomqvist & Wallander 2004).

Min spørreundersøkelse ble pilottestet av fire personer, for å se om alt fungerte rent teknisk med undersøkelsen (ettersom det er en webbasert spørreundersøkelse) og om det var noe i undersøkelsen som testpersonene reagerte på gjeldene vinjettene, spørsmålene og språket (testpersonene er svensktalende). Tre testpersoner er sosionomer med mange års yrkeserfarenhet fra boligvirksomheter, en testperson har ingen yrkeserfarenhet av sosialt arbeid (testpersonene inngikk ikke i utvalget). For å kontrollere at spørreundersøkelsen var gjennomførbar for ulike typer datamaskiner med ulikt skjermstørrelse testet jeg dette selv (med smart-telefon, nettbrett og stasjonær/bærbar datamaskin) og jeg merket ikke av noen hinder, det gikk utmerket å fylle i spørreundersøkelsen.

Utvalg

Den populasjonen jeg vil studere er sosialarbeidere på boligvirksomheter for personer med rusmisbruk. Jeg har for min studie gjort et strategisk utvalg av populasjonen i forhold til at utvalget har spesifikk kunnskap om mitt forskningsemne (Denscombe 2010). Et utvalg av studiepopulasjonen skal være relevant og ha en kobling til studiens emne, det skal være komplett, presist og dekke alle relevante deler, og alt som ikke skal inngå i utvalget skal elimineres bort (ibid). Studiens fokus befinner seg innom sosialt arbeid på boligvirksomheter som har voksne personer (over 18 år) med misbruksproblematikk som målgruppe, og det er ansatte på boligvirksomheter som jeg ønsket å nå med studien. Utvalget av respondenter består således av fast ansatt personal som jobber klientnært samt arbeidsledelsen. Vaktmestere, rengjøringspersonal, timevikarier eller annen personal som ikke jobber med eller nære klienter har jeg valgt å utelukke fra studien. Av erfaring vet jeg at det jobber mange timeansatte personer på boligvirksomheter som jobber nære klienter og besitter kunnskap og erfaringer som hadde vært verdifullt for min studie. Men jeg valgte å ekskludere de timeansatte ettersom det varierer hvor mye de faktisk er på arbeidsplassen og dermed skulle det innebære en risiko for at en del av dem ikke kunne delta innom tidsrammen for studien. Det skulle videre innebære et bortfall som jeg i forkant av studien ikke ville ta med i mine beregninger.

En første avgrensing jeg gjorde i forhold til utvalget av virksomheter var at virksomhetene skulle ligge i Göteborgs kommune eller i angrensende kommuner. Denne inndelingen gjorde jeg delvis for å nettopp avgrense studien geografisk, og delvis for at arbeidet med hjemløshet befinner seg i en ny orienteringsfase i følge Göteborgs stads strategi og plan mot hjemløshet for perioden 2015-2018 (Göteborg Stad Stadsledningskontoret 2014). Boligtrappen som modell har også en sterk forankring i Göteborg (Sahlin 2005; Hansen Löfstrand 2010), selv om Housing first-modellen har fått en større innflytelse i byens boligvirksomheter (Göteborgs stad 2014; Sosialstyrelsen 2015).

Så vel organisasjoner som er offentlige (kommunale), private, idéburene og kooperative inngår i mitt utvalg da jeg har siktet meg inn på å gå ut bredt til eksisterende boligvirksomheter for voksne personer med rusmisbruk. Å søke meg fram til virksomhetene har jeg gjort via Social resursförvaltnings hjemmeside (2016) (Göteborgs stad) og via Bolistan (2016) som er et nettbasert søkeverktøy for boligvirksomheter med opphandlet rammeavtale med Göteborgs stad. En del boligvirksomheter har ikke rammeavtale med Göteborgs stad, men sosialtjenesten bevilger plasseringer gjennom direkte opphandlinger med virksomhetene. Virksomhetene uten rammeavtale fikk jeg søke opp på respektive virksomhets hjemmeside. Kjennskap til de ikke-opphandlede boligvirksomheter har jeg fått gjennom mitt yrke²². Felles for alle virksomheter jeg ville inkludere i studien var at det skulle være boligvirksomheter som arbeidet med personer med rusmisbruksproblematikk på en eller annen måte; enten direkte gjennom å presisere at misbruksproblematikk var et krav for opphold i boligvirksomheten eller indirekte gjennom at personer med misbruk var velkomne i virksomheten – men ikke som et krav. Det er varianter av boligvirksomheter, og ikke behandlingsvirksomheter som var formål for studien, men jeg har ikke utsluttet boligvirksomheter som kombinerer bolig- og behandlingssatsninger.

Utvalget av virksomheter endte opp med totalt 21 kommunale virksomheter og 18 ikke-kommunale virksomheter som i følge virksomhetenes utgående opplysninger presiserer seg som akuttboliger, kortsiktige og langsiktige boligvirksomheter, Housing first-virksomheter, kollektivboliger, boligvirksomheter for samsjuklighet samt motivasjonshjem. Boligvirksomheter særskilt innrettet mot eldre (over 65 år) med rusmisbruk har jeg utsluttet ettersom disse virksomheter skiller seg ut gjennom et større fokus på helse og pleie enn sosialt arbeid.

Det totale utvalget av respondenter bestod av 309 personer. 173 ansatte fra de kommunale boligvirksomhetene inngikk i mitt utvalg (beregnet ut ifra informasjon hentet fra Social resursförvaltnings hjemmeside under september 2016). Hvor mange ansatte som arbeider ved de ikke-kommunale virksomhetene som er aktuelle for min studie er minst 136 (fra en privat virksomhet, som ikke deltar i studien, har jeg ikke fått tilgang til informasjon om antall ansatte). Spørreundersøkelsen var aktiv under desember 2016. Sammenlagt gikk spørreundersøkelsen ut til 147 personer på totalt 17 boligvirksomheter²³ som resulterte i 66 deltagere (dette kommer beskrives nærmere under rubrikken om bortfallsanalysen).

Aksess

Å kontakte personer med rett mandat er viktig for å få med deltagere og for å minimere bortfallet i en spørreundersøkelse (Japac et al. 1997). Aksess til boligvirksomhetene søkte jeg

²² Jeg tar høyde for at det finnes slike boligvirksomheter utenfor min kjennedom og som kunne vært relevante å inkludere i min studie.

²³ Bestanden i de 17 boligvirksomhetene består av fire private, en kommunal, ti idéburene og to kooperative virksomheter.

gjennom å ta kontakt med respektive virksomheters²⁴ øverste sjefer²⁵. I telefonsamtale fortalte jeg om studien og ga alle muligheter til betenkningstid og å få mer informasjon skriftlig via e-post. En del virksomheter takket ja til å delta i studien direkte, og noen takket ja etter å ha lest et informasjonsbrev (se vedlegg 1) jeg hadde sammenstilt om studien. En privat virksomhet uttrykte interesse for å delta, men svarte senere ikke på mine henvendelser. En annen privat virksomhet takket nei til deltagelse på grunn av tids- og personalbrist. Virksomhetssjefen for kommunens egne boligvirksomheter var positiv til deltagelse, og informasjon om min studie ble formidlet via den ansvarlige utviklingslederen til respektive enhetsjefer på de virksomheter som var aktuelle for min studie, og som i sin tur skulle kontakte meg om de ville delta i studien. Dog var det bare en kommunal boligvirksomhet som kontaktet meg for å delta i undersøkelsen. Ettersom kommunens boligvirksomhet utgjør en stor andel av mitt ønskede utvalg og av det sekundære boligmarkedet i Göteborg (Sahlin 2005; Hansen Löffstrand 2010; Socialstyrelsen 2015) tok jeg ved to ytterligere tilfeller kontakt (via telefon og e-post) med utviklingslederen og tilbød meg å selv kontakte alle virksomhetene, uten at dette ga ønsket resultat.

Bortfall og svarsfrekvenser

Et bortfall er når verdier (svar) helt eller delvis uteblir fra en undersøkelse - *objektsbortfall* er når svar helt uteblir, og *partielt bortfall* når svar delvis uteblir fra en undersøkelse (Japac et al. 1997; SCB 2007). I følge Statistiska Centralbyrån (2007) og Denscombe (2010) er bortfall noe som må regnes med gjeldene alle typer av kvantitative spørreundersøkelser. For å beregne bortfallet er det nødvendig å gjøre seg opp en mening om hvilken svarsfrekvens som kan forventes. Hva som derimot regnes som liten eller stor svarsfrekvens er relativt ut i fra hvilken type undersøkelse det er snakk om. Ved intervjuundersøkelser er svarsfrekvenser høyere enn tradisjonelle spørreundersøkelser, og tradisjonelle spørreundersøkelser genererer høyere svarfrekvens enn webbundersøkelser (SCB 2007; Trost & Hultåker 2016). Det avgjørende er hvor mye bortfallsgruppen skiller seg fra de som har besvart undersøkelsen (SCB 2007). Den enkleste formen av bortfallsanalyse er å sammenligne det innsamlede materialet med utvalget, jo større forskjell mellom utvalget og innsamlet data jo større usikkerhet og det blir problematisk å dra konklusjoner (Trost & Hultåker 2016). Om bortfallsgruppen avviker fra de som faktisk deltar kan det lede til skjeve resultat (skewness) (Japac et al. 1997; Djurfeldt 2009; Fan & Yan 2010).

Redegjørelse og analyse av studiens bortfall

Totalt var utvalget på 309 personer, men spørreundersøkelsen nådde bare ut til 147 personer i følge de opplysninger jeg fått i fra de virksomhetsrepresentanter jeg har hatt kontakt med gjeldene min studie. Dette beror på at kommunen i prinsipp uteble fra studien (se avsnittet om aksess s. 34-35). Det er 90 personer som har åpnet internetlenken til spørreundersøkelsen og videre 82 personer som har samtykket til deltagelse. Av de 82 personene som samtykket til å delta var det 66 personer som gikk videre og faktisk begynte å besvare spørreundersøkelsen som startet med vinjettene. Ved den sjette og siste vinjetten var det 56 personer som fortsatt var med i undersøkelsen og som videre besvarte hele undersøkelsen. Ser jeg til det totale opprinnelige utvalget på 309 personer er svarsfrekvensen på 18 %, noe som tilsvarer 82 % objektsbortfall. Det partielle (individ)bortfallet er 15 %. Å beregne det partielle bortfallet har

²⁴ I dette avsnittet hadde jeg kunnet bruke begrepet organisasjon for å være mer korrekt ettersom det kan finnes flere virksomheter innom samme organisasjon, men jeg anvender begrepet virksomheter for å anonymisere utvalget.

²⁵ Av de sammenlagt 39 virksomheter som inngikk i mitt virksomhetsutvalg finnes det 14 øverste sjefer. Kommunens boligvirksomhet som består av 21 enheter (som var aktuelle for min studie) har en virksomhetsjef, og tre av de øverste sjefene for de ikke-kommunale virksomhetene er ansvarlige for totalt ni enheter.

jeg gjort med utgangspunkt i de 66 personer som begynte å besvare undersøkelsen. Med utgangspunkt i de 147 personene som hadde fått tilgang til undersøkelsen er svarsfrekvensen 55 %.

De fleste som har valgt å avbryte sin deltagelse har gjort dette i et tidlig stadium i forbindelse med vinjettene. Basert på svarene gjeldene respondentenes befattelse var det ingen overdekkelse (alle respondenter tilhørte studiens målgruppe i følge hvordan de har besvart spørsmålet gjeldene formell befattelse) (Pahlmblad et al. 2017). Hvor mange personer jeg ikke har nådd (som var syke, på ferie eller fraværende av andre årsaker) med undersøkelsen vet jeg ikke ettersom det ikke har vært jeg personlig som har sendt lenken med undersøkelsen til potensielle deltagere. At det partielle bortfallet er størst tidlig i undersøkelsen, kan indikere på at den kan ha blitt opplevd som for omfattende eller krevende i og med at vinjettene skulle leses, og siden tages stilling til. Det kan hende at det hadde vært flere fullstendige svar om det var spørsmål som "bare" krevde at man krysset i svar. Hadde jeg plassert bakgrunnsspørsmålene først i undersøkelsen hadde jeg kanskje fått inn flere svar i den delen av undersøkelsen, men det er ikke sikkert det hadde generert flere svar tilknyttet vinjettene (Trost & Hultåker 2016; Esaiasson et al. 2017).

I følge Denscombe (2010) er det av betydelse å se på hvilke dem er som ikke har svart og hvordan det påvirker studiens resultat. Men om jeg begynner i andre ende, og ser på svarsfrekvenser av de som faktisk fått undersøkelsen (55 %) er svarsfrekvensen akseptabel i forhold til at det er en webbasert undersøkelse (Fan & Yan 2010; Pahlmblad et al. 2017; Trost & Hultåker 2016; SurveyMonkey 2017). Hadde jeg fått flere av de kommunale virksomhetene med i studien er det rimelig å anta at jeg hadde fått en lignende svarsprosent, noe som hadde bidratt til å forsterke studiens interne validitet (Esaiasson et al. 2017). Det jeg tror er avgjørende for at bortfallet ble så stort gjeldene de kommunale virksomhetene er at jeg ikke kunne ta personlig kontakt med hver enkelt enhetssjef for de 21 potensielle kommunale boligvirksomhetene i utvalget. Anledningen til den konklusjonen er at jeg fikk aksess til 16 av 18 ikke-kommunale boligvirksomheter gjennom å ta personlig kontakt med den øverste sjefen. Samtidig forstår jeg at kommunens boligvirksomhet er en mye større organisasjon sammenlignet med de andre virksomhetene i utvalget og at kommunen har andre rutiner for kommunikasjon om deltagelse i studier. Det kan også være slik som Japac et al. (1997) påpeker at høy arbeidsbelastning kan være en årsak til at deltagelse i undersøkelser bortprioriteres. Ser jeg til den faktoren tilsammen med at jeg selv ikke kunne ta personlig kontakt med kommunens boligvirksomheter kan det være *en* forklaring til objektbortfallet. Av de som faktisk fikk spørreundersøkelsen men ikke deltok kan andre faktorer bidra til å forstå bortfallet. Det finnes personer som ikke deltar i undersøkelser av prinsipp, eller at studiens emne oppleves for sensitivt eller til og med uinteressant. Fravær, sykdom, språkbeherskelse er andre faktorer som også kan være årsaker til at mennesker ikke deltar i studier (Japac et al. 1997; SCB 2007; Denscombe 2010). Fan & Yan (2010) påpeker også at det eksisterer en allmenn trøtthet rettet mot spørreundersøkelser og at svarsfrekvenser har rørt seg i en nedgående kurve under de siste tiårene.

Strategier for å minimere bortfall og øke svarsfrekvenser

For å minimere bortfall finnes midler forskere kan ty til. Et eksempel er insitament, som muligheten til å få ta del av resultatet når undersøkelsen er klar (SCB 2007; Pahlmblad et al. 2017), noe jeg opplyste om muligheten til i mitt informasjonsbrev. Insitament kan ses som en motvekt til å delta og leder til en følelse av forpliktelse, men det får ikke kjennes som bestikkelse eller tvang (Pahlmblad et al. 2017). At selve spørreundersøkelsen er formulert og utformet på en måte som virker interessant er viktig og noe jeg under konstruksjonsprosessen har vært bevisst på, alt i fra design til omfattelse på undersøkelsen har betydelse. Under-

søkelsen bør være enkel å gjennomføre, spørsmålene lettfattelige og svarsalternativene bør formes slik at alle kan identifisere seg med et av alternativene (Japac et al. 1997; Fan & Yan 2010; Pahlmblad et al. 2017). Dette har jeg forsøkt sikkerstille gjennom en nøysom prosess med å bygge opp spørreundersøkelsen, beholde det som fungerer og forkaste det som ikke fungerer – gjentatte ganger, samt pilottesting. Personlig kontakt er som tidligere nevnt viktig for å få med deltagere. Min opprinnelige plan var å reise ut til alle deltagende virksomheter for å personlig dele ut og nærvære ved ifyllingen av spørreundersøkelsen, noe som skulle kunne bidra til å øke svarsfrekvensen (Denscombe 2010), men etter overveielse innså jeg at det ikke skulle finnes tilrekkelig med tid for en slik prosess.

Påminnelser er også viktige for å øke svarsfrekvenser, alt fra en moderat økning til en fordobling av svar gjeldene webbaserte spørreundersøkelser kan forventes i følge Fan og Yan 2010. I følge Statistiska Centralbyrån (SCB 2007) er det viktig å på forhånd bestemme seg for en påminnesstrategi (se også Esaiasson et al. 2017). Alle deltagende virksomheters enhetsjefer (eller av sjefene utsett kontaktperson) bringet jeg i erindring om å besvare spørreundersøkelsen etter en uke som de videreformidlet til de ansatte som inngikk i utvalget. En andre oppfordring om å besvare studien sendte jeg ut etter to uker. Hvor mange påminnelser jeg skulle sende ut og tonen i påminnelsene var noe jeg var bevisst på under innsamlingsperioden av datamaterialet (Esaiasson et al. 2017). Som Trost & Hultåker (2016) beskriver finnes det en grense mellom å påminne og påtrykke som forskere bør ta hensyn til (se også Esaiasson et al. 2017; Pahlmblad et al. 2017). Poenget er ikke å støte bort respondenter, men å påminne og samtidig motivere til deltagelse for en økt svarsfrekvens. Min intensjon var å framstå som positiv og pålitelig, og etablere en god kontakt (både skriftlig og muntlig) med dem jeg hadde kontakt med i forbindelse med studien. Etter utsendelse av begge påminnelsene kunne jeg registrere at antall svar økte. Å forlenge perioden for datainnsamling er også en måte for å minske bortfallet i følge Japac et. al (1997). To virksomheter uttrykket ønskemål om mer tid for å delta i studien, og jeg forlengde svarsperioden med en uke for samtlige virksomheter og informerte mine kontaktpersoner i virksomhetene om den utøkede datainnsamlingstiden. Forlengningen av tidsspannet var et lykkelig drag anser jeg ettersom svar kom inn enda fram til siste dag for innlevering av spørreundersøkelsen. Alle monner drar og en økt svarsfrekvens er meget viktig i en studie av liten skala som dette (Esaiasson et al. 2017).

Studiens reliabilitet og validitet

En studies reliabilitet, eller pålitelighet, handler om at det skal finnes en målestabilitet og at tilfeldigheter så godt det går elimineres. *Kongruens, presisjon, objektivitet og konstans* er komponenter som inngår i reliabilitetsbegrepet (Trost & Hultåker 2016). Å utforme visse spørsmål som kongruente kan være en måte å fange inn et fenomenes ulike nyanser. For eksempel har jeg lagt inn påstand som ligner hverandre gjeldene etisk forholdningssett i Likert-skalaer for å forsøke få med ulike aspekter om samme tema. For å oppnå presisjon har jeg lagt inn luft i spørreundersøkelsen for at det skulle være så enkelt som mulig for respondentene å fylle i sine svar - færre misforståelser leder til større presisjon. Ettersom min studie er webbasert finnes det objektivitet, all data finns tilgjengelig elektronisk og helt uavhengig av at en bestemt person behøver kode, mate inn data eller avlese svar. At ulike forskere kan ta hånd om samme data på samme sett handler om objektivitet. Å oppnå konstans er ønskelig ut i fra at de svar respondentene har gitt ikke brått endrer seg fra en dag til annen. Jeg bedømmer at respondentenes svar, holdninger og innstillinger til etikk og etiske bedømmelser ikke på kort tid skulle gjøre en helomvending. Å standardisere informasjon, instruksjoner til spørsmål og faste svarsalternativer bidrar til reliabilitet, noe det finnes gode

muligheter for gjennom å anvende vinjetter i spørreundersøkelser (Blomqvist & Wallander 2004; Trost & Hultåker 2016). Blomqvist og Wallander (2004) påpeker at reliabiliteten som kan komme gjennom bruk av vinjetter i spørreundersøkelser er fordelaktig ved studier i sosialt arbeid ut i fra at det finnes systematiske forskjeller i for eksempel hvordan ulike arbeidsplasser er organisert eller at sosialarbeidere og klienter skiller seg fra hverandre sosiodemografisk, og usystematiske forskjeller gjennom at hvert enkelt menneske er unikt. Et ytterligere viktig moment i forhold til graden av en studies reliabilitet er at studien skal kunne gjenskapes av en annen forsker, noe jeg bedømmer skulle være mulig å gjøre med min standardiserte spørreundersøkelse. Men for å oppnå et riktig mål på reliabilitetsgraden kan identiske studiers resultat jammføres med hverandre da likverdige resultatet er lik med høy grad av reliabilitet (Esaiasson et al. 2017).

Validitet, eller troverdighet, handler veldig grovt om at studien måler det den skal måle (Trost & Hultåker 2016), og er kanskje det viktigste hensynet å ta i forhold til bruk av vinjettmetoden i kvantitativ forskning (Hughes & Huby 2004; Wilks 2004). Å måle det som skal måles handler også til stor del om jeg har klart å operasjonalisere mine teoretiske forskningsspørsmål til spørsmål i spørreundersøkelsen som leder til meningsfulle svar og faktisk besvarer studiens mening. Om mine operasjonaliseringsprosesser mislykkes leder dette til systematiske feil og drar ned studiens validitet (Djurfeldt et al. 2010; Esaiasson et al. 2017). Validiteten i forbindelse med min studie henger direkte sammen med hvor virkelighetsnære vinjettene oppleves for respondentene og om mine konstruerte etiske dilemmaer oppleves som nettopp etiske dilemmaer (Hughes & Huby 2004). Pilottesting var en måte for å undersøke min studies validitet samt en grundighet under prosessen med å ta fram vinjettene, blant annet gjennom å diskutere vinjettene med forskere og sosialarbeidere med relevant kompetanse (Djurfeldt et al. 2010). For å ytterligere teste vinjettens troverdighet, og dermed studiens validitet, la jeg til et spørsmål i spørreundersøkelsen etter hver vinjett om respondentene hadde erfaring av lignende situasjonene som i vinjettene fra arbeidet. Majoriteten av respondentene bekreftet at de hadde slike erfaringer.

Studiens validitet er også avhengig av reliabilitetsgraden. Er spørsmålene utydelige er det trolig at det leder til misforståelser, og det bidrar til inreliabilitet og invaliditet – det går ikke å måle det som skal måles om for mange innslag er preget av tilfeldigheter (Trost & Hultåker 2016). Et eksempel på et slikt utydelig spørsmål kan være min formulering: *Vet du om det finns skriftliga etiska riktlinjer på din arbetsplats?* Det er litt uklart om de som har svart *nei* på spørsmålet har svart som at *de vet at det ikke finnes* etiske retningslinjer på arbeidsplassen, eller at de har svart *nei* til at *de ikke vet om det finnes* etiske retningslinjer, noe som kan bety at spørsmålsformuleringen kan misforstås. For øvrig bedømmer jeg at spørsmålsstillingene er tydelige og at studien oppfyller premisser for reliabilitet og validitet.

Generaliserbarhet

En studies generaliserbarhet handler om å kunne generalisere resultatene til en større populasjon, å legge resultatene som en grunn for å uttale seg om et større sammenheng (Esaiasson et al. 2017). Ambisjonen om å generalisere studiens resultat strekker seg for min del til Göteborg med omegn på grunn av den tradisjon som finnes her med å anvende boligvirksomheter som innsats for personer med rusmisbruk, i det sekundære boligmarkedet (Sahlin 2005; Socialstyrelsen 2015). En ulempe med et strategisk utvalg som jeg har anvendt meg av kan være at mitt relativt lille utvalg ikke er representativt i statistisk mening ettersom et større utvalg genererer større sannsynlighet for statistisk representativitet (Trost & Hultåker 2016). Men om utvalget ikke skiller seg systematisk fra populasjonen er det rimelig å anta at

resultatene er generaliserbare (Esaiasson et al. 2017). Jeg tror populasjonen og utvalget ligner hverandre basert på min yrkeserfaring, og den forskning som finns om det sekundære boligmarkedet i Göteborg (Sahlin 2005; Göteborg Stad Stadsledningskontoret 2014; Regeringskansliet 2014; Sosialstyrelsen 2015). Dog er bortfallet et problem for studiens generaliserbarhet. Objektbortfallet stammer som tidligere nevnt til største del fra de kommunale virksomhetene og det kan tenkes at de ansatte på de kommunale boligvirksomhetene “ligner” hverandre, men det er ikke sikkert at de har likheter med de ansatte på de ikke-kommunale boligvirksomhetene. I og med det store objektsbortfallet blir det dermed problematisk å generalisere resultatene til en større populasjon i forhold til at det kan lede til skjevheter i resultatene (Japiec et al. 1997; Djurholdt 2009; Fan & Yan 2010; Trost & Hultåker 2016).

Analytisk tilnærming

Å analysere innebærer å tolke resultatene av det innsamlede materialet gjennom å veie det mot tidligere forskning og teori (Rennstam & Wästfors 2015). Mine tolkninger ligger som *en* grunn til forståelse av det resultat min spørreundersøkelse har generert, og betraktes ikke som en objektiv sannhet (Denscombe 2010). Spørreundersøkelsens resultat sammenlignes og tolkes ut i fra oppgavens valg av teoretiske perspektiv og tidligere forskning. Analyseprosessen er todelt, der en del består av en kvantitativ analyse av spørreundersøkelsen og en del består i analyse av de respondentkommentarer som er tilknyttet vinjettene.

Kvantitativ analyse

Min kvantitative analytiske tilnærming for å besvare oppgavens forskningsspørsmål ut i fra min innsamlede data har jeg gjort i en stegvis prosess med hjelp av statistikkprogrammet IBM SPSS Statistics som jeg har fått tilgang til via Göteborgs Universitets studentportal. Jeg har som et første steg tatt fram univariat statistikk i form av frekvenstabeller for bli kjent med mitt material, og sett på fordelningen av variablene hver for seg. Jeg har blant annet sett på variabler som kjønnsfordeling, aldersfordeling, og organisasjonstilhørighet (se Tabell 1). I neste steg har jeg tatt fram bivariat statistikk i form av korstabeller for å undersøke samband²⁶ mellom studiens avhengige variabler (f.eks. organisasjonsform og utskrivningsvillighet) og uavhengige variabler (f.eks. kjønn, alder, yrkeserfaring) (Wilks 2004; Djurfeldt et al. 2010; Esaiasson et al. 2017). Statistikken har jeg signifikanstestet med hjelp av ikke-parametriske tester som chi-2-test og Fishers eksakte-test ettersom jeg opererer med kvalitative variabler. Testene sammenligner hvorvidt den faktiske fordelningen i utvalget og en forventet fordeling kan være en effekt av tilfeldighet (Djurfeldt et al. 2010). Kommentarer respondentene har formulert i forbindelse med påstandene i Likert-skalaene (sammenlagt 17 kommentarer) kommer løpende presenteres i første delen av resultat- og analysekapittelet for å belyse resultatene i tillegg til tidligere forskning.

Når jeg reviderer resultatene i kapittel 5 er det basert på den prosentsetsatsen (valid percent) der bortfallet ikke er inkludert (Djurfeldt et al. 2010). Alle prosentsetsatser jeg reviderer er avrundet til nærmeste heltall. Resultatene presenteres løpende i teksten og illustreres med tabeller.

Analyse av vinjettkommentarer

Respondentenes kommentarer tilknyttet vinjettene har jeg analysert i egen separat prosess gjennom å sortere, eliminere, lete etter gjenkommende temaer og identifisere accounts for å stemme av resultatet mot tidligere forskning og teori (Gough & Spencer 2014; Rennstam & Wästfors 2015). Det er en analyseprosess av kvalitativt materiale som beskrives av Rennstam

²⁶ Et samband er om det finnes en statistisk avhengighet mellom variablene (korrelasjon) (Djurfeldt et al. 2010)

og Wästfors (2015) og som handler om å *sortere, redusere og argumentere*. Å sortere gir et overblikk og kjennedom over materialet, men for at materialet skal bli håndterlig behøver det reduseres. Etter sortering og redusering må resultatet settes inn i en sammenheng av tidligere forskning der forskeren bør tenke med sin data, formulere seg og teoretisere, dette er hva Rennstam og Wästfors (2015) kaller for å argumentere.

Første fase i min kommentarsanalyse har bestått i at jeg har samlet alle vinjettkommentarer (totalt 268) i dokument, ett dokument for hver vinjettperson og tilhørende kommentarer. Kommentarene har jeg lest og mine refleksjoner til kommentarene har jeg notert ned. Etter en sorteringsprosess blant kommentarene ryddet jeg bort de kommentarer som opplevdes som overflødige eller unødvendige å analysere (som for eksempel kommentarer med bare et *ja* eller *nei*). Neste steg var at jeg gjorde et valg om å fokusere på de kommentarer som motiverte hvorfor respondentene valgte svarsalternativene *ja* eller *ja med vilkår* til å la vinjettpersonene få forbli i boendet (se vedlegg 2). Et ytterligere valg jeg gjorde etter gjennomlesning av kommentarene var å slå sammen kommentarene tilknyttet *ja*-svarene med *ja med vilkår*-svarene ettersom innholdet i de kategoriene lignet hverandre på det vis at *ja*-svarskommentarene til stor del beskrev vilkår for å la vinjettpersonene få fortsette å bo i virksomheten. Når jeg vel satt igjen med de gjenstående kommentarene fokuserte jeg på å lese kommentarene ut i fra mine forskningsspørsmål, fremst spørsmål fem²⁷, for å se om motiveringene i kommentarene kunne bidra med å besvare oppgavens mening. Under videre gjennomlesningene ble det tydelig at likartede budskap og temaer gjengikk i kommentarene.

Etter ytterligere gjennomlesning og sortering blant temaer gjordes en sammenligning av kommentarene på tvers av vinjettpersonene for å se etter likheter eller ulikheter i forhold til hvordan respondenter har kommentert sine svar. De temaer som tredde fram under analyseprosessen av motiveringer til hvorfor vinjettpersonene fikk forbli boende i virksomheten strukturerer siste delen av resultat- og analysekapittelet samt belyser øvrige resultater fra spørreundersøkelsen og settes inn i en kontekst av tidligere forskning og teori.

Når jeg gikk gjennom og analyserte de motiveringene respondentene hadde til å velge å avbryte innsatsen (skrive ut vinjettpersonene) identifiserte jeg accounts som jeg valgte å sette inn i et sammenheng med de resultater fra spørreundersøkelsen som handler om klientspesifikke egenskaper som eventuelt kan bidra med forklaring til hvorfor vinjettpersonene må flytte ut av boligvirksomheten.

Jeg har også søkt blant vinjettkommentarene etter ordet *etikk* ettersom det er et paraplytema i denne oppgave, men ikke gjort noen funn. Kommentarer som presenteres i resultat- og analysekapitlet står i sin opprinnelige form, jeg har ikke redigert bort stavfeil, forkortelser eller noe annet. Derimot velger jeg å kursivere sitatene så de skal framtrede tydeligere i den løpende teksten.

Metodediskusjon

Min tilnærming til å besvare oppgavens forskningsspørsmål har jeg via en kvantitativ ansats gjennomført med en webbasert spørreundersøkelse som inkluderer vinjettmetoden. Den fremste anledningen til valg av metode er at vinjetter kan utgjøre et bra grunnlag for å fange

²⁷ Hvilke egenskaper hos klienter kan ha betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser, og hvordan motiveres avgjørelsene?

inn forholdningssett og bedømmelser i forhold til etiske dilemmaer (Blomqvist & Wallander 2004; Hughes & Huby 2004; Wilks 2004). Spørreundersøkelser er også bra på det vis at de angir et øyeblikksbilde av hvordan ting er i akkurat den stunden undersøkelsen gjennomføres, men en ulempe er at det finnes risiko for at dataen “snakker” for seg selv i stedet for å relatere dataen til teori, problem eller relevante temaer (Denscombe 2010). Som Rennstam og Wästfors (2015) påpeker er det en utfordring å håndtere mengden material og bearbeide det til noe som er meningsfullt, noe jeg kan relatere til. Det går nesten å drukne i data. En analytisk prosess, steg for steg, bidrar til å løfte blikket bort fra egen data og koblinger til tidligere forskning og teorier kan begynne og anes. Men dette er en tidskrevende prosess. Som jeg nevnte tidligere i kapittelet var det å gjennomføre spørreundersøkelsen nettopp på weben en fordel som veide tungt i forhold til en begrenset tidsramme (SCB 2007; Denscombe 2010; Fan & Yan 2010; Trost & Hultåker 2016). Og visselig registreres svarene direkte, ingen transkripsjonsfeil i sikte og innkodning til et statistikkprogram skjer umiddelbart via en enkel fil. Men det er tiden det tar å konstruere en spørreundersøkelse, å få aksess til utvalget, å holde undersøkelsen aktiv og påminne deltagere om undersøkelsen og sist men ikke minst bearbeiding av datamaterialet som er de virkelige langdragene momentene. Hadde jeg vært en forsker med erfaring av å nytte kvantitativ metode ville tidsfordelingen nok sett annerledes ut. Denne tidsåtgangen til sammen med objektbortfallet er det jeg mener er de største ulempene med mitt valg av metode. Når objektbortfallet er stort leder det til vanskeligheter med å analysere og konkludere i og med at resultatet er et produkt av innsamlet data (Jaapec et al. 1997; SCB 2007).

Til tross for de ulemper metoden har synliggjort for meg ser jeg fortsatt de muligheter og fordeler en webbasert spørreundersøkelse har, men at det eventuelt krever mer tid og resurser som for eksempel å kunne nærvære personlig ved ifylling av svar. Sammenlagt anser jeg at spørreundersøkelsen beskriver situasjoner som kan forstås innebære etiske dilemmaer (i vinjettene) ettersom utfallet av avgjørelsene som fattes i relasjon til vinjettens spørsmålsstilling ikke er selvklare – alle løsninger kan gi utilfredsstillende resultat for alle involverte. Metoden har vært egnet for å studere etisk forholdningssett og etiske bedømmelser på det vis at undersøkelsen måler etiske aspekter som følgsomhet til etiske retningslinjer, hvor viktig etikk anses være og tidsprioritering av etiske diskusjoner. Gjennom åpne spørsmål anser jeg at metoden har kommet til sin rett da meninger, holdninger og motiveringer som inneholder etiske argument har tilført studiens problemstillinger en dimensjon som ikke hadde kommet fram gjennom enbart lukkede spørsmålsstillinger.

Etiske overveielser

Ettersom etikk er som et paraplytema for oppgaven har jeg vært ekstra bevisst på å vurdere hvorvidt deltagere utsettes for skade eller om deres anonymitet kan garanteres. Data skal behandles konfidensielt og deltagere skal forstå meningen med forskningen og vidden av deres deltagelse samt at deltagelse skal skje frivillig (Denscombe 2010). Det er viktig at respondentene får adekvat informasjon om meningen med studien, hvem som står bakom studien, hva den skal anvendes til, hvordan materialet skal brukes og hvorvidt det er sikkert, tidsplanen for studien, tilgjengelighet til resultat, kontaktinformasjon og en takk for deltagelse (ibid). Et prinsipp jeg har fulgt er at deltagerne skal være vel innsatt i studien i enighet med det nedlagde Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets (HSFR) etikkregler som finnes for å beskytte individer angående informasjon, samtykke, konfidensialitet og nytte (Codex 2016). Både i informasjonsbrevet om studien (se vedlegg 1) og som innledning til spørreundersøkelsen har jeg forsikret deltagerne om at deltagelse i studien er frivillig og at de når som helt og uten motivering kan avbryte sin medvirkelse. Respondentene har fått

informasjon om at ingen personlige opplysninger registreres eller spares, og at innsamlet data kommer oppbevares under sekretess og utilgjengelig for ubehørige. Jeg har også forklart at boligvirksomhetene kommer anonymiseres og at ingen informasjon kommer presenteres på individnivå. Nyttene med studien har jeg tydeliggjort gjennom å beskrive studiens mening i informasjonsbrevet samt via den personlige kontakt jeg har hatt med virksomhetsrepresentantene, alle har fått opplysninger om hvordan studien skal anvendes og at de får tilgang til det ferdige resultatet når oppgaven er klar. Jeg ga alle mulighet til å ta kontakt direkte med meg via telefon eller e-post om funderinger skulle oppstå. Alle som deltok i studien samtykket til dette som et første steg i spørreundersøkelsen (se vedlegg 2).

Temaet for oppgaven kan eventuelt forstås som delikat da det for deltagerne kan oppleves som å bli utsatt for granskning og kritikk. Dog er det ikke et poeng i seg å kritisere sosialarbeidere, men studien inngår i en forskningstradisjon som kan beskrives som kritisk. Som Blomqvist og Wallander (2004) påpeker kan det til og med anses som tvilaktig å ikke granske etiske bedømmelser som min studie bygger på med anledning av den skjeve maktbalansen som råder mellom klienter og sosialarbeidere. I min studie har heller ingen klienter blitt utsatt for skade ettersom jeg har anvendt meg av fiktive historier med fiktive personer.

5. RESULTAT OG ANALYSE

I dette kapittelet kommer jeg å redegjøre for resultatene fra spørreundersøkelsen. Resultatene stemmes av mot tidligere forskning (kapittel 2) og tolkes ut i fra teori (kapittel 3). Først presenteres resultat og analyse av selvrangeringen fra Likert-skalaene gjeldene etisk forholdningssett - hvilke holdninger respondentene uttrykker og hva de syns er viktig eller uviktig (se forskningsspørsmål 1²⁸). Videre redegjøres det for om det finnes etiske retningslinjer for respondentene å forholde seg til og hvordan de i så fall ser på og resonerer om retningslinjene (se forskningsspørsmål 2²⁹).

En vanlig situasjon som kan forstås som et etisk dilemma i en boligvirksomhet er å avgjøre om en klient skal skrives ut eller ikke når det har oppstått en insident der for eksempel virksomhetens regler har blitt brutt. Slike situasjoner, etiske dilemmaer, har jeg forsøkt å skape gjennom fiktive vinjetthistorier. Alle historiene leder til et spørsmål om vinjettpersonen kan fortsette å bo i virksomheten (se vedlegg 2 for spørreundersøkelsen). Hvordan respondentene har svart og hvilke faktorer eller egenskaper ved respondentene som kan ha en påvirkende faktor i forhold til å avgjøre et etisk dilemma (om vinjettpersonene kan fortsette å bo) redegjøres i neste del (se forskningsspørsmål 3 og 4³⁰). Sist studeres om og hvilke egenskaper ved klientene som kan avgjøre utfallet av vinjettenes etiske dilemmaer og hvordan respondentene motiverer sine valg (se forskningsspørsmål 5³¹).

Resultatene og analysen oppfylder meningen med studien som har vært å undersøke hvordan sosialarbeidere på boligvirksomheter i Göteborgsområdet, som møter individer med rusmisbruk, resonerer og forholder seg til etikk som forholdningssett, etiske retningslinjer på arbeidsplassen og etiske dilemmaer som oppstår i det daglige arbeidet.

En variabeloversikt over utvalget (respondentene) presenteres i tabell 1.

²⁸Forskingsspørsmål 1: *Finnes det forskjeller i selvrangering om etisk forholdningssett basert på hvilken type organisasjon respondentene er ansatt ved?*

²⁹Forskingsspørsmål 2: *I hvilken utstrekelse finnes skriftlige etiske retningslinjer innom boligvirksomhetene og hvordan stiller respondentene seg til virksomhetens etiske retningslinjer?*

³⁰ Forskingsspørsmål 3: *Har respondentenes holdninger til virksomhetens etiske retningslinjer og etiske forholdningssett generelt noen betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser?*

Forskingsspørsmål 4: *Hvilke egenskaper hos respondentene kan ha betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser?*

³¹ Forskingsspørsmål 5: *Hvilke egenskaper hos klienter kan ha betydelse ved avgjørelser som er koblet til etiske dilemmaer i fiktive fallbeskrivelser, og hvordan motiveres avgjørelsene?*

Tabell 1. Utvalg, variabeloversikt. Andel vises i %. n=56.

Bakgrunnsvariabel	Svarsalternativ	Andel (n = 56)
Kjønn ³²	Kvinne	64
	Man	36
Alder	26-30 år	20
	31-40 år	25
	41-50 år	38
	51 år eller eldre	18
Organisasjonsform	Privat	32
	Idéburen/ Kooperativ	52
	Kommunal	16
Utdannelsesnivå	Høgskole/universitet	63
	Yrkesutdanning (ex KY)	18
	Gymnasie	13
	Annet	7
Befattelse	Behandlingsassistent/Boendeassistent	64
	Sjef/Arbeidsleder	23
	Annet (behandlingssekretærer/socialsekretærer, terapeut/kurator, sykepleier/hjelpepleier, samordner)	13
Religiøst troende	Vil ikke oppgi et svar	9
	Troende	25
	Ikke-troende	57
	Vet ikke	9
Antall år i yrket	0-5 år	20
	6-10 år	25
	11-20 år	38
	21-40	16
	41 år eller mer	2

De fleste respondenter var mellom 41 og 50 år, og ingen var 25 år eller yngre. Størst andel var ansatt i en idéburen eller kooperativ organisasjonsform. Den mest forekommende utdannelsesformen var høgskole eller universitet. Behandlingsassistent eller boendeassistent var den mest vanlige befattelsesformen. Over halvparten av respondentene oppga at de ikke var religiøst troende, mens en fjerdedel svarte at de var religiøst troende. Gjeldene arbeidslivserfaring var størst andel de som hadde jobbet mellom 11-20 år med sosialt arbeid.

Et spontant etisk forholdningssett?

Selvrangering om etisk forholdningssett ut i fra hvilken organisasjonsform respondentene er ansatt ved utgjør ikke et grunnlag for å tolke inn store samband gjeldene hvor viktig et etisk forholdningssett er, eller hvor mye tid som finnes eller settes av i virksomhetene for etisk refleksjon/diskusjon (se tabell 2). Derimot kan et svakt samband³³ anes om at de som jobber

³² 36 personer oppgav "kvinne" som kjønnstilhørighet, og 20 oppgav "man". Det fantes "annen kjønnstilhørighet" og "vil ikke oppgi" som svarsalternativ, men ingen valgte disse alternativene.

³³ Det skal påpekes at dette ikke er statistisk signifikant. Visse resultat har påvist lave p-verdier, men chi-2 og Fishers eksakte test har ikke kunnet gi godkjente resultat da for mange celler understeg det forventede antallet på fem.

ved idéburene/kooperative organisasjoner i allmennhet besvarer påstandene med å innstemme helt i større utstrekking enn de fra private og kommunale virksomheter. Organisasjon som faktor spiller rolle i forhold til de etiske bedømmelser som utføres av sosialarbeidere (Mattison 2000) og det er forekommende at sosialarbeidere deler sin lojalitet mellom klienter og organisasjonen de arbeider ved (Järvinen & Mik-Meyer 2003). Det kan finnes ulike kulturer³⁴ (bestående av for eksempel ideologiske oppfattelser, normer og økonomiske forutsetninger) i ulike organisasjoner, og det kan være av betydning å undersøke om og hvordan kulturene skiller seg fra hverandre (Blomqvist & Wallander 2004). Inkludert i en kultur inngår også hvorvidt klientfokus er sterkt eller svakt (ibid), og en vid tolkning er at de idéburene/kooperative virksomhetene i denne studien har et sterkere klientfokus enn øvrige organisasjonsformer.

³⁴ Eksisterer det store kulturelle forskjeller innen en og samme virksomhet kan dette handle om individuelle faktorer som sosialarbeideres teoretiske perspektiv eller ideologi (Blomqvist & Wallander 2004). Mine resultat undersøker dog ikke interne ulikheter innen virksomheter.

Tabell 2. Korstabell over stillingstagelse fra Likert-skala om etisk forholdningssett, etisk refleksjon og etiske dilemmaer ut i fra organisasjonsform. Sifrene avleses i %. n =56

Jeg anser at det er viktig å ha et bevist etisk forholdningssett i mitt arbeid				
	<i>Istemmer ikke i det hele tatt</i>	<i>Istemmer delvis</i>	<i>Istemmer helt</i>	<i>Vet ikke / Kan ikke oppgi et svar</i>
Privat	0	0	100	0
Idéburen/kooperativ	0	0	100	0
Kommunal	0	11	98	0
På min arbeidsplass har vi tid for etisk refleksjon				
	<i>Istemmer ikke i det hele tatt</i>	<i>Istemmer delvis</i>	<i>Istemmer helt</i>	<i>Vet ikke / Kan ikke oppgi et svar</i>
Privat	17	50	33	0
Idéburen/kooperativ	7	45	48	0
Kommunal	11	56	33	0
På min arbeidsplass har ledelsen avsatt tid for etisk refleksjon				
	<i>Istemmer ikke i det hele tatt</i>	<i>Istemmer delvis</i>	<i>Istemmer helt</i>	<i>Vet ikke / Kan ikke oppgi et svar</i>
Privat	33	44	17	6
Idéburen/kooperativ	17	62	14	7
Kommunal	44	44	11	0
På min arbeidsplass bruker vi diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet				
	<i>Istemmer ikke i det hele tatt</i>	<i>Istemmer delvis</i>	<i>Istemmer helt</i>	<i>Vet ikke / Kan ikke oppgi et svar</i>
Privat	0	39	61	0
Idéburen/kooperativ	0	52	48	0
Kommunal	0	44	56	0
Ledelsen på min arbeidsplass anser at det er viktig å diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet				
	<i>Istemmer ikke i det hele tatt</i>	<i>Istemmer delvis</i>	<i>Istemmer helt</i>	<i>Vet ikke / Kan ikke oppgi et svar</i>
Privat	17	33	33	17
Idéburen/kooperativ	3	31	59	7
Kommunal	7	34	50	9
Jeg anser at det er viktig å diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet*				
	<i>Istemmer ikke i det hele tatt</i>	<i>Istemmer delvis</i>	<i>Istemmer helt</i>	<i>Vet ikke / Kan ikke oppgi et svar</i>
Privat	0	22	78	0
Idéburen/kooperativ	0	0	100	0
Kommunal	0	11	89	0

*Resultatet er signifikant da det understiger p-verdien på 0,05, men ugyldige chi-2- og Fishers eksakte-tester i forhold til at 3 celler understiger den forventede verdien på fem. Det er radprosenten som redivises.

I prinsipp alle, på tvers av organisasjonsform, anser at det er viktig med et etisk forholdningssett i arbeidet. En viss forventning på et slikt resultat hadde jeg, da jeg tror sosialarbeidere flest anser at et etisk forholdningssett i arbeidet er viktig. Til tross for mine forventninger ville jeg allikevel at respondentene selv skulle rapportere om hvor viktig de anser at et etisk forholdningssett i arbeidet er.

At det finnes tid for etisk refleksjon istemmes det helt til fra nesten halvparten av de som jobber ved idéburene/kooperative virksomheter, mens respondenter fra private og kommunale virksomheter istemte helt i lavere grad. Det var også de private og kommunale virksomhetene som svarte i størst utstrekning at de ikke i det hele tatt istemte i at de hadde tid på arbeidsplassen for etisk refleksjon. *Mer etikfrågor och tid för detta på arbetsplatsen* etterlyser en respondent. En tolkning kan være at de respondenter fra private og kommunale virksomheter har en mer presset arbeidsbyrde enn de idéburene/kooperative virksomhets-

formene (Blomqvist & Wallander 2004). En risiko med tidsbrist er at arbeidsplasskulturen blir mer systemorientert enn klientorientert (Järvinen & Mik-Meyer 2003).

At ledningen setter av tid for etisk refleksjon er det et mindretall som istemmer helt til. De fleste istemmer delvis til at ledningen setter av tid for etisk refleksjon. En respondent påpeker: *Det skulle behövs mer och specifik avsatt (med jämna mellanrum) tid för diskussioner kring etiska dilemman i personalgruppen.* Å sette av tid for etisk refleksjon er viktig i sosialt arbeid (Sandström 2008, Juhila et al. 2010; Sandman & Fahlke 2012) for å unngå spenninger på arbeidsplassen og med det skape rom for åpenhet og konstruktive diskusjoner når etikk vel oppstår på agendaen. At såpass mange svarer at de ikke istemmer i det hele tatt kan bety at ledelsen ikke anser at etisk refleksjon er viktig, eller at de synes det er viktig men at det ikke finnes tid (finnes ikke tid kan heller ikke tid avsettes), eller det kan bety at ledelsen finner det viktig men kanskje ikke er bevisste på at etisk refleksjon som rutine bør finnes med i yrkespraksisen. Det er som Sandström (2008), Juhila (2010) og Sandman og Fahlke (2012) påpeker ledelsen som bærer det ytterste ansvaret for å sette opp etikk på dagordningen. Jeg tar også høyde for at det faktisk finnes slike innslag på arbeidsplassene, men at det ikke har blitt koblet til mitt valg av uttrykk, "etisk refleksjon" kan romme ulike meninger for ulike personer.

Det kanskje ikke avsettes tid, men etiske dilemmaer virker allikevel diskuteres på respondentenes arbeidsplasser, og det er ingen større variasjon i forhold til hvilken organisasjonsform respondentene arbeider ved. Et eksempel på en arbeidsplass der etikken finnes med som et bevisst innslag i arbeidsutøvelsen og holdes levende gjennom diskusjon illustreres av følgende kommentar: *Vi har personalmöte en förmiddag i veckan där etikfrågor kring det dagliga arbetet fyller en viktig funktion. Vi har även handledning varannan vecka där etiska dilemman diskuteras.* Dette sitatet samstemmer med selvrangeringen om etisk forholdningssett der alle, uansett organisasjonsform, rangerer seg selv høyt til alle påstandene. Men det finnes et gap internt i svarene fra respondenter som arbeider i private virksomheter, noe som kan innebære at det eksisterer ulike kulturer i private virksomheter (om det er innom samme eller ulike virksomheter forteller ikke studien) ut i fra de ansattes egne ideologiske og teoretiske perspektiv (Blomqvist & Wallander 2004). Neste kommentar påtaler en annen situasjon: *Det oppkommer spontana diskussioner om etik kollegor emellan och ibland i hela gruppen. Men det är inget som vi tar upp systematiskt på arbetsplatsen.* På denne arbeidsplassen virker det som at etikkdiskusjoner oppstår innimellom og plutselig, og ikke som bevisste eller regelmessige innslag i arbeidsutøvelsen. Dette kan ha et sammenheng med at det eksisterer et arbeidssett i sosialt arbeid som preges av et *her og nå*, mange avgjørelser fattes i stunden. Som Kjørstad (2005) beskriver finnes det risiko for et moralpåslag ved bedømmelser av etisk karakter om sosialarbeideres magesfølelse blir avgjørende for utfallet i etiske situasjoner.

Av de som istemmer helt i at ledelsen anser det som viktig å diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet er det et flertall som jobber innom en idéburen/kooperativ organisasjon (59 %) tett fulgt av kommunale virksomheter (50 %), og sist private virksomheter (33 %). Dette kanskje henger sammen med at ledelsen ikke setter av tid for etisk refleksjon på arbeidsplassen. Disse svarene kan tolkes som at ledelsen ikke signalerer til medarbeiderne i veldig stor grad at det er viktig å diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet. Til et påstand som dette hadde jeg forventet (eller ønsket) en større prosentandel i svars-kategorien istemmer helt. Disse resultatene var så pass overraskende at jeg testet påstanden om at ledelsen synes det er viktig å diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet med respondentenes befattelse ettersom nesten en fjerdedel av respondentene er sjefer/arbeidsledere. Jeg vil undersøke hvilken stilling de har tatt til påstanden ettersom en del

sjefer/arbeidsledere har overordnede sjefer over seg selv og om det eventuelt påvirker deres svar. Men 43 %³⁵ av de som istemmer helt til at ledelsen anser det som viktig å diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet er sjefer/arbeidsledere (bare en sjef/arbeidsleder innstemmer ikke i det hele tatt). Så min tanke om at det er *ledelsens ledelse* som ikke anser det som viktig å diskutere etiske dilemmaer stemmer ikke. Resultatet overensstemmer også med holdningen om at det anses viktig å diskutere etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet, det hadde vært noe motsigelsesfullt om sjefene/arbeidslederne hadde svart annerledes.

Boligvirksomheter er en form for menneskebehandler organisasjoner som arbeider innom menneskers helt private sfærer, kanskje det aller nærmeste da arenaen er klientenes hjem, og etisk kompetanse er dermed viktig i slike virksomheter (Hasenfeldt 1983; Johansson et al. 2015). Jeg tolker inn begreper som etisk forholdningssett og etisk refleksjon som komponenter som inngår i etisk kompetanse, og basert på respondentenes selvrangering framstår det som at det finnes etiske kompetanse, men at tiden kan være en begrensende faktor til å videreutvikle en slik etisk egenskap.

Et brukbart verktøy?

Det er tydelig at respondentene har etiske retningslinjer å forholde seg til da majoriteten (91 %) har oppgitt at de vet at det finnes skriftlige etiske retningslinjer på arbeidsplassen. Også i Gough og Spencers (2014) studie oppgav 99 % at de var bekjent eller noe bekjent med gjeldene etiske retningslinjer³⁶. De respondenter som svarte *nei* eller *vet ikke* ble videreledet til neste del i spørreundersøkelsen, mens resten fikk ta stilling til påstander om arbeidsplassens etiske retningslinjer (se tabell 3). Å kjenne til arbeidsplassens etiske retningslinjer er dog ikke det samme som å kjenne til innholdet som en respondent kommenterer: *Jag vet att det finns etiska riktlinjer men vi har aldrig tagit upp och diskuterat dem tillsammans eller gått igenom dem. Så jag kan inte ta ställning till hur väl vi följer dem.* I følge Juhila & Raitakari (2010) forventes det ikke bare at sosialarbeidere kjenner til eksisterende etiske retningslinjer men også følger gjeldene etiske retningslinjer.

³⁵ P-verdien, 0,01,6, er signifikant da det understiger den allment aksepterte verdien på 0,05. Det betyr at det er 1,6 % risiko at resultatet kan henledes til tilfeldigheter. Dog var det for mange celler som understeg det forventede antallet på fem, så chi-2-testen i seg er ugyldig. (Fishers eksakte test gav også en lav p-verdi, 0,07).

³⁶ Det var etiske retningslinjer fra the Canadian Association of Social Workers (CASW)

Tabell 3. Sammenfattelse av redeviste påstander om arbeidsplassens etiske retningslinjer. Sifrene avleses i %. n = 51

Påstand om arbeidsplassens etiske retningslinjer	Istemmer ikke i det hele tatt	Istemmer delvis	Istemmer helt	Vet ikke / Kan ikke oppgi et svar
Jeg anser at jeg arbeider i enighet med arbeidsplassens etiske retningslinjer	0	20	76	4
Jeg anser at mine kollegaer arbeider i enighet med arbeidsplassens etiske retningslinjer	0	35	57	8
Jeg anser at arbeidsplassens etiske retningslinjer er utformet slik at innholdet kan implementeres i det daglige arbeidet i virksomheten	0	35	61	4
Jeg anser at arbeidsplassens etiske retningslinjer er viktige for utførelse av arbeidet i virksomheten	0	12	88	0
Vi bruker diskutere arbeidsplassens etiske retningslinjer i personalgruppen	6	49	43	2
Det finnes tid avsatt for å diskutere arbeidsplassens etiske retningslinjer i personalgruppen	14	45	39	2

Et flertall (76 %) har angitt at de istemmer helt i at de arbeider i enighet med arbeidsplassens etiske retningslinjer, men det er derimot bare litt over halvparten som istemmer helt i at kollegaene arbeider i enighet med arbeidsplassens etiske retningslinjer noe som kan tyde på at i denne studien rangerer respondentene seg selv høyere enn de rangerer kollegaen gjeldene denne påstanden. Dette kan også anes i Gough og Spencers (2014) studie der kollegaer og arbeidsledelsen kom på siste plass i en rangering av hva som ansås som hjelpsomt ved etiske dilemmaer. Det kan også innebære at det finnes en diskrepans mellom de etiske retningslinjene og etisk handling (Uggerhøj 2003) ettersom det finnes et gap mellom selvrangering og rangering av kollegaer. Om å arbeide i enighet med etiske retningslinjer er samme sak som å ta hjelp av etiske retningslinjer når det oppstår etiske dilemmaer er ikke nødvendigvis saken, men min tolkning er at det finnes berøringspunkter. Å jobbe i enighet med arbeidsplassens etiske retningslinjer innebærer for meg å utøve yrket på et generelt etisk nivå etter visse verdiidealer (ibid) og å kunne ta stilling til de etiske dilemmaer som oppstår (se også Sandman & Fahlke 2012). Resultatet kan også innebære at de etiske retningslinjer respondentene har å forholde seg til er anvendbare dokument som det går å arbeide i enighet med. Å arbeide i enighet med etiske retningslinjer er dog ikke valgfritt, men et ansvar hver enkelt sosialarbeider har i følge IFSW (2012).

Om etiske retningslinjer er anvendbare henger sammen med påstanden hvorvidt de er utformet på et sett som kan implementeres i det daglige arbeidet, noe majoriteten har istemt helt eller delvis til. For å unngå diskrepans mellom verdiidealer og handling er det av betydelse at etiske retningslinjer er utarbeidet på en måte slik at de faktisk kan guide sosialarbeidere i etisk handling (Uggerhøj 2003; Banks 2012). En respondent kommenterer: *Jag jobbar som chef och har troligen ett annat perspektiv, i stort är riktlinjerna bra men väldigt generella eftersom de gäller hela organisationen.* Dette utsagnet kan tenkes gjelde store organisasjoner med etiske retningslinjer som skal gjelde for flere virksomheter innom samme organisasjon. Hadde det vært en fordel, eller ens mulig, å utforme etiske retningslinjer som gjelder på både organisasjonsnivå og på virksomhetsnivå kan man undre seg. Universale etiske retningslinjer er diskutert med argument om at det kan øke likebehandling og motstanden handler om at praksis er kontekststøttet (Kjørstad 2005). Det er en vanlig begrensning for etiske retningslinjer at de blir for generelle i tonen til å implementere i arbeidet (Banks 2012). Spesielt er dette et problem for etiske retningslinjer om de er kortfattede ettersom det innebærer at det blir opp til den enkelte sosialarbeider å tolke

innholdet. Etske retningslinjer skal beskytte klienter og guide sosialarbeidere og dermed er det viktig med en detaljert og nyansert framtoning samt tydelige regler og råd for handling (Banks 2012). Men det finnes motsatte meninger som påtaler at det ikke er ønskelig å utarbeide detaljerte etske retningslinjer på grunn av at sosialt arbeid til stor del preges av uforutsette hendelser som ikke kan detaljestyres gjennom etske regler (Talentia rf 2014).

At arbeidsplassens etske retningslinjer er viktige for utførelse av arbeidet i virksomheten holder alle respondenter med om, noe som kan tolkes som at arbeidsplassens etske retningslinjer betyr noe, det er ikke meningsløse dokument. Etske retningslinjer har tidligere blitt rangert som det tredje viktigste instrumentet for å kunne ta etske avgjørelser etter lovverk og personlige verdier og etikk (Gough & Spencer 2014). Det som ble rangert som minst viktig var å ta hjelp av arbeidsledelsen og kollegaer og kanskje det henger sammen med at respondentene rangerer seg selv høyere enn kollegaene (ibid). Men etske retningslinjer kanskje ikke oppleves som et viktig guidende verktøy for alle noe denne respondentene uttrykker: *Boendets regler styr verksamhet. Blir svårt att bedriva verksamhet om allt för mkt annat vägs in, men självklart ser man till personen i fråga och dennes behov till så stor del som möjligt.* Kommentaren kan tolkes som at det finnes en viss klientorientering (jf. Järvinen & Mik-Meyer 2003), men at det ikke er avhengig av etske retningslinjer. På alle respondenters arbeidsplasser diskuteres de etske retningslinjene, både spontant og med avsatt tid, helt i linje med rekomendasjoner fra Sandström (2008) og Juhila og Raitakari (2010).

Basert på de valg respondentene har gjort gjeldene arbeidsplassens etske retningslinjer framstår det som at det eksisterer et bevisst etsk forholdningssett i de ulike boligvirksomhetene ut i fra at praksis skjer i samstemmighet med etske retningslinjer, retningslinjene er anvendbare, viktige og de diskuteres. Det som ikke kommer fram gjennom påstandene er innholdet i de etske retningslinjene hvorvidt de er kortfattede eller omfattende, detaljerte eller overfladiske eller klient- eller systemorienterte (Järvinen & Mik-Meyer 2003; Banks 2012). En respondentkommentar maler et bilde av systemorienterte etske retningslinjer som fremst eksisterer for å beskytte ansatte: *Vi behöver ständigt påminnas om dem, då det är lätt att flytta sina egna gränser i en gränslös miljö.* Følgende kommentar påtaler også personalen forholdningssett til klientene: *Eftersom vi är 12stegsinriktade talar vi ofta om etik och hur vi förhåller oss till klienterna.* En bevissthet om etikk og forholdningssett rettet mot klienter uttrykkes i kommentaren, men det er uklart om forholdningssettet handler om respekt for klientene (klientfokusert), eller om det sier noe om hvordan personal behøver å forholde seg til klienter for å beskytte seg selv (systemorientert).

Resultatene av selvrangeringene fra respondentene kan tolkes i et optimistisk skinn sett i perspektivet av grasrotsbyråkrater som til store deler agerer selvstendig på klientenes arenaer og de risikoer som er forknippet med det (Lipsky 2010). Dog kan det tolkes utefra de kommentarer respondentene har formulert som at det allikevel er verdt å vurdere inn risikoer med egenmektig handling i forhold til rettsusikker behandling av klienter. I sammenheng med etske retningslinjer kan risikoen bli at det er representanten fra MBO som former egne etske retningslinjer for handling utefra personlig tro eller ideologi (Burman 2000; O'Sullivan 2008; Lipsky 2010; SOU 2016:11) til tross for at det eksisterer etske retningslinjer som personalen forventes følge. Sosialarbeidere er til stor sine egne verktøy og bør være bevisste på sine styrker og svakheter (Skau 2007; Clark 2011), en særlig viktig innsikt å ha om arbeidsplassen etske retningslinjer oppleves som vanskelig å implementere i det daglige arbeidet.

Respondentspesifikke egenskaper

I følge respondentenes egne rangeringer holder majoriteten med om at etiske retningslinjer på arbeidsplassen er viktige (se tabell 3) og respondentene arbeider i enighet med arbeidsplassens etiske retningslinjer, samtidig som at det istemmes i at det er viktig med etisk forholdningssett i arbeidet og diskutere etiske dilemmaer som oppstår (se tabell 2). Hvordan selvrangeringene om etisk forholdningssett (tabell 2) står seg i forhold til å besvare spørsmålet tilknyttet vinjettene (se vedlegg 2) kan ikke korsanalyseres med de avhengige vinjettvariablene for at selvrangeringen er såpass samlet prosentmessig og ville dermed havne mer eller mindre i samme celle. Selvrangeringen gir dog overlag et inntrykk av at det eksisterer et etisk forholdningssett som respondentene rangerer høyt og at et verktøy for å guide personal i etiske bedømmelser finnes gjennom arbeidsplassenes etiske retningslinjer.

Neste steg blir å undersøke hvilke egenskaper eller faktorer ved respondentene som betyr noe i forhold til å fatte en avgjørelse ved et etisk dilemma som handler om å la en person få fortsette bo i virksomheten eller ikke. Ettersom jeg for det meste anser det som uproblematisk å ta en avgjørelse om å la en klient få forbli boende i en boligvirksomhet velger jeg å fokusere på hvilke faktorer som kan påvirke, ha et samband med og forklare, at en klient (vinjettperson) faktisk blir utskrevet, tvunget til å flytte fra boligvirksomheten. Dog vil jeg påpeke at jeg ikke automatisk setter et likhetstegn mellom å skrive ut vinjettpersonene og dårlig etiske bedømmelser og avgjørelser da det kan finnes årsaksforklaringer bakom avgjørelser om utskrivning som er godt overveide.

For at det skal bli lettere å koble resultatene til vinjettdelen presenteres her nest vinjettene. Jeg kommer plassere vinjettene i parordning, altså de med lignende situasjoner etter hverandre, i selve spørreundersøkelsen var rekkefølgen en annen (vinjettens ordning i spørreundersøkelsen framkommer av vinjettnummeret). For å forenkle lesingen av resultatene tilknyttet vinjettene ytterligere kommer jeg ved behov benevne vinjettpersonene som følger: John og/eller Sara (mild problematikk), Jim og/eller Tanya (kriminell bakgrunn) og David og/eller Monica (psykisk uhelse).

John og Sara – mild problematikk

Vinjett 1: John

John som er 39 år er velbekant då han varit boende på din verksamhet ett flertal gång. John upplevs som trevlig och artig och respekterar verksamhetens regler och rutiner utan att klaga. John har sedan tonåren använt olika droger, men har i övrigt god hälsa. Eget boende, arbete och en familj är vad John strävar efter – precis som hans föräldrar och syskon har.

Efter några veckor söker John upp dig för ett samtal. Han vill erkänna att han under boendetiden flera gånger tagit in droger i boendet, och att han använt droger som inte gett några utslag på drogtester. Anledningen till att han vill berätta detta för dig är att han har dåligt samvete och vill lägga korten på bordet. John ber om möjligheten att få bo kvar på boendet, men uttrycker också att han har full förståelse för att han brutit mot boendets regler och riskerar utskrivning.

Vinjett 4: Sara

33-åriga Sara känner ni väl eftersom hon bott hos er flera gånger och hon är lugn och vänlig och mycket lätt att tycka om. Hon kommer från vad som verkar vara en välfungerande familj, men det gick snett för henne när hon började experimentera med droger i ungdomsåren. Både Sara och hennes föräldrar vill att hon ska bli drogfri och målet är att bo och arbeta som ”vanligt folk” innan missbruket förstör hennes tillvaro totalt.

När du träffar Sara en kväll är hon olycklig. Mycket ångerfull berättar hon att hon inte är drogfri, och inte har varit det på länge – men hon har klarat hålla användandet dolt för personalen. Sara uttrycker att hon från och med nu lovar vara fullständig ärlig – och hon vill inget hellre än att bo kvar.

Tanya og Jim – kriminell bakgrunn

Vinjett 2: Tanya

Tanya är 35 år. Tanyas bakgrund är brokig och präglas av en uppväxt i en familj där droger och kriminalitet haft en central plats. Hon har aldrig haft en anställning, men har skaffat sig det hon behöver genom att låna droger och snatta i butiker – vilket har lett till flera vistelser på kriminalvårdsanstalter. Detta är första gången Tanya bor hos er. Av placerande handläggare på socialtjänsten fick ni information om att Tanya är avstängd från i princip alla andra boenden i stan på grund av aggressivt och våldsamt beteende. Allt Tanya önskar är en egen lägenhet där hon kan få vara i fred och komma i gång med medicinering för sin ADHD-diagnos.

När du är på jobb hör du plötsligt hur det skriks och gapas i boendet. Du hittar Tanya och en annan boende bråka med varandra. En kollega till dig säger åt Tanya att lugna ner sig. Tanyas respons är en massa högljudda svordomar. Hon vänder sig mot den andra boende hon har bråkat med och skriker åt hen att göra rätt för sig. Tanya går ut och smäller igen dörren bakom sig.

Vinjett 5: Jim

Jim är 37 år och är ny som klient hos er. Innan han flyttade in till boendet hade han avtjänat ett fängelsestraff. Jim har flera anstaltsvistelser bakom sig, oftast på grund av narkotikabrott, och han är ökad i staden. Han har ett rykte om sig att vara en riktig slagskämpe. När han var inskriven på ett annat boende för två år sen hamnade han i slagsmål med en annan klient. Nu har Jim genomfört en neuropsykiatrisk utredning och inväntar resultatet. Efter att ha bott på institution större del av sitt liv vill han nu ha sitt eget boende dit ingen annan har tillträde.

Du blir uppsökt av Jim som är upprörd och han berättar att hans granne på boendet har förstört hans nya dyra kläder i tvättstugan. I samma sekund kommer grannen och Jim tappar helt humöret. Han gormar åt grannen och går upp i ansiktet på honom. Det ser hotfullt ut och som om det ska smälla när som helst. När en kollega av dig säger att det räcker – ser Jim först förvånad ut innan han vänder på klacken och går till sitt rum. Efter några minuter kommer Jim tillbaka, drämmer en nyckel hårt i bordet och går ut.

David og Monica – psykisk uhelse**Vinjett 3: David**

David er 36 år och bor hos er för första gången. Anledningen till att David tar droger är enligt honom själv för att dämpa sin ångest och orka med vardagen. Han har diagnostiserad posttraumatisk stressyndrom, och önskar en behandlingskontakt med traumaenheten. Men eftersom David inte klarar av att vara drogfri i längre perioder – något som traumaenheten kräver – får han ingen tid bokad där. David hoppas nu han ska klara av att förbli drogfri på boendet med hjälp av personalen och de insatser boendet erbjuder. David förlorade sin närmsta familj när han var 15 år, och han anser själv att han är väldigt ensam och saknar ett personligt nätverk som han upplever som viktiga eller bra för honom.

En vecka efter att David har avgiftat sig själv hittar ni honom i sängen, uppenbarligen påverkad av något och han verkar förvirrad. På nattduksbordet ligger blandade medicinkartor. Han visar tecken på överdosering och ambulansen tar med David till sjukhuset. Dagen efter ringer en läkare och meddelar att David är på väg tillbaka till boendet och att han har fått med sig ett recept på lugnande medicin.

Vinjett 6: Monica

Monica är 38 år och det är första gången hon bor i er verksamhet. Hon har under större delen av sitt liv slitit med psykisk ohälsa och som barn blev hon utsatt för sexuella övergrepp av en närstående. Som vuxen började hon i terapi. Hon fick lugnande mediciner och bruket eskalerade så småningom till ett missbruk som hon nu känner att hon tappat kontrollen över. Monicas mål är att må bra, inte känna sig som en slav under diverse piller samt känna sig som en del i ett sammanhang. Just nu känner hon sig bara uppgiven över att leva så isolerat som hon gör. Hon har därför trappat ner sina mediciner på eget bevåg. Två veckor klarar Monica sig utan tabletter.

En kväll blir du dock kontaktad av en annan boende som är orolig att Monica varit väldigt nedstämd senaste dagarna och även uttryckt självmordstankar. Hon har inte syns till på hela dagen och när ni går in på Monicas rum är hon inte där. En timma senare får du ett samtal från en sjuksköterska på MAVA (medicinsk akutvårdsavdelning) som berättar att Monica kommit in akut med ambulans efter en tablettintoxikation. Det är inte första gången detta inträffat och en orosanmälan har därför gjorts till ansvarig socialtjänst. Monica har dock återhämtat sig snabbt och sjukvården önskar skriva ut henne så snart som möjligt. Den hemadress de har är det boende du arbetar på. Ni konsulterar hennes läkare som vill att Monica trappar ur sina mediciner på lång sikt.

Hovedsakelige resultat

De egenskaper eller faktorer jeg har undersøkt om har et samband med hvordan respondentene besvarer spørsmålet om vinjettpersonene får fortsette å bo i virksomheten er kjønnsstilhørighet, alder, trostilhørighet (uansett religion og hvor aktivt troende), utdannelsesnivå, antall år yrkeserfaring, formell befattelse i virksomheten og organisasjonsform. Respondentspesifikke egenskaper testes for å sammenligne fordelingen på den avhengige variabelen som handler om å skrive ut vinjettpersonene (kommer benevnes som “utskrivningsvillighet” i kommende tabeller) (Esaiasson et al. 2017). De resultater som står ut mest og som er koblet til å flytte ut (skrive ut) vinjettpersonene er følgende:

- Menn og kvinner skriver ut vinjettpersonene i tilsvarende lik utstrekkelser.
- Det er den yngste alderskategorien som skriver ut vinjettpersonene i størst utstrekkelser.
- Det er de respondentene som har oppgitt at de er religiøst troende som skriver ut vinjettpersonene i størst utstrekkelser.
- Det er respondentene som har gymnasieutdannelse som i minst utstrekkelser velger å skrive ut vinjettpersonene.
- Det er de respondentene som har kortest tids yrkeserfaring som velger å skrive ut vinjettpersonene i størst utstrekkelser.
- Behandlings-/boendeassistenter skriver ut John og Sara (mild problematikk) i størst utstrekkelser, sjef/arbeidsledere skriver ut Jim og Tanya (kriminell bakgrunn) i størst utstrekkelser og respondenter med “annen” befattelse skriver ut David og Monica (psykisk uhelse) i størst utstrekkelser.
- Det er respondenter fra offentlig organisasjonsform som i minst utstrekkelser velger å skrive ut vinjettpersonene.

Kjønnsstilhørighet

Ut ifra kjønnsstilhørighet finnes ingen store forskjeller i hvordan de svarer *nei* på spørsmålet om vinjettpersonene får forbli boende i virksomheten. De kvinnelige respondentene velger i større grad å skrive ut tre vinjettpersoner, en fra hvert vinjettpar (noe som innebærer at mennene gjør det samme med øvrige tre vinjettpersoner). Dette kan indikere at menn og kvinner fokuserer på samme saker og avgjør en situasjon utefra lignende premisser i denne studien, noe som går i motsatt retning av studien *Narkomanvård på lika villkor?* (Socialstyrelsen 2004) der kvinner og menn gjorde ulike valg når de skulle velge innsatser til studiens fiktive klienter. De forskjellene jeg dog kan løfte fram er at mennene skriver ut David (psykisk uhelse) 16 % mer enn kvinner og Tanya (kriminell bakgrunn) 12 % mer enn kvinnene, og kvinnene skriver ut Sara (mild problematikk) 17 % mer enn mennene (for Sara er det for øvrig bare kvinner som svarer nei til å la henne forbli boende). Hva betyr dette da, at menn i større utstrekkelser velger å skrive ut menn med psykisk uhelse og kvinner med en bakgrunn av kriminalitet og aggressiv framtoning, og at kvinnelig personal følger virksomhetens regler og ikke vurderer inn en erkjennende framtoning i sine avgjørelser? Det er jo noe som skjer når prosentforskjellene øker, men samtidig er disse resultatene koblet til kjønnsstilhørighet såpass utspredd at jeg ikke vil dra for store konklusjoner uten det blir mer som spekulasjoner og funderinger. Eventuelt kan dette si noe om de tilfældigheter som virker ligge til grunn for avgjørelser som fattes på rusmisbruksfeltet (Socialstyrelsen 2004). Se tabell 4 for svarsprosent gjeldene kjønn som forklarende variabel for utskrivningsvillighet.

Tabell 4. Utdrag fra korstabeller over respondentenes kjønnsstilhørighet og utskrivelsesvillighet basert på kolonneprosenten. Sifrene avleses i %.

Kjønnsstilhørighet	Kvinner (n = 36)	Menn (n = 20)
John	11	15
Sara	17	0
Jim	19	10
Tanya	3	15
David	19	35
Monica	22	20

Ingen resultat genererte statistisk signifikante resultat. Det nærmeste signifikante resultatet var gjeldene Sara (p-verdi på 0,095), men verken chi-2 eller Fishers eksakte-test ga godkjente resultat da for mange celler oversteg den forventede verdien på fem.

Alder

For tre vinjettpersoner, John, Sara og Jim, er det de yngste respondentene som har valgt å skrive ut dem i størst utstrekking. Om den yngste respondentgruppen (26-30 år) sammenlignes med den eldste respondentgruppen (51 år eller eldre) i sine *nei*-svar for samme vinjettpersoner, blir aldersforskjellen følgende; for John er det 17 % fler av de yngste som svarer nei, for Sara 27 % og for Jim 16 %. Det er vesentlige forskjeller og alder kan eventuelt være en forklarende egenskap som sier noe om at de under 30 år er mer villige til å avslutte plasseringen sammenlignet med de som er 51 år eller eldre for halvparten av vinjettpersonene. Disse resultatene samstemmer med resultatene fra studien *Narkomanvård på lika villkor?* der de yngste og de eldste studiedeltagerene gjorde ulike valg i forhold til å bevilge innsatser (Socialstyrelsen 2004). En løs tolkning kan være at de yngste respondentene forholder seg til virksomhetens regler og gjør ikke avsteg fra reglene for John og Sara (mild problematikk) til tross for deres bekjennelser om regelbrudd. Å gjøre avsteg fra arbeidsplassens regler er så klart ikke noe som skal gjøres lettsindig, og jeg kan tenke meg at de yngste (og kanskje nye i yrket) forholder seg til regler mer absolutt enn de som har fått mer erfaring med årene. Samtidig kunne den yngste aldersgruppen fatte hvilken avgjørelse som helst i denne studien, helt uavhengig av forhold på deres virkelige arbeidsplasser som regler, rutiner og arbeidsplasskultur. For resterende tre vinjettpersoner er aldersforskjellene gjeldene nei-svar små. Se tabell 5 for svarsprosent gjeldene alder som forklarende variabel for utskrivningsvillighet.

Tabell 5. Utdrag fra korstabeller over respondentenes alder og utskrivelsesvillighet basert på kolonneprosenten. Sifrene avleses i %.

Alder	26-30 (n =6)	31-40 (n =14)	41-50 (n =21)	51 + (n =15)
John	27	7	10	10
Sara	27	7	10	0
Jim	36	7	10	20
Tanya	9	7	5	10
David	18	36	24	20
Monica	18	21	24	20

Ingen resultat genererte statistisk signifikante resultat. Det nærmeste signifikante resultatet var gjeldene Jim (p-verdi på 0,067), men verken chi-2 eller Fishers eksakte-test ga godkjente resultat da for mange celler oversteg den forventede verdien på fem.

Religiøsitet

De som har oppgitt at de er religiøst troende har svart nei til å la vinjettpersonene få fortsette å bo i større grad for alle vinjettpersoner utenom David og Monica (psykisk uhelse) sammenlignet med de som har oppgitt at de ikke er troende. Forskjellene var ikke omveldene, men det som utmerket seg prosentmessig var at 18 % fler troende har valgt å avslutte plassen for Sara og for Jim 16 %. For David og Monica var det omvendt, der var det størst andel ikke-troende som ville skrive ut dem. For David var det 17 % større andel ikke-troende, og for Monica 14 % større andel ikke-troende som svarte nei til å la dem forbli boende. At det er troende personer som velger å skrive ut to tredjedeler av vinjettpersonene samsvarer ikke med resultatene fra Landaus (1999) studie der religion var en faktor av betydelse og som ga utslag ved etiske bedømmelser. Religioner består blant annet av verdier og normer (Banks 2012), og dette kan ligge til grunn for prinsipper som guider individer i handling (Wilks 2004; Henriksen & Vetlesen 2013). I Landaus studie tilhørte dog majoriteten av respondentene en jødisk religion, noe som jeg antar ikke er saken for respondentene i min studie. Det kan innebære at det er jødisk religion som er en faktor som betyr noe i forbindelse med å utføre etiske bedømmelser, og ikke nødvendigvis andre religionsformer (eller kristendom spesifikt som er den mest utbredde religionen i Sverige). Nå skal det påpekes at jeg ikke setter et likhetstegn mellom å skrive ut vinjettpersonene og uetisk handling, men jeg blir interessert i å forstå hva som kan forklare utskrivningsvilligheten fra de respondenter som identifiserer seg som troende. Se tabell 6 for svarsprosent gjeldene religion som forklarende variabel for utskrivningsvillighet.

Tabell 6. Utdrag fra korstabeller over respondentenes religiøsitet og utskrivningsvillighet basert på kolonneprosenten. Sifrene avleses i %.

Religiøsitet	Troende (n =14)	Ikke-troende (n =32)
John	14	9
Sara	21	3
Jim	29	13
Tanya	7	6
David	14	31
Monica	14	28

Ingen resultat genererte statistisk signifikante resultat.

Utdannelsesnivå

Av det som utmerket seg gjeldene respondentenes utdanningsnivå var at for to tredjedeler av vinjettpersonene var det respondenter som hadde oppgitt “annen utdanning” på spørsmålet om hva som var deres høyeste utdanning og som i størst grad ville skrive ut dem fra virksomheten. Og overlag var det minst andel av de med gymnasieutdanning som svarte nei på spørsmålet om vinjettpersonene fikk fortsette å bo i virksomheten. At sosialarbeidere i menneskebehandling organisasjoner har yrkesetisk kompetanse er viktig for å minimere risikoen for at klienter utsettes for harme. Vitenskapelighet, beprøvet erfaring og adekvat utdanning mener Uggerhøj (2003) må ligge til grunn for å bedrive virksomhet med etisk kompetanse. Eventuelt kan dette tolkes som at de med gymnasieutdanning er de som tar mest etisk kompetente avgjørelser i denne studien i forhold til at de i liten grad har valgt svarsalternativene *nei* til å la vinjettpersonene fortsette å bo. Men i Landaus studie (1999) gav ikke utdanningsnivå et utslag, noe som kunne tolkes som at utdanning og evne til å gjøre etiske bedømmelser ikke har et tydelig samband. I min studie er det som nevnt de med “annen” utdanning som i størst grad flytter ut vinjettpersonene. Hva som inngår i den udefinerte utdanningskategorien er ukjent, men det som er kjent er hvilke former for utdannelser som ikke inngår i den kategorien. Om jeg tenker litt omvendt innebærer det at de respondentene med de øvrige kjente utdanningsnivåene som er representert i min studie i større grad velger å la vinjettpersonene forbli boende noe som indikerer på at utdanning i seg

har viss betydelse i min studie. Se tabell 7 for svarsprosent gjeldene utdannelse som forklarende variabel for utskrivningsvillighet.

Tabell 7. Utdrag fra korstabeller over respondentenes utdannelsesnivå og utskrivelsesvillighet basert på kolonneprosenten. Sifrene avleses i %.

Utdannelse	Universitet* (n =35)	Yrkesutd.** (n =10)	Gymnasie (n =7)	Annet (n=14)
John	11	20	0	25
Sara	6	20	14	25
Jim	20	20	0	0
Tanya	11	0	0	0
David	29	10	29	25
Monica	23	20	14	25

* inkludert høgskoleutdannesle

** forkortelse for yrkesutdannelse

Ingen resultat genererte statistisk signifikante resultat.

Antall år i yrket

De respondenter som har jobbet kortest tid, mellom null og fem år, har svart nei i størst grad for halvparten av vinjettpersonene (John, Sara og Jim). For John er årsforskjellen 17 % (de som har jobbet kortest tid skriver ut 17 % mer enn de som har jobbet lengst), for Sara 27 % og for Jim er årsforskjellen 16 %. Dette kan henge sammen med resultatene gjeldene respondentenes alder, der det var den yngste alderskategorien som i størst utstrekning også valgte å skrive ut John, Sara og Jim på så vis at det er sannsynlig at ung alder og kort tids yrkeserfaring har en kobling. Dette er kanskje ikke et veldig overraskende resultat, men det finnes så klart personer som utdanner seg eller begynner å jobbe i en profesjon ved et senere tidspunkt i livet. For den andre halvparten av vinjettpersonene er *nei*-svarene spredt bland tre andre kategorier yrkeserfaring. I studien *Narkomanvård på lika villkor* (Socialstyrelsen 2004) skilte den gruppen med kortest tids yrkeserfaring seg ut gjennom å gjøre annerledes valg enn de med mer erfaring, noe som også var saken for de valg som gjordes for halvparten av vinjettpersonene av de med kortest tids yrkeserfaring i min studie. I forhold til å fatte etiske avgjørelser kunne ikke Landau (1999) utskille et samband med yrkeserfaring og evnen til å gjøre etiske bedømmelser. Derimot kunne det i Gough og Spencers (2014) studie se ut som at sosialarbeidere selv tror at deres yrkeserfaring leder til en bedre evne til å ta etiske avgjørelser noe som samsvarer med Henriksens og Vetlesens (2013) utsagn om at yrkeserfaring i tid og etiske kompetanse går hånd i hånd. En tolkning kan være at antagelsen baseres på at evnen til å mobilisere etisk bevissthet i stunden samt at løsningsstrategier og responser øker i takt med erfaring, så kallede “theories in use” (Schøn 1983), noe som Kjørstad (2005) kunne antyde i sin studie der moral basert på sunn fornuft ble aktivert i møtet med klienter. Blant mine resultat framtreder dog ingen tydelige mønster eller noen slags lineær kurve (som at jo mer yrkeserfaring jo mindre velger de å skrive ut vinjettpersonene) over de valg respondentene tar i forhold til at yrkeserfaringen øker – ingenting som her i denne studien tyder på en kobling til “theories in use”. Se tabell 8 for svarsprosent gjeldene yrkeserfaring som forklarende variabel for utskrivningsvillighet.

Tabell 8. Utdrag fra korstabeller over respondentenes yrkeserfaring og utskrivelsesvillighet basert på kolonneprosenten. Sifrene avleses i %.

År i yrket	0-5 (n=11)	6-10 (n=14)	11-20 (n=21)	21 + (n=10)
John	27	7	10	10
Sara	27	7	10	0
Jim	36	7	10	20
Tanya	9	7	5	10
David	18	36	24	20
Monica	18	21	24	20

Resultatet gjeldene Jim er signifikante med en p-verdi på 0,014, men verken chi-2 eller Fishers eksakte-test ga godkjente resultat da for mange celler oversteg den forventede verdien på fem. Ingen øvrige resultat genererte statistisk signifikante resultat.

Formell befattelse

Sett over vinjettparene er det relativt likt fordelt innom parene i forhold til hvilke befattelser respondentene som velger å skrive ut vinjettpersonene har. De som i størst utstrekning vil skrive ut John og Sara (mild problematikk) er behandlings-/boendeassistenter. Ingen sjefer/arbeidsledere velger å skrive ut John og Sara. Det kan virke som at de ansatte på “gulvet” har mindre toleranse for regelbrudd, og at det ikke spiller noen større rolle hvor hyggelige og innrømmende framtoning klienter har – regler er regler og lojaliteten gagnar systemet (Järvinen & Mik-Meyer 2003). De som i størst utstrekning vil skrive ut Jim og Tanya (kriminell bakgrunn) er sjefer/arbeidsledere. Det er minst andel behandlings-/boendeassistenter som velger å skrive ut Jim og ingen terapeuter/kuratorer e. l som skriver ut Tanya. En tolkning er at ansatte i lederposisjoner i mindre grad aksepterer aggressiv atferd, og ser slik atferd som potensielt truende og eventuelt farlig i et kollektivt sammenheng som en boligvirksomhet er og som de er ansvarlige for. Dette fikk meg til å tenke på artikkelen av Peckover og Chidlaw (2007) der de forklarer hvordan stereotypiske diskurser om rusmisbrukere som farlige og bråket også kan påvirke profesjonelle i deres arbeid med individer som anvender rusmidler. At sjefer/arbeidsledere gjør visse andre valg enn respondenter med annen befattelse gjeldene vinjettpersonene er et resultat som er i linje med studien *Narkomanvård på lika villkor?* (Socialstyrelsen 2004). De som i størst utstrekning vil skrive ut David og Monica (psykisk uhelse) er respondenter som inngår i “annen”-kategorien (som eksempel terapeut, kurator, behandlingssekretære, sykepleier). Det kan tenkes at den “annen”-befatningsgruppen handler etter et mer helse- og omsorgsperspektiv og eventuelt ser sin boligvirksomhet som ikke egnet for David og Monica på grunn av for vanskelig problematikk med psykisk uhelse. Se tabell 9 for svarsprosent gjeldene befattelse som forklarende variabel for utskrivningsvillighet.

Tabell 9. Utdrag fra korstabeller over respondentenes befattelse i virksomheten og utskrivelsesvillighet basert på kolonneprosenten. Sifrene avleses i %.

Befattelse	Beh.ass* (n=36)	Sjef/arb.leder (n=13)	Terapeut** (n=7)
John	17	0	14
Sara	14	0	14
Jim	11	31	14
Tanya	3	23	0
David	22	23	43
Monica	19	23	29

* Forkortelse for behandlingsassistent, inkluderer også befattelsen boendeassistent

** Forkortelse for sjef/arbeidsleder, inkluderer også befattelsen kurator, boende-/socialsekretære, sykepleier/hjelpepleier og samordner

Ingen resultat genererte statistisk signifikante resultat.

Organisasjon

Om organisasjonstilhørighet er en variabel som kan påvirke hvorvidt vinjettpersonene får fortsette å bo eller ikke kommer jeg til å analysere selv om jeg anser at organisasjon ikke nødvendigvis er en *egenskap* hos en respondent. Respondenter som jobber ved idéburene/kooperative organisasjoner har som tidligere nevnt i en noe større utstrekkelsetemnt helt til påstandene om etisk forholdningssett enn de fra private og kommunale virksomheter. Det kan eventuelt finnes et samband med en selvrangering om etisk forholdningssett og hvordan avgjørelser fattes når et etisk dilemma oppstår ut i fra organisasjonsform. Antagelsen er da at sosialarbeidere fra idéburene/kooperative organisasjoner står sterke i forhold til å fatte beslutning ved etisk problematiske situasjoner.

For tre av vinjettpersonene er det ansatte fra private virksomheter som i størst utstrekkelsete velger å skrive ut dem fra boligvirksomheten. For resterende tre vinjettpersoner er det en spredt fordeling av de ulike organisasjonstypene. Det som utmerker seg gjeldene den organisasjonsform respondenten er ansatt ved er at det er respondenter i kommunal virksomhet som i minst utstrekkelsete velger å flytte ut vinjettpersonene. De idéburene/kooperative virksomhetene ligger plassert i midten av private og kommunale virksomheter hva gjelder utskrivningsvilligheten (foruten for to vinjettpersoner som de idéburene skriver ut i størst utstrekkelsete). Eventuelt kan dette slå hull på min tanke om at idéburene organisasjoner med sine verdigrunnlag skulle agere mer etisk jamført med private og offentlige organisasjoner. Også min tanke om at et etisk grunnfast arbeid må ligge til grunn for ikke-offentlige virksomheter ettersom det finnes et økonomisk aspekt de behøver ta hensyn til (ettersom kommunens sosialtjeneste i første hånd plasserer klienter i sine egne boligvirksomheter) kan heller ikke antydes ut i fra mine resultater. I mine resultat er det som nevnt den offentlige organisasjonsformen som utmerker seg gjennom i minst grad avslutte plasseringen for vinjettpersonene.

Nå skal det påminnes om at innom disse tre organisasjonsformene, offentlig (kommunal), privat og idéburen/kooperativ, finnes variasjoner av boligkategorier – alt fra Housing first-leiligheter til akuttboliger til rusfrie kollektivboliger. Det rommes ulike regler og forhold i ulike typer av boligvirksomheter som kan ha en betydelse i henhold til hvordan respondentene har besvart spørsmålsstillingen om vinjettpersonene får fortsette å bo. I en virksomhet som ikke har krav på rusfrihet er kanskje villigheten til å beholde personer som har anvendt rusmidler større enn i en boligvirksomhet som har rusfrihet som kriterium for å få bo. Ulike boligvirksomheter innehar ulike arsenal av regler og rutiner som leder til konsekvenser om de brytes og sanksjoner som utskrivning er én konsekvens. En følge av at en klient blir utskreven fra en boligvirksomhet er at det er sannsynlig at klienten flyttes videre til en annen tilsvarende boligvirksomhet, og risikerer dermed et langvarig opphold i boligsystemet og i et videre perspektiv befestes boligvirksomhetsbransjen som metode for hjemløshets- og rusmisbruksarbeid (Sahlin 2005). Sosialt arbeid preges av stivhengighet (Bengtsson 2013) og boligtrappen har blitt en institusjon som er vanskelig å tenke bort (Sahlin 2005; Knutagård 2009). Andre ressurser boligvirksomhetene besitter (eller mangler) kan også tenkes påvirke utskrivningsvilligheten, som kompetanse til å ta hånd om personer med psykisk uhelse. Se tabell 10 for svarsprosent gjeldene organisasjonsform som forklarende variabel for utskrivningsvillighet.

Tabell 10. Utdrag fra korstabeller over respondentenes organisasjonstilhørighet og utskrivelsesvillighet basert på kolonneprosenten. Sifrene avleses i %.

Organisasjon	Privat (n=18)	Idéburen* (n=29)	Offentlig (n=9)
John	17	14	0
Sara	22	7	0
Jim	11	21	11
Tanya	0	7	22
David	39	24	0
Monica	22	28	0

*inkluderer kooperative organisasjoner. Ingen resultat genererte statistisk signifikante resultat.

Sammenfattelse av respondentspesifikke egenskaper

Det er ikke bare klientenes situasjon som påvirker utgangen av en hendelse, men også sosialarbeidernes egenskaper har en påvirkende kraft (Socialstyrelsen 2004), og til syvende og sist er det systemet som bestemmer hvordan en avgjørelse skal fattes (Järvinen 2015). Jeg forventet at det innom vinjettparene skulle forekomme lignende resultat ettersom vinjettene beskrev lignende situasjoner (jf. med Socialstyrelsen 2004). Men ut i fra at det finnes flere typer befattelser, utdannelse og andre faktorer som skiller seg fra hverandre innom utvalget var det heller ikke uventet med en viss variasjon i svarene. De resultater som var mest like var at kvinner og menn virker fokuserer på lignende faktorer når de velger å avslutte en pågående hjelpeinnsats. Andre faktorer som jeg testet hvorvidt kunne bidra med en forklaring til utskrivningsvillighet var alder, religiøsitet, utdannelsesnivå, befattelse, yrkeserfaring og organisasjonsform. Innom disse faktorer, eller egenskaper, forekom det en variasjon i forhold til villigheten til å skrive ut vinjettpersonene. Ulike saker ved vinjettpersonene virker spille en rolle hos respondenter med ulike egenskaper når en avgjørelse fattes om utskrivning. Dette samstemmer med den brist på konsensus i forhold til etiske bedømmelser som utføres i sosialt arbeid (Blomqvist & Wallander 2004). Respondentene i studien representerer de organisasjoner de arbeider ved, har direkte kontakt med klientene de møter, på en arena som ikke kan beskrives som nøytral (Hasenfeldt 1983; Lipsky 2010; Johansson et al. 2015). I representantrollen, som grasrotsbyråkrat, ligger en autonomi til å utføre yrket som kan forstås som både positiv og risikofyllt (Kjørstad 2005). Grasrotsbyråkrater har et handlingsrom, muligheten til å handle etter skjønn (Lipsky 2010), noe som kan tolkes som en forklaring til den variasjonen av avgjørelser som studien resultatet viser på – individuelle etiske handlingsmønstre leder til ulike avgjørelser utefra den enkelte grasrotsbyråkrats evne til å handle etter skjønn.

Klientspesifikke egenskaper

Majoriteten av vinjettpersonene får fortsette å bo i virksomhetene, den største andelen med vilkår (se tabell 11 for en sammenstilling av svarsresponsen). Når en såpass stor andel faktisk får fortsette å bo kan det tolkes som at det ikke finnes tydelige samband med vinjettpersonenes egenskaper og hvorvidt det påvirker muligheten til å bli boende i virksomheten. Svakt indikerer kjønn internt i vinjettparet Jim og Tanya (kriminell bakgrunn) og psykisk uhelse som faktorer som kan lede til utskrivning fra boligvirksomheten gjeldene David og Monica. En mild problematikk og en historie preget av kriminalitet virker ikke utgjøre faktorer som påvirker hvordan et etisk dilemma avgjøres i forhold til å la en klient få fortsette å bo eller ikke i virksomheten. Det kan framstå ut i fra statistikken som at respondentene, uavhengig av vinjettpersonenes egenskaper (foruten psykisk uhelse og kjønn til viss del), fatter avgjørelser om vinjettpersonene får fortsette å bo i virksomheten eller ikke (eller et *annet* alternativ).

Tabell 11. Sammenstilling av responser gjeldene om vinjettpersonene får fortsette å bo i virksomheten eller ikke. Sifrene avleses i %.

Kan ... fortsette å bo?	Ja	Ja med vilkår	Nei	Annet	n =
John	32	53 (86)	14	2	66
Sara	34	44 (79)	12	10	61
Jim	37	34 (71)	15	14	59
Tanya	35	45 (80)	6	14	65
David	32	33 (65)	24	11	63
Monica	25	43 (68)	21	11	56

Vinjettparene har samme fargekode. Sifrene i parentes består av den kumulative prosentatsen bestående av *ja*-svar og *ja med vilkår*-svar.

Hovedsakelige resultat

Størst andel har svart *ja* eller *ja med vilkår* til å la samtlige vinjettpersoner få fortsette å bo, og *ja*-svarene skiller seg ikke fra hverandre i noen større utstrekkelser. Monica får en noe lavere svarsfrekvens på *ja* til å fortsette og bo. Jim og David får fortsette å bo med vilkår i noe lavere utstrekkelser enn de andre vinjettpersonene. Om *ja*-svarene slås sammen med *ja med vilkår*-svarene er det David og Monica (psykisk uhelse) som får lavest svarsprosent i forhold til å fortsette å bo. Det er bare kjønn (i sammenheng med kriminalitet) og psykisk helse som er de egenskaper ved klientene som utgjør en påvirkende faktor i forhold til hvordan respondentene har besvart spørsmålsstillingen med et *nei*. Blant de som har svart *annet* er det bare innom vinjettparet John og Sara som det skiller seg ut marginelt. At det overlapp var så pass mange som valgt *annet* som svarsalternativ var uventet. Blant annet med tanke på at dette var fiktive klienthistorier – ingen virkelig person kommer til skade uansett valg. *Ja, ja med vilkår* eller *nei* trodde jeg skulle være tilrekkelig uttømmende som svarsalternativ, men for å sikre opp at jeg kunne ha forbisett et mulig svarsalternativ inkluderte jeg *annet*. En tanke jeg har om at *annet*-alternativet velges er at avgjørelsen om hvorvidt en klient får fortsette å bo i virksomheten legges over på andre, som for eksempel plasserende handler i sosialtjenesten, eller at vinjettsituasjonen er så kompleks at respondentene opplever at de ikke kan ta stilling med et enkelt ja eller nei. En kommentar som speiler min tanke er følgende: *Jag opplever frågan så svår att besvara att jag anser att jag själv inte kan ta ett så svårt beslut (gjeldene John)*. En annen motivering til hvorfor *annet* ble valgt (gjeldene Jim) som alternativ er følgende kommentar: *Tycker uppriktigt att Kriminalvården har ett större ansvar i att inte bara låsa in dem utan också att stödja dem i återintegreringen i samhället efter avtjänat straff*.

Kjønn som utslagsfaktor?

Forskjeller gjeldene bedømmelser av innsats på grunnlag av klientenes kjønn har tidligere blitt rapportert. I studien *Narkomanvård på lika villkor* (Socialstyrelsen 2004) fikk kvinnene innsatser som åpen dagbehandling og nærstående virksomhet, mens mennene ble bevilget innsatser i form av boligvirksomheter og dagbehandling med fokus på arbeidstrening. En ytterligere forskjell var at kvinnene vurdertes behøve rådgivning, mens mennene behøvde motivasjonsarbeid (ibid). Det eksisterer antagelser om hva som anses som mannlig og kvinnelig, og ulike innsatser og valg gjøres i forhold til menneskers kjønn. Men som Laanemets et al. (2013) poengterer finnes det maktstrukturer koblet til ytre kategorier som kjønn som sosialarbeidere må være bevisste på for og unngå å diskriminere og fortrykke (se også Knutagård 2009). Dobbelt så mange valgte å skrive ut Jim enn Tanya til tross for at de har en lignende situasjon med kriminell bakgrunn, hvilket indikerer at kjønn er den bidragene faktoren til avgjørelsen. Det finnes en risiko for at klientsituasjoner som er likartede behandles ulikt eller slumpmessig ut i fra skjønnsbaserte handlinger (Lipsky 2010).

Kommentarene tilknyttet nei-svarene handlet om vold og trussel om vold for både Jim og Tanya samt at hensyn til andre veies inn i avgjørelsen: *När smällen hänger i luften och situationen är såpass hotfull åker tyvärr Jim ut. Främst av hänsyn till de kringboende* (gjeldende Jim). Motiveringene til hvorfor Tanya skal skrives ut påminner til stor del om motiveringene til hvorfor Jim skal flytte: *Nej, Tanya kommer att skrivas ut. Hot mot boende och personal leder till utskrivning. Boendet behöver vara en trygg plats för personal och boende*. Slike utsagn som de ovenstående kommentarene samsvarer med et account som Juhila og Raitakari (2010) identifiserte i en studie der de undersøkte legitimeringer av unntak fra hjelpeinnsatser der argumentet var at “hensyn behøver tas til andre” og var typiske for alle nei-kommentarer gjeldene både Jim og Tanya. Deres kranglete framtoning og den opplevde trusselen i deres atferd anvendes som unnskyldning og rettferdiggjorde avgjørelsen om utskrivning. Ingen forklaring til hvorfor det finnes en ulikhet i nei-svar gjeldene Jim og Tanya kan altså identifiseres i kommentarene. En fundering er om det kan ligge noe i at Jim er en mann og at hans atferd oppfattes mer aggressivt, truende og voldsomt sammenlignet med en kvinne. I følge Peckover og Chidlaw (2007) kan dette eventuelt forklares med hvordan personer som misbruker rusmidler anses som kranglete og farlige stereotyper.

Psykisk helse som utslagsfaktor?

David og Monica, vinjettpersonene med dårlig psykisk helse får ikke fortsette å bo i virksomheten i samme utstrekkelser som øvrige vinjettpersoner. David og Monica kan forstås ut i fra klientkategoriene verdige klienter (Billquist 1999; Petersson 2013), de vil forandre sin situasjon men har ikke hittil klart det. Dog får de i større utstrekkelser flytte fra virksomheten, til tross for at de kan kategoriseres som verdige. Anledningen til det kan anes i respondentkommentarene, der motiveringer til hvorfor de har svart nei kan forstås som et accounts Juhila og Raitakari (2010) identifiserte som “klienten behøver mer støtte og mer intensiv omsorg og kontroll” der utskrivelse fra boligvirksomheten rettferdiggjøres gjennom argument om at virksomheten ikke har rett kompetanse eller resurser til å ta hånd om klientenes behov. En respondent motiverer sin avgjørelse for å skrive ut Monica: *Verkar som Monica behöver en annan typ av boende med mer omvårdnad samt sjukvårdspersonal gällande sin tablettnedtrappning och psykiska hälsa*. Neste kommentar inneholder en motivering som i tillegg til klientens eget beste påpeker at virksomhetens regler ikke er compatible med å la klienten få fortsette å bo: *Nej, dels skall han medicinera vilket inte är tillåtet beroende vilken medicin det är. Dels är inte personalen utbildad i svårare psykiska tillstånd. Vi kan inte trygga vare sig hans liv eller andra boenden. För hans, boende och personal är det nej* (gjeldene David). Slike accounts er vanlige i forbindelse med når klienter lider av psykisk uhelse i følge Juhila og Raitakari (2010). David og Monicas opplevde behov av mer støtte, omsorg og kontroll kunne her sees som et account da deres hjelpebehov kunne unnskyldte og rettferdiggjøre hvorfor hjelpeinnsatsen ble avsluttet. Det kan dog være en ansvarlig handling og etisk i følge Juhila og Raitakari (2010) om det sikkerstilles at klienter, som David og Monica, får en innsats som faktisk er bedre egnet.

Men hva spiller rolle?

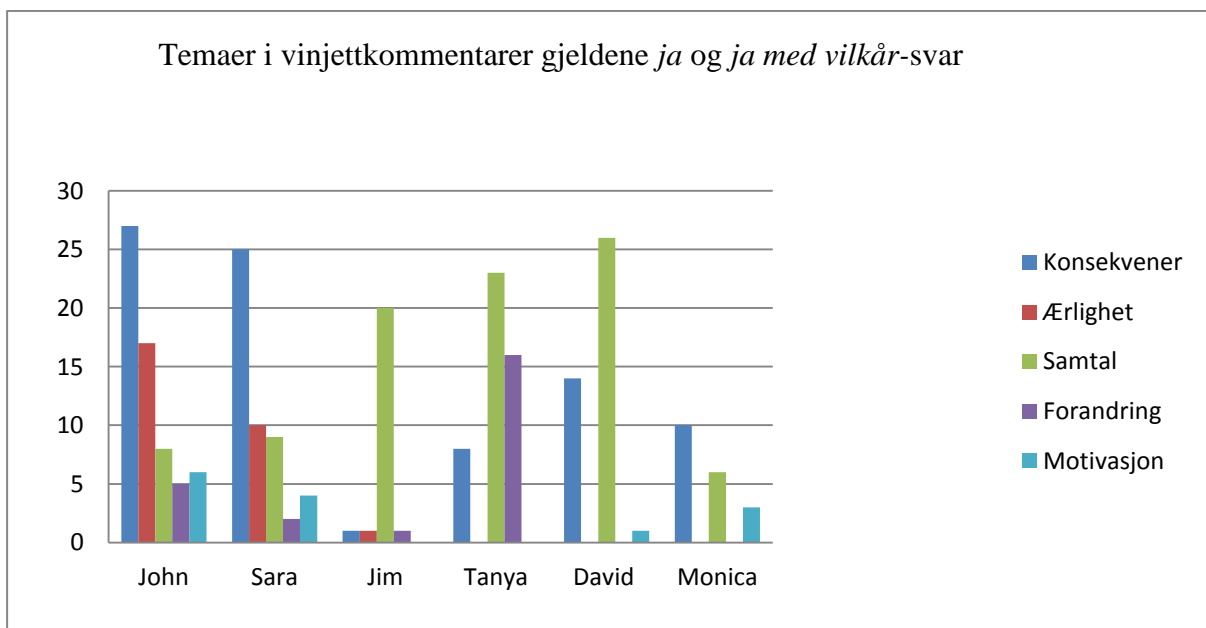
Sifrene i statistikken (se tabell 11) taler sitt språk, størst andel velger å la vinjettpersonene få fortsette å bo i virksomheten. Men å få fortsette å bo er dog ikke en selvfølgelighet, men sammenkoblet med vilkår og innsatser. Som Blomqvist & Wallander (2004) har påpekt eksisterer det en mangel på konsensus i forhold til hvilken informasjon om klienter som er avgjørende ved etiske bedømmelser. Det kan være slik at etiske bedømmelser ligger i hendene på hver enkel sosialarbeiders individuelle måte å ta avgjørelser av etisk karakter (Mattison 2000) i stedet for å anvende etiske retningslinjer som et verktøy. Motiveringene til hvorfor vinjettpersonene får fortsette å bo taler også sitt språk gjeldene hvilke holdninger respondent-

ene uttrykker (Sosialstyrelsen 2004) og hvilke faktorer gjeldene vinjettpersonene som har betydelse. Under gjennomlesningene av *ja-/* og *ja med vilkår*-kommentarene har visse kommentarer stått ut med lignende budskap og det ble tydelig at visse temaer kom igjen. De temaer som stakk ut blant mengden var at:

- *Konsekvenser er nødvendig*
- *Ærlighet lønner seg*
- *Samtal må føres med klienten*
- *Klienten må streve etter en forandring*
- *Klienten behøver motivasjon*

Vinjettparene hadde nogelunde lignende kommentarer i forhold til observerte temaer innom parene (dog finnes det noen interne variasjoner), men mellom parene finnes det mer tydelige ulikheter (se figur 1 for en illustrasjon over fordelingen av temaer). Det var også meget forekommende at flere temaer manifesterte seg innom en og samme kommentar. Ettersom etikk er et paraplytema i denne oppgave var det ganske selvklart å lete i vinjettkommentarene etter ordet *etikk* eller at etikk benevnes på en eller annen måte. Anmerkningsverdt er at ikke en eneste gang nevnes ordet etikk eller en kommentar med et budskap om at etikk har vært en faktor til at respondentene har gjort sitt valg i forhold til om vinjettpersonene får forbli boende eller må flytte. Juhila og Raitakari (2010) påpeker dog at det er relativt vanlig å diskutere etiske dilemmaer i sosialt arbeid, men at det ikke er uvanlig at *ordet* etikk ikke benevnes i det hele tatt. Juhila og Raitakari (2010) utgikk visselig fra et resultat basert på muntlige diskusjoner, men det er ikke urimelig at det har en overføringsverdi til skriftlige argument og motiveringer. Jeg presenterer de temaer som var mest forekommende gjeldene hvert vinjettpar.

Figur 1. Diagram over fordeling av temaer tilknyttet vinjettkommentarer til *ja* og *ja med vilkår*-svar for alle vinjettpersonene

John og Sara – Konsekvenser og ærlighet

Inom vinjettparet John og Sara (mild problematikk) kunne jeg identifisere en større blanding av temaer blant kommentarene jamført med de andre vinjettparene, men størst fokus lå på et behov av utøkede konsekvenser for at John og Sara skulle få fortsette å bo. Sanksjoner ved regelbrudd er i tråd med tidligere forskning som er gjort i forbindelse med boligtrappen (Sahlin 2005). En respondent kommenter John: *Då John har erkänt vad han gjort tidigare så får han en ny chans med andra hårdare regler.* Hardere regler er her en forutsettelse for at John skal kunne fortsette å bo i virksomheten. Det kan låte som at regler er relative i denne situasjonen, de kan endres ut i fra en klients atferd. En annen form av konsekvenser er å verbalt tilrettevise en klient samt utøke antall drogtester som denne kommentaren tyder på: *Ja, men allvarligt påpeka att det är ett drogfritt boende och att man utsätter andra i boendet för onödiga sug efter droger. Personal beslutar att tātare prover kommer att tas, samtidigt som det erbjuds samtal bland annat om boendet inte är det rätta för henne* (gjeldene Sara). Hardere regler, verbale tilretteviselser og hyppigere drogtesting kan forstås i lyset av holdninger og avgjørelser som innefatter moralske aspekter (Johansson et al. 2015). I forhold til ansvarsfordeling kan slike holdninger peke på det *moralske perspektivet* (Brickman et al. 1982; Blomqvist & Wallander 2004) da motiveringene i kommentarene taler for at det er John og Sara selv som bærer ansvaret for å få ordening på sin situasjon. Det kan også sees i lyset av *omvendelsesperspektivet* i og med den verbale tilrettevisningen. Det kan tenkes at Sara som et voksent menneske selv begriper innebyrden i sine handlinger, men kommentaren tyder på at hun behøver få det forklart for seg samt opplyses om de negative effektene (ibid). Kontroller via drogtester kan sies være et inntrang på en persons mest intime sfære. Som Fitzpatrick og Stephens (2014) har påpekt kan overvåking og kontroll forstås som avvikende fra de (i alle fall tidligere) svenske sosialdemokratiske verdier. Innledningen til den svenske sosialtjenesteloven henviser til at individers integritet skal vernes, og om drogtesting kan passere som en ikke-integritetskrenkende handling er usikkert³⁷.

Det var også for John og Sara en stor andel kommentarer der ærlighet gikk igjen som et tema, der budskapet var at en ærlig framtoning skal lønne seg: *[...]John har även valt att vara ärlig och därmed kan man ha en dialog med honom. Insatser kan vara nödvändiga som ett villkor för att John ska få bo kvar.* Også for Sara premieres ærlighet med motiveringen at ærlig oppførsel betyr ønsket forandring: *Hon erkänner och det är i sig ett sätt att visa på att hon vill ha till en förändring.* Å framstå som ærlig og trivelig kan være bevisste strategier fra klienter for å unnsnippe straff og oppnå fordeler, de forstår hvordan systemet fungerer (Järvinen & Mortensen 2003). En slik atferd kan også være et resultat av sosialarbeideres konstruksjonsprosesser av verdige klienter, for eksempel gjennom å subtilt forme samtaler med klienter så de selv kan legge fram sin situasjon i tråd med virksomhetens forståelsesrammer om for eksempel at ærlighet er ønsket (Marvasti 2002; Löfstrand 2008; Järvinen 2015). Sosialarbeidere forventer at klienter skal uttrykke takknemlighet og respekt for systemet samt vise at de virkelig vil ha hjelpen systemet tilbyr i følge Järvinen (2015), og John og Saras hyggelige og innrømmende atferd kan ses i lyset av dette.

Jim og Tanya – Samtaler og forandring

En intern forskjell innom vinjettparet Jim og Tanya var at kommentarene koblet til Jim fokuserte på å føre samtale med han: *Ja, men J behøver ha samtal om alternativa strategier.*

³⁷ En ny kammarrättsdom har underkjent rutiner for drogtester på et HVB-hjem ettersom rutinene ikke kunne anses som forenlige med sosialtjenestelovens krav om selvbestemmelse og integritetsbeskyttelse. I motiveringen til dommen framkommer det at de langsiktige konsekvensene av drogtestene hadde mer funksjon som straff en motivasjon til tross for at drogtesting oppgås bygge på frivillighet. (Mål 2016-5215 Kammarrätten i Stockholm).

Det kommer inte fungera att hota grannar när han är i ett helt vanligt hyreshus. Samtaler var det temaet som helt klart forekom oftest gjeldene Jim. Dette er i tråd med resultater fra studien *Narkomanvård på lika villkor?* der samtaler, rådgiving og støtte var den mest vanlige innsatsen og som skulle bidra til klientenes selvinnsett om deres situasjon eller problem (Socialstyrelsen 2004). For Tanya handlet kommentarene fremst om forandring, men også til viss del konsekvenser og samtaler: *Beroende på hur/om villig hon är att arbeta med sina attityder och konflikthantering och visa på att hon vill göra en förändring.* For personer med rusmisbruk finnes en forventning på at de skal oppvise motivasjon til å slutte bruke rusmidler, forandre seg, og dermed ta ansvar for sin situasjon (SOU 2011:35; Fitzpatrick & Stephens 2014). Følgende respondentkommentar påpeker også en konsekvens som gikk igjen i flere kommentarer, nemlig at det skulle utdeles en advarsel: *Ja under förutsättning att hon går med på att samtala med terapeut och den andra boende som hon skrikit åt, där hon får en varning att det beteendet inte fungerar hos oss.* Det er uvisst hva som innebæres med advarselen, er det en del av et regelsystem (som gult kort og rødt kort) eller om det er mer som en skremselteknikk som har forandring som mål. En person som Tanya, kvinne med kriminalitet i bagasjen og en utagerende atferd, faller utenfor samfunnets normer og det kan være en anledning til at et behov av forandring flere ganger nevnes i respondentkommentarene.

For både Jim og Tanya fokuseres det på at de er nødt til å endre sin atferd. Det kan forstås utefra at de faller utenfor gjengse normer (Blomqvist & Wallander 2004; Fitzpatrick & Stephens 2014), og det kan ses i lyset av de doxaer som finnes i sosialt arbeid, i *menneskeforandrende* organisasjoner (Johansson et al. 2015), om at forandring i seg er et forventet mål (Järvinen & Mik-Meyer 2003) – helt i tråd med boligtrappen som modell der klienter trinn for trinn skal vandre en bestemt vei for å oppnå egen bolig og samtidig plassere ansett negativ atferd bakom seg (Sahlin 2005; Hansen Lofstrand 2010). Hvilket perspektiv som var rådende gjeldene Jim og Tanyas ansvarlighet for sin situasjon (jf. Brickman 1982; Blomqvist & Wallander 2004) basert på kommentarene fra respondenten var ikke helt lett å utskille, her gikk dette inn i hverandre og elementer fra de ulike perspektivene kunne anes. Jim og Tanya virker i følge respondentenes kommentarer både framstå som rammede og skyldige til sine bekymringer, men moralske aspekter som å påtale den destruktive atferden er helt klart nærværende.

David og Monica – Samtaler og konsekvenser

Et gjennomgående tema iblant de kommentarer gjeldene David og Monica handlet til en stor del om å føre samtal og tilføre konsekvenser. For David lå fokuset på samtaler: *Ja, men täta drogtester och motiverande samtal. Göra mycket tydligt för D att han får en chans men inte två.* I forhold til kommentaren skal David både kontrolleres, motiveres og tilrettevises om han skal forbli boende i virksomheten, jamført med boligtrappens regler og sanksjoner er dette overensstemmende (Sahlin 2005). De motiveringer som ligger til grunn for at Monica skal få fortsette å bo handler til stor del om kontroll og konsekvenser: *Ja Monica kan bo kvar med ett nedtrappingsschema då hennes motivation är mycket stark. Skulle det däremot framkomma i senare skede att Monica inte följer nedtrappingsschemat så blir hon utskriven direkt.* Kontrollen skal skje gjennom et medisinsk nedtrappingsskjema, og konsekvensen om det brytes er at hun får flytte umiddelbart. Resultatene gjeldene Monica er i tråd med resultatene fra studien *Narkomanvård på lika villkor?* der kvinnene i større grad skulle bevilges varianter av medisinske innsatser (Socialstyrelsen 2004), samt Fitzpatrick og Stephens studie (2014) hvor kontroll var ansett som nødvendig for at klienten skulle oppnå visse ønskeverdige mål sett fra et profesjonelt perspektiv. At respondenten som kommenterer Monica også har bedømt at hennes *motivasjon* er meget sterk er en faktor av betydelse ettersom begrepet *motivasjon* er av betydelse for sosialarbeidere (Carstens 2003; Järvinen & Mik-Meyer 2003).

David og Monicas situasjon kan forstås i lyset av behandlingsperspektivet. De er verdige klienter som fortjener hjelp, men de forventes også å samarbeide og følge de profesjonelles anvisninger (Brickman et al. 1982; Blomqvist & Wallander 2004).

Men hva med motivasjonen?

Motivasjon som tema var mest forekommende gjeldene John, Sara og Monica, men var ikke overlag like vanlig som de andre temaene. Et eksempel på at motivasjon var en viktig faktor å ta med i vurderingen gjeldene Sara uttrykkes i denne kommentaren: *Ja, hon är motiverad och det är bra att hon är ärlig.* Motiverte klienter kan forstås som sammenlenket til kategorien verdig klient ettersom motivasjon kan ses ha en forbindelse med viljen til forandring (Carstens 2003; Petersson 2013). Motivasjon er for personer med rusmisbruk en faktor som betyr noe for profesjonelle, da motivasjon tages med i betraktningen og forstås som en del i ta sitt ansvar for å bli en del av normen i samfunnet (Järvinen & Mik-Meyer 2003; SOU 2011:35; Socialstyrelsen 2004; Fitzpatrick & Stephens 2014). Motivasjon virker utgjøre et nødvendig komponent for at forandring kan inntreffe. I følgende kommentar anes en hel kjede av doxaer; ærlighet ses som et tegn på ansvarlighet, motiverte klienter har tatt ansvar for sin situasjon og dette sammenlagt bidrar til forandring: *JA utifrån att jag anser att J är motiverad till förändring. Det faktum att han berättar på eget initiativ stärker min uppfattning att han är motiverad till förändring. Han riskerar ju ganska mycket genom att berätta om något som kan leda till utskrivning* (gjeldene John). Motivasjon er dog ikke bare noe som ”er” eller ”finns”, som denne respondenten uttrykker kan også motivasjon være en aktivitet klienter forventes delta i: *JA utifrån att John väljer att berätta om det och ocks kan förhålla sig till att medverka i motivations och samarbete kring fortsatt drogfrihet. Men att John också är införstådd i boendets regler och rutiner så tillvida att det inte får upprepas och att socialtjänst, ev öppenvård etc informeras om det ovan nämnda* (gjeldene John). Motivasjon kan forstås som en drivkraft klienter bør besitte for å nærme seg samfunnets normer og kan oppnås gjennom ros, belønning og straff (Carstens 2003).

Sammenfattelse av resultat

Majoriteten av respondentene rangerer seg selv høyt i forhold til at de istemmer helt i at det er viktig med et etisk forholdningssett samt å diskutere og reflektere kring etiske dilemmaer. At det finnes tid eller at det settes av tid for etisk refleksjon istemmes i, men ikke i like stor grad.

Skriftlige etiske retningslinjer finnes i prinsipp på alle arbeidsplasser og respondentene rangerer dem som viktige for arbeidet og at de selv arbeider i enighet med retningslinjene - i større grad enn kollegaene. Dog er retningslinjene kanskje ikke alltid enkle å implementere i det daglige arbeidet eller å finne tid/avsette tid til å diskutere kring de etiske retningslinjene.

Majoriteten av vinjettpersonene får forbli boende i virksomheten. Men David og Monica (psykisk uhelse) får forbli boende i mindre utstrekking enn øvrige vinjettpersoner, noe som indikerer på et samband med klienters psykiske uhelse og utskrivningsvillighet. Internt i vinjettparet Jim og Tanya (kriminell bakgrunn) var det omkring dobbelt så stor andel som ville skrive ut Jim jamført med Tanya. Dette kan tyde på at kjønn i sammenheng med kriminell bakgrunn og aggressiv framtoning kan ha et samband med utskrivningsvillighet. I og med at Jim og Tanya har lignende historier er det trolig at det er kjønn som er den utslagsgivende faktoren. I samband med at psykisk uhelse og kjønn (delvis) kunne forstås som utslagsgivende faktorer kunne to ulike accounts som legitimerer avgjørelsen om utskrivelse identifiseres som “hensyn behøver tas til andre” (gjeldene Jim og Tanya) og

“klienten behøver mer støtte og mer intensiv omsorg og kontroll” (gjeldene David og Monica).

Visse forskjeller framtreder gjeldene respondentspesifikke egenskaper i forhold til de avgjørelser som fattes, men ingen store forskjeller. For å undersøke om det finnes egenskaper hos respondentene som kan forklare et samband med utskrivningsvillighet korstestet jeg dette med følgende respondentspesifikke egenskaper; kjønn, alder, religiøsitet, utdanning, yrkeserfaring, befattelse og organisasjonstilhørighet. Kjønn genererte et samstemmig resultat, men de øvrige egenskapene ga mer variasjon i resultatene. Det virker som at det er individuelle faktorer hos respondentene som betyr noe når de velger å skrive ut vinjettpersonene.

Som nevnt får vinjettpersonene i hovedsak fortsette å bo i virksomhetene, hjelpeinnsatsene brytes ikke. Det som derimot framtreder som verdt å legge merke til er hvordan respondentene motiverer sine svar tilsluttet avgjørelsene om å la vinjettpersonene forbli boende. I kommentarene formuleres vilkår for fortsatt boende og det er tydelig at visse temaer og budskap gjenkommer. Det handler om vilkår som å dele ut konsekvenser, premiere ærlighet, føre samtaler med klientene og bedrive forandrings- og motivasjonsarbeid.

6. AVSLUTNING OG DISKUSJON

I denne studien har jeg undersøkt hvordan sosialarbeidere på boligvirksomheter i Göteborgsområdet, som møter individer med rusmisbruk, resonerer og forholder seg til etikk, etiske retningslinjer på arbeidsplassen og etiske dilemmaer som oppstår i det daglige arbeidet. Jeg har også sett på hvordan eventuelt unntak fra etiske handlinger, som for eksempel når hjelpeinnsatser avbrytes i fortid (utskrivning) eller hvordan diverse påførte vilkår og konsekvenser for klienter motiveres eller legitimeres.

En majoritet av respondentene rangerer seg selv høyt i forhold til at de istemmer helt til at det er viktig å inneha et etisk forholdningssett i arbeidet samt å diskutere og reflektere kring etiske dilemmaer som oppstår i arbeidet. Det finnes tid for etisk refleksjon på arbeidsplassene, de fleste istemmer til det, men i en noe lavere grad enn at det er viktig med et etisk forholdningssett. Skriftlige etiske retningslinjer finnes i prinsipp på alle arbeidsplasser og respondentene rangerer dem som viktige for arbeidet samt at de selv arbeider i enighet med retningslinjene i større grad enn sine kollegaer. Dog er de etiske retningslinjene ikke alltid enkle å implementere i det daglige arbeidet eller å finne tid eller avsette tid til å diskutere de etiske retningslinjene. Sammenlagt var det respondenter fra idéburene/kooperative virksomheter som istemte helt i større grad, overlag, enn respondenter fra private eller offentlige virksomheter og hypotesen om at organisasjonsform spiller rolle antas delvis. Ut i fra rangeringene av påstandene om etisk forholdningssett og etiske retningslinjer som jevnt ligger høyt, burde det finnes alle muligheter tilrettelagt for å fatte gode etiske avgjørelser i samband med etiske dilemmaer.

Boligvirksomheter er en form for menneskebehandlernde organisasjoner som arbeider innom menneskers helt privat sfære, kanskje i den nærmeste sfæren i denne konteksten da arenaen er klientenes bolig, og etisk kompetanse er dermed viktig i slike virksomheter (Hasenfeldt 1983; Johansson et al. 2015). Om etisk forholdningssett og etisk refleksjon kan forstås som komponenter som inngår i sosialarbeideres etisk kompetanse, sett i lyset av respondentenes selvrangering, framstår det som at det finnes etisk kompetanse, men at *tiden* kan være en begrensende resurs til å utvikle en slik etisk egenskap ytterligere. Resultatene av selvrangeringene fra respondentene kan også tolkes i et optimistisk lys sett i perspektivet av grasrotsbyråkrater som til store deler agerer selvstendig og nære klientenes sfære og de risikoer som er forknippet med selvstendigheten (Lipsky 2010). Men de kommentarer og accounts respondentene formulerer kan eventuelt utgjøre grunn for evaluering av risikoer med egenmektig handling som rettsusikkerhet for klientene. Delvis kan dette bekrefte min hypotese om at selvrangering om positivitet til etiske retningslinjer og etisk forholdningssett ikke nødvendigvis speiler av seg i avgjørelser som fattes i samband med etiske dilemmaer. Sett til etiske retningslinjer kan risikoen bli at det er representanten fra virksomheten som etter egne personlige “etiske retningslinjer” handler utefra personlig tro eller ideologi (Burman 2000; O’Sullivan 2008; Lipsky 2010; SOU 2016:11) til tross for at det eksisterer etiske retningslinjer som forventes følges.

Etiske dilemmaer forsøkte jeg konstruere gjennom vinjetter. Jeg diktet opp seks historier om seks fiktive klienter som på ulike måter kan beskrives som situasjoner som inneholder et potensielt etisk dilemma. To og to vinjetter var konstruert slik at de hadde lignende historier (om en mild problematikk, kriminell bakgrunn og psykisk uhelse), men forskjellen lå i at en historie beskrev en mann og en historie en kvinne. Det regelbruddet eller den utslagsgivende faktoren som kan sies være årsaken til det etiske dilemmaet handlet om brudd av boligvirksomhetens regler gjennom å anvende rusmidler og ta inn rusmidler i virksomheten, klienter som uttrykket aggresjon og kranglet med en medklient, og klienter som overdoserte

medisiner. Tilknyttet vinjettene ble respondentene ombedt å besvare et spørsmål om klienten i vinjetten fikk forbli boende i virksomheten eller ikke, samt motivere sine svar. Majoriteten lar vinjettpersonene forbli boende, vinjettpersonene blir til liten del ombedt flytte – *men*, å forbli boende er vilkåret.

Visse forskjeller framtreder gjeldene respondentspesifikke egenskaper i forhold til de avgjørelser som handler om å skrive ut vinjettpersonene, men det er ingen store forskjeller, og ikke nok for å anta min hypotese om at egenskaper som alder, utdanning og befattelse, religiøsitet, kjønn og antall år i yrket har en signifikant betydelse. Et resultat som dog samsvarte med studien *Narkomanvård på lika villkor?* (Socialstyrelsen 2004) var at de respondenter med kortest tid yrkeserfaring gjorde andre valg enn de respondenter med lengre tid i yrket. I nevnte studie av Socialstyrelsen (2004) gjorde kvinner og menn ulike valg når de skulle bevilge innsatser til fiktive personer i fiktive fall, noe som ikke samstemte med resultat fra min studie der kvinner og menn virker fokusere likartet i forbindelse med utskrivning av vinjettpersonene. Religiøsitet var også en egenskap som ikke ga utslag i samsvar med tidligere forskning om etiske bedømmelser (Landau 1999) da det i min studie var de som definerte seg selv som troende som var de mest villige til å avslutte vinjettpersonenes plassering i boligvirksomheten. Utskrivningsvilligheten var minst i den offentlige virksomheten noe som kan innebære at hypotesen om at de ikke-offentlige virksomhetene skulle gjennom å skrive ut vinjettpersonene i mindre grad ha en mer etisk praksis, forkastes. Dette er dog for svakt til å konkluderes. Jeg forventet at det innom vinjettparene skulle utmyne i lignende resultat ettersom vinjettene beskrev lignende situasjoner (jf. med Socialstyrelsen 2004). Men ut i fra ulike befattelser, utdannelse og andre faktorer som skiller respondentene fra hverandre var det heller ikke uventet med en viss variasjon i svarene. Respondentene i studien representerer de organisasjoner de arbeider ved, har direkte kontakt med klientene de møter, på en arena som ikke er nøytral (Hasenfeld 1983; Lipsky 2010; Johansson et al. 2015). I representantrollen, som grasrotsbyråkrat, ligger en autonomi til å utføre yrket som kan forstås som både positiv og risikofyllt (Kjørstad 2005). Grasrotsbyråkrater har et handlingsrom, muligheten til å handle etter skjønn (Lipsky 2010), noe som kan tolkes som en forklaring til den brist på konsensus studiens resultat viser på (jf. Blomqvist & Wallander 2004). Individuelle etiske handlingsmønstre leder til ulike avgjørelser utefra den enkelte grasrotsbyråkrats evne til å handle etter skjønn (Mattison 2000; Skau 2007; Clark 2011). Sosialarbeidernes egenskaper har en påvirkende kraft (Socialstyrelsen 2004), og systemet avgjør utfallene (Järvinen 2015).

Ut i fra de kvantitative resultatene kunne ikke store ulikheter eller samband utskilles. Majoriteten av respondentene rangerer seg høyt i forhold til at det virker eksistere et etisk forholdningssett, det finnes tid for å diskutere etiske spørsmål og majoriteten syns det er viktig med etiske retningslinjer. Flertallet velger å la vinjettpersonene fortsette å bo i virksomhetene. Det var ingen omvendte forskjeller i hvilke egenskaper hos vinjettpersonene, eller klientspesifikke egenskaper, som gav utslag når de vel behøvde flytte. De klientspesifikke egenskaper som indikerte på et samband med utskrivningsvillighet var kjønnsbaserte (delvis) og psykisk uhelse og dermed kan jeg delvis anta hypotesen om at visse faktorer har en betydelse når det skal fattes en avgjørelse av etisk art. I samband med at psykisk uhelse og kjønn kunne forstås som utslagsgivende faktorer kunne to ulike accounts som legitimerer avgjørelsen om utskrivelse identifiseres som “hensyn behøver tas til andre” og “klienten behøver mer støtte og mer intensiv omsorg og kontroll”. De klientfaktorer som leder til at hypotesen delvis forkastes er en mild problematikk og kriminell bakgrunn ettersom disse faktorene ikke ga utslagsgivende resultat. Respondentene i studien virker overlag ha et bevisst etisk forholdningssett og framstår rustede for å ta etiske avgjørelser når det oppstår

etiske dilemmaer. Det som da ter seg noe overraskende er de kommentarer respondentene har formulert tilsluttet sine avgjørelser om å la vinjettpersonene forbli boende der motiveringene til avgjørelsene får ta plass. Motiveringene handler om å dele ut konsekvenser, premiere ærlighet, føre samtaler med klientene og bedrive forandrings- og motivasjonsarbeid. Alle overnevnte forutsettelser kan forstås i lyset av ulike doxaer i sosialt arbeid som hvordan ansvarlighet for rusmisbruk fordeles og hvordan ulike klientkategorier og accounts konstrueres (Scott & Lyman 1968; Järvinen & Mortensen 2003). Det kan også forstås som sosialarbeideres akkumulerte yrkeserfaringer (“theories-in-use”), sunn fornuft og magesfølelser (Schøn 1983; Tranøy 1998; Kjørstad 2005; Banks 2012). Eventuelt kan dette innebære som Uggerhøj (2003) antyder, en diskrepans mellom verdier og handling.

En brist på konsensus ved etiske bedømmelser kan anes i svensk og utenlandsk forskning om etiske bedømmelser i sosialt arbeid (Landau 1999; Mattison 2000; Blomqvist & Wallander 2004; Socialstyrelsen 2004; Juhila & Raitakari 2010; Clark 2011; Fitzpatrick & Stephens 2014; Gough & Spencer 2014). Ulike saker vektlegges av ulike sosialarbeidere. Dette til tross for at mange land, inklusive de nordiske landene, har tilgang til etiske koder og etiske retningslinjer som er utarbeidet i enighet med IFSWs *Statement of Ethical Principles* (IFSW 2012). Min studie undersøker en liten del av sosialarbeiderkåren som jobber på boligvirksomheter, men resultatene fra min studie er også til stor del uten konsensus. Det framkommer i kommentarene at respondentene fokuserer på ulike saker når de skal motivere en avgjørelse om å la en person forbli boende. Og noe overraskende er at ingen nevner at de motiverer sine valg ut i fra arbeidsplassens etiske retningslinjer. Etikk nevnes faktisk ikke en eneste gang som anledning til at de gjør sitt valg – i en undersøkelse om etikk. En respondent påpeker til og med i en kommentar at hen ble paff når det i spørreundersøkelsen kom påstand om etikk å ta stilling til.

Som Ransome (2013) forklarer studerer forskeren verden med sine sett av verdier, noe som innebærer at det kan påvirke hvordan studien legges opp, hvordan resultater tolkes og hvordan mening tillegges materialet. Noe jeg tar høyde for i studien er at situasjonene i mine oppdiktede historier ikke nødvendigvis ses som etiske dilemmaer av respondentene. Det er ikke heller sikkert at det å velge og skrive ut en fiktiv klient ses som etisk problematisk. At jeg tolker inn meninger i motiveringene (kommentarene), som jeg kan oppleve som etisk problematiske, er ikke selvsagt at respondentene (eller andre lesere) deler med meg. Det er mine tolkninger, basert på mine forståelse- (og forforståelse) rammer, sett gjennom briller med kontekstuellt-konstruktivistiske glass. At en klient blir utskrevet fra en boligvirksomhet anser jeg som problematisk ut ifra klientens perspektiv, uansett hva som foranleder utskrivelsen. Problemet, som jeg ser det, er om en person mister sin plass i en boligvirksomhet der hen bor på grunn av ulike behov, og ender opp på bar bakke eller til et forverret utgangspunkt. Det jeg forstår som sosiale konstruksjoner er de doxiske motiveringer og legitimeringer bakom en avgjørelse som å skrive ut en klient, som for eksempel at en person ikke anses “klar” for å bo, eller at personen behøver nå bunnen innen den kan gå videre eller at konsekvenser er nødvendig for at personen skal ta lærdom av en hendelse og forandres i “rett retning”.

Det min studie kan bidra med er et kompletterende bidrag til forskning om etiske bedømmelser, men i en spesifikk kontekst av boligvirksomheter for personer med rusmisbruk. Mine resultater peker på, i tråd med tidligere forskning, at det finnes en brist i konsensus ved etiske bedømmelser om svarene fra selvrangeringene og vinjettspørsmålsstillingen skal sammenlignes med motiveringene i kommentarene. Min metodiske utforming med spørreundersøkelse som inkluderer vinjettmetoden kan også bidra med en ny inngang til å

studere etiske bedømmelser på boligvirksomheter, da dette er noe jeg ikke har kunnet finne gjennom mine søkeprosesser etter relevant litteratur. Med avstamp i de temaer som kunne anes i respondentenes kommentarer skulle det kunne utgjøre et grunnlag for videre forskning om etiske bedømmelser i boligvirksomheter for personer med rusmisbruk. Et område jeg ikke har berørt i denne studien er hvilke forutsetninger sosialarbeidere på boligvirksomheter har som utgangspunkt for praksis utifra arbeidsbelastning og stress og videre hvilke konsekvenser det kan få i form av ulike håndteringsstrategier for å stå ut i en presset arbeidssituasjon (se f.eks. Astvik & Melin 2012). Eventuelt kan et slikt tillegg til videre forskning om etiske bedømmelser i boligvirksomheter bidra med et helere bilde av situasjonen, fra årsaksforklaring til handling til konsekvenser – fra system til klient.

Å komme med råd eller forslag til forbedringsområder vil jeg være forsiktig med. Jeg er som jeg nevnte innledningsvis bevisst på mine egne brister (en del av dem i hvertfall) og vil ikke rope for høyt eller ta rollen som den berømte elefanten i glasshuset. Men som forskere tidligere har poengtert er stundene for etisk refleksjon av betydelse i sosialt arbeid, og dette etterlyses også av respondentene i min studie – noe jeg slutter meg til. En forhåpning er at forum med tid og god takhøyde for etisk refleksjon der etiske dilemmaer kan diskuteres og etiske retningslinjer evalueres etableres som en rutine. Jeg tror, i et slikt forum, kommer også de ulike doxiske sidene ved sosialt arbeid på rus- og boligfeltet fram, om det skjer i et tolererende miljø og personal kan kjenne seg trygge med å granske etisk handling. Perfekte løsninger for perfekt etisk atferd tror jeg ikke eksisterer, men det kan utifra klientenes perspektiv tales å fundere på - i et forum bestående av etisk kompetente sosialarbeidere.

REFERANSER

- Adsit, Jason Norman. (2002): *Apologies*. Diss. University of New York at Buffalo, 2002.
- Akademikerförbundet. (2015): *Etik i socialt arbete – Etisk kod för socialarbetare*: Akademikerförbundet SSR: Stockholm.
- Astvik, Wanja. & Marika Melin. 2013: Coping with the imbalance between job demands and resources: A study of different coping patterns and implications for health and quality in human service work. *Journal of Social Work*, 13(4): 337–360.
- Banks, Sarah (2012): *Ethics and values in social work*. 4. ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan Burr, V. (1995): *An Introduction to Social Constructionism*. London: Sage.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1967): *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. London: Allen Lane Penguin.
- Best, Joel. (1995): Typification and Social Problems Constructions. I: J. Best (red.), *Images of Issues. Typifying Contemporary Social Problems*. New York: Aldine de Gruyter.
- Bengtsson, Bo (2013): Varför så olika? Om en nordisk gåta och hur den kan lösas. I B. Bengtsson (red.) *Varför så olika?: nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*. Malmö: Égalité.
- Billquist, Leila (1999): *Rummet, mötet och ritualerna: en studie av socialbyrån, klientarbetet och klientskapet*. Diss. Göteborgs Universitet 1999.
- Billquist, Laila & Anette Skårner (2009): *En påtvingad relation? Om kontaktmannaskapets utövande och villkor inom LVM-vården*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Blomqvist, Jan & Wallander, Lisa (2004): *Åt var och en vad hon behöver?: en vinjettstudie av socialarbetares bedömningar och val av insatser vid missbruksproblem*. Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Brickman, Philip., Vita Carulli Rabinowitz., Jurgis Karuza., Dan Coates., Ellen Cohn., & Louise Kidder., (1982): Models of helping and coping. *American Psychologist* 37 (4): 368-384.
- Burman, Sondra (2000): Critical Thinking: Its Application to Substance Abuse Education and Practice. *Journal of Teaching in Social Work*, 20 (3-4): 155-172.
- Carstens, A. (2003): ”Motivation” i visitationssamtaler på aktiveringsområdet. I: M. Järvinen, J. E. Larsen & N. Mortensen (red.), *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- Clark, Chris. (2011): From rules to encounters: Ethical decision-making as a hermeneutic process. *Journal of Social Work* 12 (2): 115–135.
- Codex (2016): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.

- Denscombe, Martyn. 2010: *Good Research Guide*, McGraw-Hill Education, Berkshire.
- Djurfeldt, Göran. (2009): Förberedelser – att lära känna sina data. I Djurfeldt, Göran & Barmark, Mimmi (red.) *Statistisk verktygslåda 2: multivariat analys*. 1. uppl. Stockholm: Studentlitteratur.
- Djurfeldt, Göran, Larsson, Rolf & Stjärnhagen, Ola (2010): *Statistisk verktygslåda 1: samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik och Wängnerud Lena (2017): *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen Talentia rf (2014): *Vardagen, värden, livet, etiken. Etiska regler för yrkesmänniskor inom socialbranschen*. Yrkesetiska nämnden. Helsingfors. 5. Upplagan.
- Famna (2017): *Riksorganisationen för idéburen vård och omsorg (2017): Vad är idéburen vård och social omsorg?* [<http://www.famna.org/om-oss/vanliga-fragor/> Hentet 2017-04-03].
- Fellesorganisasjonen (FO) (2015): *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Oslo.
- Fitzpatrick, Suzanne & Stephens, Mark (2014): Welfare Regims, Social Values and Homelessness: Comparing Responses to Marginalised Groups in Six European Countries. *Housing Studies*, 29 (2): 215-234.
- FN (1948): Verdenserklæring om menneskerettigheter.
- Goffman, Erving (1963/2000): *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*. Oslo: Pensumtjeneste.
- Gough, Jim. & Elaine Spencer. (2014): Ethics in Action: An Exploratory Survey of Social Worker's Ethical Decision Making and Value Conflicts. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 11(2): 23–40.
- Göteborg Stad Stadsledningskontoret (2014): *Göteborgs stads strategi och plan mot hemlöshet 2015-2018*. Välfärd och utbildning . Avdelningen för individ- och familjeomsorg och Funktionshinder.
- Göteborgs stad (2016a): *Bostad först framgångsrik metod mot hemlöshet i Göteborg* <http://goteborg.se/wps/portal/press-och-media/pressmeddelanden-presskontakter/pressmeddelanden/pressmeddelande/> Hentet 2017-05-21].
- Göteborgs stad (2016b): *Göteborgs Stad inköp och upphandling*. [<http://uhb.goteborg.se/> Hentet 2017-05-26].
- Hammare, Ulf. (2013): *Mellan löften om särart och krav på evidens. En studie av kunskap och kunskapssyn i socialt inriktade ideella, privata och offentliga organisationer*. Diss. Stockholms universitet, 2013.

Hansen Lofstrand, Cecilia & Nordfeldt, Marie. (2007): Inledning. I Hansen Lofstrand, Cecilia & Nordfeldt, Marie. (red.). *Bostadslös!: lokal politik och praktik*. 1. uppl. Malmö: Gleerup.

Hansen Lofstrand, Cecilia (2010): Reforming the Work to Combat Long-Term Homelessness in Sweden. *Acta Sociologica*, 53 (1): 19-34.

Hasenfeld, Yeheskel (1983): *Human Service Organisations*. New Jersey: Prentice & Hall.

Henriksen, Jan-Olav & Vetlesen, Arne Johan (2013): *Etik i arbete med människor*. 3., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Inspektionen för vård och omsorg – *Hem för vård eller boende (HVB)* (2016): [<http://www.ivo.se/tillstand-och-register/sol-tillstand/hem-for-var-d-eller-boende-hvb/> Hentet 2017-05-20].

The International Federation of Social Workers (IFSW) (2012): *Statement of ethical principles* [<http://ifsw.org/> Hentet 2017-05-20].

Japac, Lilli., Antti Ahtiainen., Jan Hörngren., Håkan Lindén., Lars Lyberg & Per Nilsson. (1997): *Minska bortfallet*: Statistiska Centralbyån.

Jenkins, Richard (2000): "Categorization: Identity, Social Process and Epistemology". *Current Sociology*, 48 (3): 7–25.

Johansson, Staffan, Peter Dellgran & Staffan Höjer (red.) (2015): *Människobehandlande organisationer: villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. 1.utg. Stockholm: Natur & kultur.

Johnson, Björn, Richert, Torkel & Svensson, Bengt (2017): *Alkohol- och narkotikaproblem*. Upplaga 1.

Juhila, Kirsi & Suvi Raitakari (2010): Ethics in Professional Interaction: Justifying the Limits of Helping in a Supported Housing Unit. *Ethics and Social Welfare*, 4 (1): 57–71.

Juhila, Kirsi, Christopher Hall & Suvi Raitakari (2010): Accounting for the Clients' Troublesome Behaviour in a Supported Housing Unit: Blames, Excuses and Responsibility in Professionals' Talk. *Journal of Social Work*, 10 (1): 59-79.

Järvinen, Margaretha. & Nanna Mik-Meyer. (2003): Inledning: At skabe en klient. I: M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *At skabe en klient - institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, Margaretha & Nils Mortensen (2003): Det magtfulde møde mellem system og klient – teoretiske perspektiver. I: Järvinen, Margaretha, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Järvinen, Margaretha (2015): Ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system. I: Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Kjørstad, Monica. (2005): Between professional ethics and bureaucratic rationality: the challenging ethical position of social workers who are faced with implementing a workfare policy. Mellom profesjonsetikk og byråkratisk rasjonalitet: Sosialarbeideres utfordrende etiske posisjon ved iverksetting av arbeidslinjen. *European Journal of Social Work*, 8 (4):381-398.
- Knutagård, Marcus. (2009): *Skälens fångar: hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2009.
- Knutagård, Marcus & Arne Kristiansen. (2013): Not by the Book: The Emergence and Translation of Housing First in Sweden. *European Journal of Homelessness* 7 (1): 93-115.
- Marvasti, Amir B. (2002): Constructing the Service-worthy Homeless Through Narrative Editing. *Journal of Contemporary Ethnography*, 31 (5): 615-651.
- Landau, Ruth. (1999): Professional Socialization, Ethical Judgment and Decision Making Orientation. *Social Work. Journal of Social Service Research*, 25(4): 57-75.
- Laanemets, Leili Tina Mattsson & Vanna Nordling. (2013): Frikoppling, sammankoppling och besvärliga maktrelasjoner i socialt arbete *Socialvetenskaplig tidskrift*, 3 (4):168-185.
- Lee, Heather Sophia & Scott R. Petersen. (2009): Demarginalizing the marginalized in substance abuse treatment: Stories of homeless, active substance users in an urban harm reduction based drop-in center. *Addiction Research & Theory*, 17 (6): 622-636.
- Lipsky, Michael. (2010): *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. 30th anniversary expanded ed. New York: Russell Sage Foundation.
- Löfstrand, Cecilia. (2008): Hemlöshetens politik. *Socialmedicinsk tidskrift*, 1: 71-74.
- Mattison, Marian. (2000): Ethical decision making: The person in the process, *Social Work*. 45 (3): 201-212.
- O'Sullivan, Eoin. (2008): "Pathways through Homelessness: Theoretical Constructions and Policy Implications" i Doherty, Joe & Edgar, Bill (red.) (2008): *In my Caravan, I feel like Superman. Essays in honour of Henk Meert*. Bryssel: FEANTSA and Center for Housing Research, University of St Andrews. ss. 71-100.
- Pahlmblad, Malin., Daniel Stureson & Erik Granberg. (2017): *Svarsfrekvens i undersökningar. Fakta och tips för att minimera bortfallet i kvantitativa undersökningar*. Enkätfabriken.
- Peckover, Sue & Robert G. Chidlaw. (2007): Too frightened to care? Accounts by district nurses working with clients who misuse substances, *Health and Social Care in the Community*, 15 (3): 238-245.
- Petersson, Frida. (2013): *Kontroll av beroende: substitutionsbehandlingens logik, praktik och semantik*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2013.

Qualtrics (2016): *Qualtrics research core* [<https://www.qualtrics.com/research-core/> Hentet august 2016].

Raitakari, Suvi, Kirsi Günther, Kirsi Juhila & Sirpa Saario. (2013): Causal accounts as a consequential device in categorizing mental health and substance abuse problems. *Communication & Medicine*, 10(3): 237-248.

Regeringskansliet (2014): *Bostad sökes – Slutrapport från den nationella hemlöshetssamordnaren*. Stockholm: Elanders.

Renland, Astrid. (2014): Leder. *Rus & Samfunn*, *Rus & Samfunn*. (06): 1-3.

Rennstam, Jens. & David Wästerfors. (2015): *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning* 1. Upplaga. Lund: Studentlitteratur.

Rhidian Hughes & Meg Huby. (2004): The construction and interpretation of vignettes in social research. *Social Work & Social Sciences Review*, 11(1): 36-51.

Sahlin, Ingrid. (1993): *Socialtjänsten och bostaden: redovisning av en enkätundersökning om socialtjänstens metoder och resurser att lösa klienternas bostadsproblem*. Lund: Univ., Department Sociology.

Sahlin, Ingrid. (2000): *Hemlösheten i Göteborg: Definitioner, önskemål och lösningar. Expertutlåtanden av stadens uteliggare*. Sociologiska institutionen. Göteborgs universitet.

Sahlin, Ingrid. (2005): The Staircase of Transition: Survival through Failure. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 18 (2): 115-136.

Sahlin, Ingrid. (2007): Den sekundära bostadsmarknadens följder och förändring: En kvantitativ studie. I Hansen Löfstrand, Cecilia & Nordfeldt, Marie. (red.). *Bostadslös!: lokal politik och praktik*. 1. uppl. Malmö: Gleerup.

Sahlin, Ingrid. (2015): Sociala problem som verklighetskonstruktioner. I: Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.). *Perspektiv på sociala problem*: Stockholm: Natur & Kultur.

Sandman, Lars & Claudia Fahlke. (2012): Etik inom missbruks- och beroendevården. I: Claudia Fahlke (red.) *Handbok i missbrukspsykologi: teori och tillämpning*. Malmö: Liber.

Sandström, Stefan. (2008): *Makten du har. Att hantera makt I socialt arbete*. Stockholm: Gothia Förlag.

Schön, Donald. A. (1983): *The reflective practitioner: how professionals think in action*, New York: Basic Books.

Scott, Marvin B. & Stanford M. Lyman. (1968): Accounts. *American Sociological Review*, 33(1): 46-62.

Skau, Greta Marie. (2007): *Mellan makt och hjälp: [om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare]*. 3.,[uppdaterade] uppl. Stockholm: Liber.

Socialstyrelsen (2004): *Narkomanvård på lika villkor? En studie av förhållanden som kan ha betydelse vid val av insatser inom narkomanvård*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2006): *Lokala hemlöshetsprojekt 2002–2005. Resultat, slutsatser och bedömningar*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2015): *Den sekundära bostadsmarkanden*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialtjänstlag (2001:453): Socialdepartementet.

SOU 2011:35. *Bättre insatser vid missbruk och beroende - Individ, kunskapen och ansvaret: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze.

SOU 2011:6. *Missbruket, Kunskapen, Vården*. Missbruksutredningens forskningsbilaga. Delbetänkande av Missbruksutredningen.

Statistiska centralbyrån (2007): *Att köpa statistiska undersökningar*. Statistiska centralbyrån: Örebro.

SurveyMonkey (2017): *Urvalsstorlek för enkät* [<https://sv.surveymonkey.com/mp/sample-size/> Hentet 2017-01-18].

Talentia (2017): *Yrken och behörigheten* [http://www.talentia.fi/sv/arbete_inom_socialbranschen/yrken_och_behorigheten Hentet 2017-05-20].

Taylor, Brian J. (2006): Factorial Surveys: Using Vignettes. *British Journal of Social Work*, 36: 1187–1207.

Thoma, Stephen J., & Yangxue Dong. (2014): The defining issues test of moral judgment development. *Behavioral development bulletin*, 19 (3): 55-61.

Tilly, Charles. (2000): *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv förlag.

Tranøy, Knut Erik. (1998): *Det åpne sinn : moral og etikk mot et nytt årtusen*, Oslo: Universitetsforlaget..

Trost, Jan & Oscar Hultåker. (2016): *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Tsemberis, Sam. & Paul A.Toro. (1999): From streets to homes: An innovative approach to supported housing for homeless adults with psychiatric disabilities. *Journal of Community Psychology*, 27(2): 225–241.

Tsemberis, Sam J. (2010): *Housing first: the Pathways model to end homelessness for people with mental illness and addiction*. Center City, Minn.: Hazelden.

Uggerhøj, Lars. (2003): Menneskelighed I mødet mellem socialarbejder og klient – ideal eller realitet? I: Järvinen, Margareta, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Valvira (2017): *Yrkesrättigheter inom socialvården*

[<http://www.valvira.fi/web/sv/socialvard/yrkesrattigheter-inom-socialvarden> Hentet 2017-05-20].

Weimiao Fan, Zheng Yan. (2010): Factors affecting response rates of the web survey: A systematic review. *Computers in Human Behavior* 26 (2010) 132–139.

Wilks, Tom. (2004): The Use of Vignettes in Qualitative Research into Social Work Values. *Qualitative Social Work*, 3 (1): 78–87.

Yardley, Lucy. (2000): Dilemmas in qualitative health research. *Psychology & Health*, 15 (2): 215-22.

Vedlegg 1: Informationsbrev

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Etik i praktiken – En enkätstudie av socialarbetares bedömningar och attityder till etiska riktlinjer och dilemman i boendeverksamheter.

Mitt namn är Kristine Eliasson och jag arbetar sedan tio år i en boendeverksamhet för personer med missbruksproblematik. Vid sidan av arbetet skriver jag min masteruppsats i missbruks- och beroendevetenskap med inriktning mot socialt arbete. Med detta brev vill jag kort informera om den planerade studien.

Syfte

Syftet är att undersöka hur socialarbetare på boendeverksamheter i Göteborgsområdet som möter personer med missbruks- eller beroendeproblematik uppfattar och förhåller sig till etiska riktlinjer på arbetsplatsen och etiska dilemman som uppstår i det dagliga arbetet. I detta ingår att studera skillnader i kunskap om och attityder till etik mellan olika boenden, yrkeskategorier och yrkeserfarenhet.

Studiens genomförande

Deltagande i studien genomförs genom att Du som anställd på en boendeverksamhet svarar på en webbaserad enkät (via dator, surfplatta eller smarttelefon). Det kommer ta ungefär 20 minuter att besvara enkäten.

Vad innebär det att delta

Deltagandet är givetvis frivilligt och Du kan när som helst avbryta din medverkan utan motivering. Enkäten är elektronisk men inga personuppgifter eller IP-adresser registreras eller sparas efter att Du skickat in svaren. All information behandlas konfidentiellt och insamlat material förvaras under sträng sekretess och oåtkomlig för obehöriga. I den slutliga uppsatsen kommer enskilda boenden att anonymiseras och ingen information kommer att presenteras på individnivå. Uppsatsen beräknas vara klar juni 2017 och kommer finnas tillgänglig via <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/36654>

Har du frågor eller funderingar gällande studien så tveka inte att kontakta nedanstående ansvariga.

Med Vänlig Hälsning

Kristine Marie Eliasson
073XXXXXXX
E-postadresse

Handledare:
Frida Petersson
Fil.dr., Biträdande lektor
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
Tlf: 031-786 6383
frida.petersson@socwork.gu.se

Russell Turner
Doktorand
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
Tlf: 031-786 1594
russell.turner@socwork.gu.se

Vedlegg 2: Spørreundersøkelse

Hej och välkommen till studien ” Etik i praktiken – En enkätstudie av socialarbe- tares bedömningar och attityder till etiska riktlinjer och dilemman i boendeverk- samheter”! ³⁸

Enkäten är uppdelat i två delar. I den första delen ombeds du ta ställning till sex vinjetter med fiktiva fallbeskrivningar. I den andra delen kommer du bli ombedd ta ställning till ett antal attitydfrågor och påståenden samt besvara bakgrundsfrågor om dig själv. Bara följ instruktionerna fortlöpande i enkäten. Dina svar sparas en vecka på den dator, surfplatta eller smarttelefon du har börjat besvara enkäten på - det är bara att stänga ner webbläsaren, och svaren sparas automatiskt. Enkäten är beräknad att ta ungefär 20 minuter. Kom ihåg att du när som helst kan välja att avbryta ditt deltagande utan motivering. Min önskan är att du besvarar enkäten senast 30 december 2016.

Ditt deltagande är till stor hjälp – tack så mycket och lycka till!

Med vänlig hälsning

Kristine Marie Eliasson

Samtycke för deltagande i studien

Härmed samtycker jag till att deltaga i nämnda studie. Jag har tagit del av information om studiens syfte och upplägg. Jag har också informerats om innebörden av mitt deltagande, att mitt deltagande är helt frivilligt och att jag när som helst kan välja att avbryta mitt deltagande utan närmare motivering. All information jag ger kommer behandlas på ett sätt så att min eller andras identitet inte röjs och alla uppgifter kommer att förvaras under sträng sekretess och oåtkomligt för obehöriga.

Ja, jag samtycker till att delta i studien

³⁸ Spørreundersøkelsen hadde en annerledes layout når den lå ute på internet sammenlignet med dette vedlegget som er en dokumentfil

Enkät del 1 - Vinjetter och frågor

Nu följer några fallbeskrivningar (vinjetter) av fiktiva personer som är placerade på boendet där du arbetar. Vinjetterna beskriver situationer du ska ta ställning till, och efter varje enskild vinjett följer ett antal frågor du ska ta ställning till. Utgå från att det är du som fattar besluten i verksamheten. Vissa delar i fallbeskrivningarna kommer kanske inte stämma överens med den verksamhet du arbetar vid (till exempel om ni använder drogtester eller inte, eller om ni inte arbetar med både kvinnor och män), men försök svara efter vad du ville gjort om det var så i verkligheten.

Vinjett 1: John

John som är 39 år är välbekant då han varit boende på din verksamhet ett flertal gånger. John upplevs som trevlig och artig och respekterar verksamhetens regler och rutiner utan att klaga. John har sedan tonåren använt olika droger, men har i övrigt god hälsa. Eget boende, arbete och en familj är vad John strävar efter – precis som hans föräldrar och syskon har.

Efter några veckor söker John upp dig för ett samtal. Han vill erkänna att han under boendetiden flera gånger tagit in droger i boendet, och att han använt droger som inte gett några utslag på drogtester. Anledningen till att han vill berätta detta för dig är att han har dåligt samvete och vill lägga korten på bordet. John ber om möjligheten att få bo kvar på boendet, men uttrycker också att han har full förståelse för att han brutit mot boendets regler och riskerar utskrivning.

Ta ovanstående information med i betraktning när du tar ställning till följande:

Kan John bo kvar?

- JA. Motivera gärna beslutet
- JA men med villkor eller insatser (som verksamheten kan besluta om). Motivera och beskriv gärna villkoren/insatserna
- NEJ. Motivera gärna beslutet
- ANNAT. Motivera och specificera gärna beslutet

Har du erfarenhet av en liknande situation som vinjetten ovan beskriver från ditt arbete?

- JA
- NEJ
- Vet ej / Osäker

Vinjett 2: Tanya

Tanya är 35 år. Tanyas bakgrund är brokig och präglas av en uppväxt i en familj där droger och kriminalitet haft en central plats. Hon har aldrig haft en anställning, men har skaffat sig det hon behöver genom att låna droger och snatta i butiker – vilket har lett till flera vistelser på kriminalvårdsanstalter. Detta är första gången Tanya bor hos er. Av placerande handläggare på socialtjänsten fick ni information om att Tanya är avstängd från i princip alla andra boenden i stan på grund av aggressivt och våldsamt beteende. Allt Tanya önskar är en egen lägenhet där hon kan få vara i fred och komma i gång med medicinering för sin ADHD-diagnos.

När du är på jobb hör du plötsligt hur det skriks och gapas i boendet. Du hittar Tanya och en annan boende bråka med varandra. En kollega till dig säger åt Tanya att lugna ner sig. Tanyas respons är en massa högljudda svordomar. Hon vänder sig mot den andra boende hon har bråkat med och skriker åt hen att göra rätt för sig. Tanya går ut och smäller igen dörren bakom sig.

Ta ovanstående information med i betraktning när du tar ställning till följande:

Kan Tanya bo kvar?

- JA. Motivera gärna beslutet
- JA men med villkor eller insatser (som verksamheten kan besluta om). Motivera och beskriv gärna villkoren/insatserna
- NEJ. Motivera gärna beslutet
- ANNAT. Motivera och specificera gärna beslutet

Har du erfarenhet av en liknande situation som vinjetten ovan beskriver från ditt arbete?

- JA
- NEJ
- Vet ej / Är osäker

Vinjett 3: David

David er 36 år och bor hos er för första gången. Anledningen till att David tar droger är enligt honom själv för att dämpa sin ångest och orka med vardagen. Han har diagnostiserad posttraumatisk stressyndrom, och önskar en behandlingskontakt med traumaenheten. Men eftersom David inte klarar av att vara drogfri i längre perioder – något som traumaenheten kräver – får han ingen tid bokad där. David hoppas nu han ska klara av att förbli drogfri på boendet med hjälp av personalen och de insatser boendet erbjuder. David förlorade sin närmsta familj när han var 15 år, och han anser själv att han är väldigt ensam och saknar ett personligt nätverk som han upplever som viktiga eller bra för honom.

En vecka efter att David har avgiftat sig själv hittar ni honom i sängen, uppenbarligen påverkad av något och han verkar förvirrad. På nattduksbordet ligger blandade medicinkartor. Han visar tecken på överdosering och ambulansen tar med David till sjukhuset. Dagen efter ringer en läkare och meddelar att David är på väg tillbaka till boendet och att han har fått med sig ett recept på lugnande medicin.

Ta ovanstående information med i betraktning när du tar ställning till följande:

Kan David bo kvar?

- JA. Motivera gärna beslutet
- JA men med villkor eller insatser (som verksamheten kan besluta om). Motivera och beskriv gärna villkoren/insatserna
- NEJ. Motivera gärna beslutet
- ANNAT. Motivera och specificera gärna beslutet

Har du erfarenhet av en liknande situation som vinjetten ovan beskriver från ditt arbete?

- JA
- NEJ
- Vet ej / Är osäker

Vinjett 4: Sara

33-åriga Sara känner ni väl eftersom hon bott hos er flera gånger och hon är lugn och vänlig och mycket lätt att tycka om. Hon kommer från vad som verkar vara en välfungerande familj, men det gick snett för henne när hon började experimentera med droger i ungdomsåren. Både Sara och hennes föräldrar vill att hon ska bli drogfri och målet är att bo och arbeta som "vanligt folk" innan missbruket förstör hennes tillvaro totalt.

När du träffar Sara en kväll är hon olycklig. Mycket ångerfull berättar hon att hon inte är drogfri, och inte har varit det på länge – men hon har klarat hålla användandet dolt för personalen. Sara uttrycker att hon frånar och med nu lovar vara fullständig ärlig – och hon vill inget hellre än att bo kvar.

Ta ovanstående information med i betraktning när du tar ställning till följande:

Kan Sara bo kvar?

- JA. Motivera gärna beslutet
- JA men med villkor eller insatser (som verksamheten kan besluta om). Motivera och beskriv gärna villkoren/insatserna
- NEJ. Motivera gärna beslutet
- ANNAT. Motivera och specificera gärna beslutet

Har du erfarenhet av en liknande situation som vinjetten ovan beskriver från ditt arbete?

- JA
- NEJ
- Vet ej / Är osäker

Vinjett 5: Jim

Jim är 37 år och är ny som klient hos er. Innan han flyttade in till boendet hade han avtjänat ett fängelsestraff. Jim har flera anstaltsvistelser bakom sig, oftast på grund av narkotikabrott, och han är ökänd i staden. Han har ett rykte om sig att vara en riktig slagskämpe. När han var inskriven på ett annat boende för två år sen hamnade han i slagsmål med en annan klient. Nu har Jim genomfört en neuropsykiatrisk utredning och inväntar resultatet. Efter att ha bott på institution större del av sitt liv vill han nu ha sitt eget boende dit ingen annan har tillträde.

Du blir uppsökt av Jim som är upprörd och han berättar att hans granne på boendet har förstört hans nya dyra kläder i tvättstugan. I samma sekund kommer grannen och Jim tappar helt humöret. Han gormar åt grannen och går upp i ansiktet på honom. Det ser hotfullt ut och som om det ska smälla när som helst. När en kollega av dig säger att det räcker – ser Jim först förvånad ut innan han vänder på klacken och går till sitt rum. Efter några minuter kommer Jim tillbaka, drämmer en nyckel hårt i bordet och går ut.

Ta ovanstående information med i betraktning när du tar ställning till följande:

Kan Jim bo kvar?

- JA. Motivera gärna beslutet
- JA men med villkor eller insatser (som verksamheten kan besluta om). Motivera och beskriv gärna villkoren/insatserna
- NEJ. Motivera gärna beslutet
- ANNAT. Motivera och specificera gärna beslutet

Har du erfarenhet av en liknande situation som vinjetten ovan beskriver från ditt arbete?

- JA
- NEJ
- Vet ej / Är osäker

Vinjett 6: Monica

Monica är 38 år och det är första gången hon bor i er verksamhet. Hon har under större delen av sitt liv slitit med psykisk ohälsa och som barn blev hon utsatt för sexuella övergrepp av en närstående. Som vuxen började hon i terapi. Hon fick lugnande mediciner och bruket eskalerade så småningom till ett missbruk som hon nu känner att hon tappat kontrollen över. Monicas mål är att må bra, inte känna sig som en slav under diverse piller samt känna sig som en del i ett sammanhang. Just nu känner hon sig bara uppgiven över att leva så isolerat som hon gör. Hon har därför trappat ner sina mediciner på eget bevåg. Två veckor klarar Monica sig utan tabletter.

En kväll blir du dock kontaktad av en annan boende som är orolig att Monica varit väldigt nedstämd senaste dagarna och även uttryckt självmordstankar. Hon har inte syns till på hela dagen och när ni går in på Monicas rum är hon inte där. En timma senare får du ett samtal från en sjuksköterska på MAVA (medicinsk akutvårdsavdelning) som berättar att Monica kommit in akut med ambulans efter en tablettintoxikation. Det är inte första gången detta inträffat och en orosanmälan har därför gjorts till ansvarig socialtjänst. Monica har dock återhämtat sig snabbt och sjukvården önskar skriva ut henne så snart som möjligt. Den hemsadress de har är det boende du arbetar på. Ni konsulterar hennes läkare som vill att Monica trappar ur sina mediciner på lång sikt.

Ta ovanstående information med i betraktning när du tar ställning till följande:

Kan Monica bo kvar?

- JA. Motivera gärna beslutet
- JA men med villkor eller insatser (som verksamheten kan besluta om). Motivera och beskriv gärna villkoren/insatserna
- NEJ. Motivera gärna beslutet
- ANNAT. Motivera och specificera gärna beslutet

Har du erfarenhet av en liknande situation som vinjetten ovan beskriver från ditt arbete?

- JA
- NEJ
- Vet ej / Är osäker

Nu följer en fråga gäller etiska riktlinjer på din arbetsplats

Vet du om det finns det skriftliga etiska riktlinjer på din arbetsplats?

- JA
- NEJ
- Vet ej

(Om JA valgtes ble respondentene automatisk flyttet til følgende del):

Ta ställning till följande påståenden och välj det påstående som du tycker passar bäst:

	Instämmer inte alls	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej / Kan ej uppge
Jag anser att jag arbetar i enighet med arbetsplatsens etiska riktlinjer	☐	☐	☐	☐
Jag anser att mina kollegor arbetar i enighet med arbetsplatsens etiska riktlinjer	☐	☐	☐	☐
Jag anser att arbetsplatsens etiska riktlinjer är utformade på sådant sätt att innehållet kan implementeras i det dagliga arbetet i verksamheten	☐	☐	☐	☐
Jag anser att arbetsplatsens etiska riktlinjer är viktiga för utförandet av arbetet i verksamheten	☐	☐	☐	☐
Vi brukar diskutera arbetsplatsens etiska riktlinjer i personalgruppen	☐	☐	☐	☐
Det finns tid avsatt för att diskutera arbetsplatsens etiska riktlinjer i personalgruppen	☐	☐	☐	☐

Kommenter gärna dina svar gällande arbetsplatsens etiska riktlinjer om det är något du vill tillägga eller förtydliga:

Nu följer några mer allmänna påståenden gällande etik. Välj det svarsalternativ som du tycker överensstämmer bäst med din uppfattning:

	Instämmer inte alls	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej / Kan ej uppge
Jag anser att det är viktigt att ha ett medvetet etiskt förhållningssätt i mitt arbete	☐	☐	☐	☐
På min arbetsplats har vi tid för etisk reflektion	☐	☐	☐	☐
På min arbetsplats har ledningen avsatt tid för etisk reflektion	☐	☐	☐	☐
På min arbetsplats brukar vi diskutera etiska dilemman som uppstår i arbetet	☐	☐	☐	☐
Ledningen på min arbetsplats anser att det är viktigt att diskutera etiska dilemman som uppstår i arbetet	☐	☐	☐	☐
Jag anser att det är viktigt att diskutera etiska dilemman som uppstår i arbetet	☐	☐	☐	☐

Kommentera gärna dina svar om det är något du vill tillägga eller förtydla

Enkät del 2 – Bakgrundsfrågor

I denna delen av enkäten ombeds du svara på frågor som rör dig och verksamheten du arbetar vid. Jag vill påminna om att ingen information kommer presenteras på individnivå eller på ett sätt som kan avslöja hur en enskild person har svarat.

Vad har du för könstillhörighet?

- Vill ej uppge
- Kvinna
- Man
- Annan könsidentitet

Vilken åldersgrupp tillhör du?

- Under 25 år
- 26-30 år
- 31-40 år
- 41-50 år
- 51-60 år
- 61 eller äldre

Anser du dig vara religiöst troende? Svara oavhängigt religion och hur aktivt troende du är.

- Vill ej uppge
- JA
- NEJ
- Vet ej

Vilken organisationsform är du anställd vid?

- Privat
- Idéburen
- Kommunal
- Kooperativ

Vad är din högsta utbildning?

- Högskoleutbildning/universitet
- Yrkesutbildning (ex KY)
- Gymnasie
- Annat

Vad är din formella befattning i verksamheten?

- Behandlingsassistent / Boendeassistent
- Chef / Arbetsledare
- Behandlingssekreterare / socialsekreterare
- Terapeut / Kurator
- Annat, ange vad:

Hur många års erfarenhet har du från socialt arbete?

- 0-5 år
- 6-10 år
- 11-20 år
- 21-40 år
- 41 år eller mer

Tack för ditt deltagande!